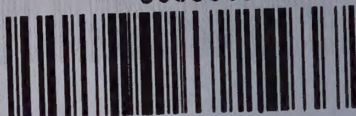

Duke University Libraries
D01693299$

D01693299$
DUKE-LSC

ספר

משל ומליצה

חלק ראשון — על ספר בראשית

ונלוה בסופו מאמר ישראל ואורייתא, שנשמט
בטעות על ידי המדפים מספרי „דבר בעתו“.

מאתי הרב אב״ד לעדת ישראל „ת״ת בית אברהם“

אברהם נפתלי בן לא״א הרבני המופלג וכו׳ ר׳ ישראל יצחק ז״ל בנו של הרב הגאון וכו׳ ר׳ אליהו יוסף למשפחת **גאלאנטי**

מחבר הספרים „חזיונות אברהם“ ודבר בעתו“.

רב אבדק״ק ראדזאנאווע במדינת פולין.

שנת תרפ״ז.

Lectures and Commentaries

upon Biblical and
Talmudic Passages

by RABBI A. GALLANT

494 East 140th Street New York

1926

ספרי זה מוקדש

לרעיתי הרבנית מרת יוטא תחי׳

בת המופלג מו״ה ר׳ משה אהרן אייבעשיץ ז״ל

ב נ י נ ו

ישראל יצחק

ואליהו יוסף

כ ל ת נ ו

אסתר בת הנכבד ר׳ טובי׳ קאסאקאף

ב נ ו ת י נ ו

פיגא גיטעל

ומַשה דבורה

ואני תפילתי לך ד׳ עת רצון שנזכה לראות בהצלחת בנינו ובנותינו ולעלות לציון ברינה, אמן.

ה מ ח ב ר.

במקום הקדמה — אל הקורא

אם תקרא את ספרי זה ותמצא באיזה מאמר, איזה ביאור, משל או מליצה שכבר שמעת, אל תמהר ברוחך לחרוץ משפט ולדלג על המאמר, הנני מבטיחך שאם תקרא את המאמר בהתבוננות מהחל ועד כלה שתמצא בו איזה דבר חידוש, ואם תעשה כן בין החכמים יהיה חלקך כמו שאמרו לנו חכמי האבות בדבריהם „שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם" וכו' „ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי וחלופיהם בגולם" וידוע הוא מה שהקשו המפרשים על דברי חז"ל אלו, וכי בשביל זה שאדם איננו שקרן וכזבן ואיננו אומר שמעתי על מה שלא שמע יזכה על ידי זה להקרא בשם חכם? וכמו כן יש להקשות על הדברים „וחלופיהם בגולם" מדוע זה יקרא בשם גולם אותו האדם שאיננו רוצה להחניף את חבירו ואומר לו האמת על מה ששמע שמעתי? (ואם נפרש „וחלופיהן בגולם" ר"ל שאומר על מה שלא שמע שמעתי — הלא שקרן הוא! ולמה נקרא אותו בשם גולם?) אבל פירוש הדברים הוא כך — החכם אם חבירו יגיד לו איזה דבר חכמה אף שתוכנו ותמצותו של הדבר כבר ידוע לו אבל אם הוא מוצא רק איזה פרט של חדוש בדברי חבירו, איזה דבר שלא שמע עוד הוא יקשיב וישמע את כל דבריו ויהיו בעיניו כחדשים וזה הוא שהתנא יאמר על מה שלא שמע אם רק יש „מה" ר"ל קצת שלא שמע (כמו „נחנו מה") אומר בדרך כלל לא שמעתי, על כל דברי חבירו; ולהיפוך הוא עם הגולם, אף שדברי חבירו חדשים הם בכללם אצלו אם הוא רק מוצא איזה פרט בדבריו שכבר שמע, — מיד הוא יפנה לו עורף ולא

ירצה לשמוע עוד לדבריו ויאמר שמעתי וזה הוא על מה ששמע ר"ל אם הוא שמע רק „מה" — קצת מדברי חבירו — הוא אומר שמעתי על כל דברי חבירו.

(אם דורש ברבים אתה קורא יקר — יודע אנכי (מפי הנסיון) שיש בין שומעי דבריך אנשים למכביר מסוג האחרון, אבל אל תחת ואל תירא מלהזכיר קלונם בקהל ולפרסם אותם בדבריך בהשם הנכבד שהשתמשו חז"ל נגדם....)

בראשית

אין דורשין במעשה בראשית (חגיגה, יא).

במסובתו של הגאון ר׳ חיים וואלאזינער ז״ל ישב פעם אחת עובר אורח אחד, אשר רצה להראות לר׳ חיים ז״ל, שידיו רב לו בספרי חסידות, ויודע לחדש בדברי תורה — וכאשר הימים היו ימי הסליחות, בחר לו לדבר מהפזמון „כל עיר על תילה בנויה ועיר האלקים מושפלת עד שאול תחתיה״, ואמר שלדעתו, התיבה „עיר״ היא מלשון התעוררות, והכונה היא כך, „כל עיר על תלה בנוי״, — כל מיני התעוררות עומדים על בסיס אמיץ וחזק, איננו חסר שום התעוררות לכל עניני חול, רק „ועיר אלקים״, כלומר, רק התעוררות לעניני אלקות, מושפלת עד שאול תחתית.

נקל להבין איך פירוש כזה היה יכול למצוא חן בעיני ר׳ חיים ז״ל, אבל ברוב ענותנותו שמע לדברי האורח, ולא העיר עליהם שום דבר.

בעיני האורח היתה שתיקתו של ר׳ חיים כהודאה, ורגשי שביעת רצון מלאו כל חדרי לבבו, בחשבו שדבריו מצאו חן בעיני ר׳ חיים ז״ל. ויהי כאשר עבר איזה זמן, והמקרה אנה לידו של האורח הנ״ל, להיות שנית בחברתו של ר׳ חיים ז״ל, התעוררה התשוקה בלבו לשמוע מפורש יוצא מפי הגאון את הסכמתו על פירושו הנפלא.

הוא הזכיר לו שנית את פירושו על הפזמון, ופנה אליו בשאלתו שיגיד לו חות דעתו על דבר פירושו.

ר׳ חיים ז״ל, במקום להשיב להאורח על שאלתו, פנה אליו בדבריו ושאל אותו, האם היית בימיך בעיר הבירה פעטערס-בורג? כן! השיב האורח, ומה דעתך על דבר העיר העליזה הזאת? היא קריה נפלאה כלילת יופי, השיב האורח, האם גם בווין היית? הוסיף שנית ר׳ חיים. אָמנם כן, הייתי בווין, בפאריז וגם את ירושלים עיר הקודש זכיתי לבקר במשך ימי נדודי! ומה דמות תערוך לירושלים עיר הקודש לעומת ערים אחרות שבקרת? הוא ממש כדברי הפזמון „כל עיר על תלה בנויה ועיר אלקים מושפלת עד שאול תחתיה״ — ואנחת חרישית התפרצה מלבו של האורח בדברו את הדברים האלה.

אם כן הוא הדבר, — ענהו ר׳ חיים ז״ל — למה לך לטרוד את מוחך בפירושים שונים על הפזמון, אם הדברים כפשוטם טובים ומובנים הם?

בדברי הגאון הנ״ל יכולים אָנו להשתמש בנוגע להמאמר „אין דורשים במעשה בראשית״ — בלא כחל ושרק של פירושים ודרשות. הפרשה של הבריאה כלה אומרת כבוד, — טמא אל תגעו בהמיטאלאגיע של יון ורומא, בהראציאנאליזם או בשיטת העוואָלוציאָן של דארווין. הראשונה מלאה עם מעשה זימה ורצח של אליליהם, והאחרונה תציג לנגד עינינו את צור מחצבתו של האָדם בתמונת קוף (מאָנקי, בלע״ז) — ומה הועילו החכמים האלה בתקנתם? סוף-סוף השערותיהם נבנו על קורי תוהו ואבני בוהו, — וכבר הודה מחולל השיטה השניה, שהוא איננו בטוח בתורתו, ויש עוד מה שקורין (Missing link) בהשיטה של עוואָלוציאָן — הוא הועיל רק לבלבל את המוח וליתן פתחון פה להכופר.

ומה נעימים הם דברי המדרש על המקרא „ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו וכו׳, בשעה שהיה משה כותב התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום. כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר ויאמר נעשה אָדם וכו׳ אָמר לפניו רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה למינים, אתמהא, אָמר לו כתוב והרוצה לטעות יטעה.״

חכמי המדרש לא אמרו כל הטועה יטעה, רק „כל הרוצה לטעות״, ר״ל זה שהוא רוצה ותואב להיות מן הטועים, כאותו מין של האפיקורם הידוע, שנותן משפט הבכורה להטעות והכפירה, בעדו יש מקום לטעות, אבל הדרך הטועה לא יכול בשום אופן למשוך אבירים בכחו, אותם אשר על פי תכונת נפשם ונטית רוחם אינם „רוצים לטעות...״ יחדלו מלילך בדרך עקלתון של הטעות, אשר גם בו לא ימצאו אור לפתור את השאלה והסוד העמוק, הטמיר והנעלם, סוד של הבריאה, ורק „כל הרוצה לטעות יבוא ויטעה״...

וזה שאָמרו לנו חכמי המדרש „זכה אומרים לו קדמת במעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך״, חכמי המדרש הודיעו לנו בדברים האלה שמלבד השכר הצפון להמאמין אשר באמונתו יחיה — מוצא לו המאמין קורת רוח ושביעת רצון באמונתו התמימה, על דרך שאמרו חז״ל „שכר מצוה מצוה״ —

המאמין כמו הבלתי מאמין — זה כמו זה אינם יכולים להגיע בשכלם להיכל היצירה ולהוכיח במופתים חותכים על דבר צור מחצבתו של המין האנושי, — והחילוק ביניהם הוא כך — זה שהולך בדרך האמונה „אומרים לו קדמת במעשה בראשית״ — הוא מוצא קורת רוח בזה — שהוא נין ונכד לאדם הראשון — שהיה יציר כפיו של הקב״ה — „והקדים במעשה בראשית״, ר״ל שהאדם הקדים — והאדם היה הצור אשר ממנו חוצב המין האנושי במעשה בראשית, כמסופר בהתורה. —

ומה זה חלקו מכל עמל החקירה של האינו-מאמין? אחרי כל החקירות וההתפלספות שלו הוא מלא תמיד עם ספיקות וספקי ספקות — ואף אם יצליח בידו למצוא את Missing link או אם יגיע בידו לסדר את סדר יחוסו ישר להקוף (כביכול) מה יהיה אז? האם יהיה ביכלתו אז להשקיט את לבו הסוער מהספיקות של גלי ים החקירה?

הן עליו יהיה תמיד לחזור לאחוריו לחפש ולבקש אחרי „סבה ראשונה", כי הקוף לא היה הסבה הראשונה וכאשר יוסיף להתפלסף ולחזור לאחוריו על פי שיטת העוואָלוציאָן — הוא יגיע עד „היתוש" (Protozoa) („סעל" הראשון של צמיחת החיים על פי שיטת העוואָלוציאָן)* והחקירה תאמר „יתוש קדמך".

אבל הן גם אז לא יצא בשלום מפרדס החקירה — הסוף יהיה שהיתוש יכנס במוחו — וכמו היתוש של טיטוס עם צחרטיו החדות. יתוש הספק, ינקר את מוחו, כאשר יוסיף להספלסף „מה למעלה" — היתוש ינקר את מוחו יותר ויותר ולא ידע מנוחה עד אשר ירגיל את עצמו אל הספיקות, ויגיע למדריגה שהזכירו חז"ל אצל טיטוס עם היתוש שלו „מכאן ואילך כיון דדש דש".

*) על דרך דרוש ומליצה יתאים לכנות את ה־Protozoa בשם יתוש אשר כפי המסופר בחז"ל היא הבריה היותר קטנה שנמצא בעולם כמובא במס׳ גיטין ד׳ נ"ז „בריה קטנה יש לי בעולמי וכו׳. ואמאי קרי ליה בריה קטנת דמעילנא אית ליה ומפקנא לית ליה".

„זכה אומרים לו קדמת במעשה בראשית לא זכה
אומרים לו יתוש קדמך". (בראשית רבת, ח׳).

מלכנו דוד עליו השלום בדברו על דבר תכונת האָדם ותכליתו בתבל אָמר (תהלים, מ"ט) „ואָדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו" לא נאמר משל כבהמות רק „נמשל", כוונת הפסוק הוא כך, אָדם שאיננו הולך בדרך האנושי, הולך רכיל, מדבר לה"ר, בני אדם אומרים עליו שהוא נובח ככלב, או אָדם שאיננו נותן מפתו לדל, אומרים עליו שהוא אכזרי ככלב, ובאמת יש טעות בלשון בני אָדם זה, יען כי המשל איננו דומה להנמשל. הכלב, שהוא הנמשל, איננו יכול להשחית בנביחתו כמו האָדם בלשונו הרע; כמו כן אין שום דמיון וערך לאכזריותו של הכלב, נגד אכזריותו של האָדם הזה שאנו מדמין אותו להכלב. כי האָדם בעל השכל, העולה בכשרונותיו מכל בעלי החיים, אם הוא חכם להרע, ברוב תחבולותיו הלא יכול הוא להרע ולהזיק אלף פעמים יותר מהכלב הכי אכזרי.

כמו כן רגילים אָנו לכנות את האיש שחסר לו השלימות האנושיות בכלל בשם סוס, אבל גם בזה הנמשל איננו דומה להמשל, כי הסוס עומד במדריגה יותר גבוה מהאָדם אשר אנו מדמין אותו ומכנים אותו בשם סוס, כי הסוס הוא יותר חשוב מהאָדם ממין הזה, יען כי הסוס מביא תועלת לאחרים, נושא סבל, יפתח וישדד את האדמה ויש ברכה בכח השור בקיומו על ידי עבודתו בבית ובשדה, בני אָדם נהנים ממנו בחייו וגם אחרי מותו מביא תועלת בעורו, ובשאר חלקי גופו, ובפרט

במדינה הזאת אין קץ וערך להתועלת שהסוס מביא במיתתו במנעל הברזל "Horseshoe" משמשים בתור סגולה להצלחה, ובחרבה בתי בני ישראל ישימו אותו על פתח הבית במקום המזוזה, להבדיל; לשון הסוס ייבשו ויעשנו ועושים ממנו מין כורך (Sandwich) להכין מטעמים בעד הקרואים, לסעודת נשואין אחר הסידור קדושין של איזה רעווערענד אמעריקאני ועוד ועוד...

ומה היא התועלת, שהאָדם שאָנו ממשילים אותו להסוס, מביא ? מנוול ומזוהם הוא בחייו, עולה סרחון במיתתו, ואיך יכולים אָנו לישא משל ולאמר על איש כזה שהוא כסוס ? להיפוך, עלינו לאמר אם אָנו פוגשים בסוס מנוגע, בשרו ועורו מכוסה פצעים, אין בו מתום, ולא יוצלח לכל מלאכה, אָז עלינו להמשיל סוס כזה להאָדם המזוהם הנ"ל ואָז האָדם נעשה „נמשל" והסוס ה„משל".

עתה דברי הפסוק עולים לנו יפה, „ואָדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו", ר"ל אָדם כזה שאיננו מבין את יקר ערכו, סר מדרך האנושי, נעשה „נמשל לבהמה", הבהמה — היא „המשל" והאָדם יורד ממדריגתו ונעשה ל„נמשל", היפוך מדרך הרגיל, שאָדם הוא „המשל" והבהמה „הנמשל".

ועל דרך זה פרשנו את דברי חז"ל במס' מגילה (ד"ג) האי מאן דמיבעית וכו' ואי קאי במקום הטינופת לינשוף מדוכתיה ד' גרמידי ואי לא לימא הני עיזי דבי טבחא שמיני מינאי". פירוש הדברים הוא כך :

ידוע הוא שבה"ד חלקי הבריאה מהדומם עד המדבר, הגבוה במדריגה יונק את חיותו וקיומו מהמדריגה הנמוכה ממנו. הצומח מהדומם, החי מהצומח, המדבר מהחי, ויוצר הטבע הטביע את חותמו על כל הנברא להספיק להאָדם את הצטרכותו שהוא בחיר ותכלית היצירה, אבל כל זה הוא נכון אם האָדם

יודע איך להוקיר את ערכו אשר בשבילו נברא. אבל אם האָדם באולתו ישליך אחרי גיוו את המטרה הרוממה אשר בשבילה נברא, אָז אין לו רשות למצוץ את לשד חיתם של הנבראים השפלים ממנו.

וזה שאָמרו לנו חז"ל „האי מאן דמבעית וכו' ינשוף מדוכתיה ד' גרמידי וכו', ר"ל, איש שנטה מדרך הישר ורוח רעה יבעתהו התקנה היא שיקרא ק"ש — „ואי קאי במקום הטינופת", אם התקנה הזאת אינה מועילה ועודנו עומד מקום הטינופת, אָז עליו להביט על ד' מדריגות של חלקי הבריאה, ויחזור לאחוריו, ואז יראה שעיזי דבי' טבחי עומדים במדריגה יותר גבוהה ממנו; ואיך יש לו רשות לשחוט את הבעל חי כדי למלאות רעבונו, הלא הבעל חי טוב יותר ממנו, מביא תועלת ואיננו יכול להזיק כמוהו כפי אשר הזכרתי, והרעיון הזה אולי יביא שכל בלבו להיטיב דרכו על הארץ...

אָמר ר' סימון בשעה שבא הקב"ה לברא את האָדם הראשון נעשו מלאכי שרת כתות וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא שכלו שקרים, צדק אָמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דכולה קטטה. מה עשה הקב"ה נטל האמת והשליכו לארץ, הה"ד ותשל אמת ארצה (ב"ר פ"ח).

קשה להבין, הלא גם השלום אָמר לא יברא שכלו מלא קטטות, ומדוע השליך הקב"ה דוקא האמת ולא השלום? אבל מיד כאשר הושלך האמת ארצה חדלו הקטטות והמריבות, והשלום שם משטרו בארץ; — אבל כמה עלוב הוא שלום כזה אשר במחיר האמת לקח את מקומו...

וכאשר הושלך האמת ארצה, באו בני אדם והגביהו אותו מן הארץ, וכזוכים מן ההפקר חשבו שקנו אותו בהגבה, והם מביטים עליו כעל קנינם הפרטי ועושים עמו מה שלבם חפץ, מאריכים, מקצרים, מעקשים ומישרים אותו, — ויש בני אדם שעושים סחורה עם האמת, כמו אותו הרוכל עם אבנים טובות ומרגליות, — הרבה פעמים הרוכל בעצמו מלא סחי ומאוס, בגדיו מטולאים טלאי על גבי טלאי, ובכל זאת הוא מלא על כל סביביו עם אבנים טובות ומרגליות, אשר הוא מחזיק אותן לא בעד עצמו — רק למכירה לאחרים.

כן הוא עם אותם בני האָדם העושים סחורה עם האמת. הם בעצמם רחוקים מן האמת כרחוק מזרח ממערב, ובכל זאת ישבחו בעיר שהאמת נמצא רק אצלם, והאמת הוא אצלם כמו האבנים הטובות והמרגליות אצל הרוכל, למכירה לאחרים, רוצים למצוא האמת אצל אחרים, רוצים הם לזכות את אחרים עם האמת ועל ידי זה קראו לריב ולמדון בשמו.

ועליהם אָמר החכם מכל אָדם „אמת קנה ואל תמכור", קנה את האמת בעדך, אבל אל תמכור אותו, כמו אותו הרוכל שמוכר את האבנים הטובות רק לאחרים, וד"ל.

האגדה תספר לנו, כאשר הביא ד' את מי המבול לשחת כל בשר בימי נח, השקר בא ודפק בדלתי התיבה ברצותו למצוא מפלט שמה מפני מי המבול אשר החל לשטוף בארץ.

הדלת נפתחה ונח אשר ישב בפתח הדלת לשמור על הנכנסים בתיבה, בראותו את השקר ואת ההמון הרב אשר כתרו את השקר מכל סביביו, פנה אליו בדבריו ואמר לו: הן מספר גדודי המונך רב מאד, ואנכי לא אוכל לעבור את פי ד', שצוני להכניס רק שנים שנים מכל דבר טמא!

כאשר הגיד נח להשקר את הדברים האלה סגר את דלתי התיבה אחריו, והשקר עם המון מלוויו נשארו בפחי נפש מחוץ להתיבה.

עברה שעה קטנה ועל נח היה לפתוח שנית את דלתי התיבה להאמת, אשר בא גם כן למצוא מחסה בהתיבה מפני מי המבול, אבל גורלו לא היה טוב מגורל השקר, יען כי נח נצטוה להכנים מכל דבר טהור „שבעה־שבעה“, והאמת הופיע גלמוד, מבלי מודע ומכר, לכן דלתי התיבה נסגרו גם בעדו.

על־ידי הסכנה הכללית, סכנת מי המבול, התקרבו האחים הרחוקים האלו, השקר והאמת, וכאשר שפכו את מרי שיחם איש בחיק רעהו, — יחד, — החלו לחשוב מחשבות איך למוצא דרך להנצל ממי המבול.

ויהי כאשר חשבו כה וכה, השקר פנה בחלקת לשונו להאמת ויאמר לו: שמע נא, אחי, לעצתי ופדות נפשנו נכון ובטוח. נחליף את שמלותינו העליונות לעת קצרה. אתה, אחי, כאשר תסיר את שמלת האמת מעליך ותכסה את עצמך בשמלתי, שמלת השקר, אותם מהמוני אשר רק למראה עיניהם ישפוטו, כאשר תופיע לנגדם בשמלת השקר, יחשבו בצדק שאתה הוא השקר, וכמו נגיד יקרבוך וידבקו בך, ואחריך ילכו — ועל־ידי זה תמצא הדרך להתיבה פתוחה לפניך, ואנכי כאשר אשים את שמלתך, שמלת האמת עלי, הרבה מצבאותי, בשנאתם את האמת, יפנו עורף לי, ומספר גדודי ילך הלוך וחסור ואהיה ראוי להכנס אל התיבה, וכה ננצל שנינו ממי המבול.

האמת, אשר דרכי מרמה זרים לרוחו, נתן אומן בעצת השקר, וכדי להראות לו שעצתו מצאה חן בעיניו, מהר להס־

את שמלתו מעליו ונתנה להשקר, בתקותו לקבל תמורתה את שמלת השקר, אבל לשוא היתה תקותו.

מגמת השקר היתה רק לשלול בערמתו את שמלת האמת, ומיד כאשר ראה שהפיק זממו עזב את האמת לנפשו, מבלי ליתן לו את שמלתו.

השקר שם את שמלת האמת עליו ועל ידי זה הצליח בידו: להקטין את מספר גדודיו, עד שדלתי התיבה נפתחו לפניו ונמלט בערמתו משטף מימי המבול. מן העת הזאת והלאה השקר עטוף בשמלת האמת, הולך בגדולות, מוצא דלת פתוחה בכל מקום, והאמת האומלל ערום בלי לבוש, משולח ונעזב, נשטף במי המבול...

ויעש אלקים את הרקיע, למה אין כתיב בשני כי טוב וכו׳, ר׳ חנינא אומר שבו נברא מחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים. א״ר טביומי אם מחלוקת שהיא לתיקונו של העולם ולישובו אין בה כי טוב מחלוקת שהיא לערובובו על אחת כמה וכמה. מ״ד, פ״ד).

כך שנואה היא המחלוקת לפני הקב״ה כמו שרואים אָנו בהתוכחה בפ׳ בחוקותי שהיא מקובלת לעומת „אם בחוקותי תלכו" וכנגד „ונתתי שלום בארץ" היה להיות בהתוכחה, ונתתי מחלוקת בארץ, אבל היא מכה אשר לא כתובה..

מספרים, שבאיזה עיר הציתו מחרחרי ריב את אש המחלוקת בין אנשי העיר, וסבת המחלוקת היתה, שהוציאו דבה על השוחט דמתא, שלא בדק את הראיה כאשר שחט בהמה בעד איזה טבח, וכאשר הגיע הדבר לר׳ חיים וואלאזינער ז״ל

גער בבעלי המחלוקת ואמר הן בדיקת הריאה היא על פי דעת רוב הפוסקים רק מדרבנן (עיין בשו"ע יו"ד סי' ל"ט), ומחלוקת הוא בלי ספק דבר שאסור מן התורה! ואף אם נאמר שהיא מחלוקת לשם שמים, אבל גם על מחלוקת שהיא לשם שמים אָמרו לנו חכמי האָבות, „איזה מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי", ופירושם של הדברים „זה הלל ושמאי" ר"ל שרק הלל ושמאי יכלו להרשות להם מחלוקת שהיא לשם שמים אבל לא אנשים פשוטים כמוני, ודפיח"ח...

וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, טוב זה החיים, מאד זה המות. (ב"ר).

חכמי המדרש רמזו לנו בדברים האלה מוסר נכבד מאד נעלה. יש אָמנם רשות ביד האָדם לחיות חיים טובים וליהנות מתענוגי החיים, אבל עליו להיות נזהר שלא יעבור הגבול, שלא ירדוף אחרי מותרות יותר מדאי, וזה שאָמרו לנו „טוב זה החיים מאד זה המות", ר"ל אם האדם ישים לו זאת למטרה בחייו, לרדוף רק אחרי מותרות ותענוגי בשרים, ולחיות דוקא חיים טובים מאד, אָז יביא עליו המות.

שמעתי משמו של הגאון ר' יחיאל מאסטראָווצי שליט"א, שתירץ את הקושיא שהקשו הרבה מהמפרשים, מפני מה לא נאמר בפרשה ב' של ק"ש ובכל מאדכם, כמו שנאמר בראשונה „ובכל מאדך", ותירץ על פי דרשת חז"ל במס' ברכות ס"א, שדרשו על המקרא „ובכל מאדך", „תניא ר' אליעזר אומר, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר ובכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך. אלא אם יש לך אָדם שגופו חביב עליו

ממנו לכן נאמר בכל נפשך ואם יש לך אָדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר „בכל מאדך", עכ"ל הגמרא.

חז"ל דקדקו בלשונם „אם יש לך אָדם" וכו', ר"ל שתוה"ק הודיעה לנו בפרשה הזאת שנכתבה בלשון יחיד, על דבר מצות אהבת ד' המוטלת על כל איש, מכל סוגי האנשים, בין אם הוא מאותם „שגופם חביב עליהם יותר מממונם", וכן ההיפוך, אם הוא איש „שממונו חביב עליו יותר מגופו", ואף שתכונת נפשו של איש כזה איננה נכנסת בתוך חוג הטבעי של תכונת נפש הנורמאלית הנטועה בלבו של המין האנושי, כי הן כל אשר לאָדם הוא יתן בעד נפשו, אבל ביען שתוה"ק היא דבר השוה לכל נפש, לכן אם יש רק במציאות איש כזה, תוה"ק חשבה זאת לנכון להזכיר את האיש הזה „שממונו חביב עליו יותר מגופו", שעליו להראות את אהבתו לד' גם בכל מאדו.

וממילא ניחא לפי"ז שלא נחוץ היה להזכיר בפרשה ב' המדברת בלשון רבים את הדברים „ובכל מאדכם", כי זה אי-אפשר, שרוח עועים כזה יעבור על הכלל כולו, שכל עדת ישראל ישגו לילך בדרך עקלתון כזה, „שממונם יהיה חביב עליהם יותר מגופם", ולמותר היה להזכיר בפרשה הזאת את ה„בכל מאדכם". ודפח"ח...

לדאבוננו עלינו לאמר, שהתירוץ הזה שוברו בצדו בארץ הזאת. חיים אָנו במדינה שעלינו להוסיף ולאמר גם בהפרשה ב' של הק"ש את הדברים „ובכל מאדכם", המחלה של „ממונו חביב עליו יותר מגופו", יצאה מרשות היחיד ונכנסה לרשות הרבים, בולמוס של רדיפה אחרי הממון אחזה בכל שדירות העם, והממון נעשה חביב יותר מהגוף, יותר גם מהנשמה. חזון נפרץ הוא לפגוש אנשים בכל מקצעות עבודה והמסחר שאין להם שאיפה אחרת בחיים רק אסיפת

ממון, נכונים הם להקריב ימיהם ושנותיהם, כחם ואונם בעד ממונם שחביב עליהם יותר מגופם. ואם השוטר לא יזכירם על דבר החוק השורר, החוק של שביתת עבודה ביום א׳ בשבוע, יעבדו בלי הרף ולא ידעו שלוה תמיד. ישכחו גם באיזה יום מימות השבוע הם עומדים.

כמו שמספרים מאותו הכפרי שהיה היהודי היחידי בין דרי הכפר ויחד עם אשתו שכח פעם אחת מספר ימי השבוע שעברו, וכאשר הגיע יום ו׳ עש״ק לא היה יכול לכוון בבירור, אם היום הוא יום ה׳ או יום ו׳ בשבוע וכמובן שהדבר גרם לו צער הרבה, כי לא ידע אם עליו לנסוע העירה כמו שהיה רגיל לנסוע בכל יום ה׳ בשבוע לפנות ערב, לקנות את צרכיו בעד שבת קודש.

לשאול את שכניו הנוצרים היתה לחרפה בעיניו, ומלבד זאת היה ירא אולי יואילו בזדון לרמות אותו. ויהי כאשר חשב כה וכה, אשתו יעצהו לקרוא את שכנם יאַן לביתם, ועל-ידי איזה אמתלא יכבדוהו בכוס י״ש וחתיכת כבד צלוי, ואז יראו, אם יאכל את הכבד, סימן הוא שהיום הוא יום ה׳ בשבוע, כי יאן לא יאכל כבד ביום ו׳ אשר הוא יום שהנוצרים ינזרו מאכילת בשר.

העצה מצאה חן בעיני הכפרי אשר מהר לקרוא את יאן לביתם ולכבדהו בכוס יי״ש וחתיכת כבד. הריח של חתיכת כבד הצלוי נכנס באפו של יאן. הוא אמנם ידע שהיום הוא יום נזירת הבשר, אבל הנסיון היה קשה יותר מדאי לעמוד בו. הוא לא חדל את עצמו מלאכול את הכבד בחשק נמרץ, הודה לשכנו היהודים על רוב חסדו — והלך לו.

הכפרי היה שבע רצון מאד מתוצאות הדבר, נגלה הסתום, הוא יודע עתה שהיום הוא יום ה׳ בשבוע, ובלב שמח מהר לאסור את עגלתו ויחד עם אשתו נסע העירה.

כאשר הגיע הכפרי העירה, ראשית דרכו היתה לבית הרב דמתא, להעניק לו מטובו מעט תפוחי אדמה, מעט בצלים ושאר ירקות, כדרכו תמיד.

ויהי כאשר פתח את הדלת והנה בלהה! הרב ובני ביתו מלובשים בגדי שבת, השולחן ערוך בכל מיני מטעמים, הנרות דולקים והמחזה הנהדר עורר תמהון בלבו של הכפרי. היתכן שבאחד מלילות החול ירשה לו הרב לערוך לו שולחן כזה? ויחשוב בלבו, שבלי ספק הרב יחוג שמחת נשואין של אחד מבניו.

הוא מהר להשקיט את מבוכתו וקדם את פני הרב בברכת מז״ט, ויחד עם זה הביע את תמהונו על שהרב לא הזמין גם אותו לסעודת הנשואין.

„מה זה תדבר? האם יצאת מדעתך?" קרא הרב בתמהון.
„הן סעודת שבת אני סועד! ומה מעשיך בפה עתה?"
„סעודת שבת? היתכן? ואיך אכל הגוי כבד ביום נזירת בשר?" חשב הכפרי בלבו.

אנחה כבדה התפרצה מלבו של הרב כאשר נודע לו אחרי חליפות הדברים שעברו בינו ובין הכפרי, את טענותיו של זה השני. הרב הרבה ליסר אותו בדבריו על דבר העון הנורא של חלול שבת. הכפרי קבל את דברי הרב בהכנעה יתירה, ובעינים מלא בושה עזב את בית הרב והלך לנוח בבית אחד ממכיריו עד אחר השבת...

כמובן לא אוכל להבטיח את הקורא אם הספור הזה באמת יסודו, או אם הוא יציר דמיונו של איזה ממשל משלים, כי לא יאומן שבשנים שעברו היה באפשרות, שהיהודי ישכח את מספר היום מימי השבוע מלבד באופן שהזכירו לנו חז״ל המהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת וכו׳ אבל לבשתנו עלינו להודות שמה שהיה מן הנמנעות בשנים שעברו, נעשה מן המעשים בכל יום בהתקופה שאנו חיים בה, כמו יאן בהספור הנ״ל, השוטר של הממשלה נעשה המזכיר היחידי אשר יזכיר את היהודי באיזה יום מימות השבוע הוא עומד והכל הוא בשביל שממונו חביב עליו יותר מגופו ונשמתו. אוי לאותה בשה, אוי לאותה כלימה !...

זה ספר תולדות אָדם, אָמר ר׳ יהודה בר סימון, עד שאָדם הראשון מוטל גולם לפני מי שאָמר והיה העולם, הראה לו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, שנאמר גולמי ראו עיניך גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אָדם הראשון הוי זה ספר תולדות אָדם. (מדרש רבה).

הספר אשר עליו חרותים בחרט אנוש מקרי הדורות שעברו, הוא תמיד מלמד להועיל בעד האָדם. — על ידי התבוננות ישרה בפרקיו, אשר בהם יסופר על דבר מעללי בני אדם הרעים והטובים, בדורות שעברו, האָדם יכול להוציא משפט צדק איך לפלס לו נתיב בעתיד, ואָדם הראשון, או האדם הפרימיטיווי בכלל, בטרם שהיה לו הספר היה מגשש באפילה בכל תהלוכותיו.

חסר היה להם, לאנשי דור המבול, הספר — אותו האמצעי הנכבד שיש להדורות שבאו אחריו, לקחת ממנו לקח, שהדור אשר „ימלא הארץ חמס״, סופו להשטף בשטף מי מבול, כמו

כן אַנשי סדום עוד היו מוכים בסנורים, לא ידעו עוד שארץ אשר יושביה „רעים בגופם" ו„חטאים בממונם" — סוגרים שערי ארצם לפני אורחים, — סופה של ארץ כזאת להתהפך לגפרית ומלח. וכן היה עם דור אנוש ודור ההפלגה, הספר אשר ממנו יקחו לקח ממקרי הדורות שעברו עוד לא היה במציאות. וזה שיאמר לנו המדרש „שאָדם הראשון מוטל גולם", העבר היה כגולם, החיים של העבר עוד לא נשא עליו שום צורה בולטת ומפורשה, האָדם לא יכול עוד ללמוד איזה דבר ממקרה העבר, ואין כל פלא שאָדם הראשון, ר"ל האָדם הפרימיטיווי, העוה את דרכו הרבה פעמים על הארץ.

אבל מהגולם נעשה ספר, וזה הוא שסיים המדרש „כבר הם כתובים על ספרו של אָדם הראשון הוי זה ספר תולדות אָדם", האָדם מוצא הכל מן המוכן בהספר אשר יכיל בקרבו כל מה שעבר על האָדם הראשון בדורות הראשונים, ועל הספר ללמד את האדם מה לרחק ומה לקרב.

אבל לדאבוננו אָנו רואים, בפרט בזמננו, שבני אָדם אינם משתמשים בהספר כראוי, במקום לראות את האור הצפון בהספר, ללמוד ממה שיסופר בהספר ע"ד השגיאות ששגו הדורות שעברו, ולהוציא יקר מזולל, ושיחדלו לעשות כמעשיהם. הדור הנוכחי ישתמש בהספר דוקא להיפוך, הוא לוקח לו לעינים את המעשים המגונים של הדורות שעברו, יחקה את מעשה אנשי סדום, סוגר את שערי ארצו בפני אורחים ואומר כמהם „מאחר שארץ אשר ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכים", יחקה את מעשי דור המבול ואת מעשי דור ההפלגה, ימלאו את הארץ חמס, מורדים בד' ועוד יעיזו להחזיק את הספר בידם ולהתגאות בו, קוראים את הביבעל ביום א' בבתי תפילותיהם וביום ב' הם עושים כל תועבה.

ישתמשו בהספר כמו שמספרים מאותו השיכור אשר בעת שסר יינו מעליו, אחד מקרוביו השתמש בהמקרה והובילהו אל מקום אחד אשר איש שיכור מאנשי חברתו היה שוכב למעצבה, מתגולל באשפה — וקוה, שהמחזה הנורא הזה יביא שכל בלבו לחדול מלשתות, והתקוה התחזקה בלבו עוד יותר כאשר ראה שקרובו עומד בראש שחוח ולוחש דבר מה באזני השיכור, וחשב בלבו שבלי ספק הוא יעיר למוסר אזנו שלא יוסיף לשתות עוד. אבל הוא טעה בחשבונו! הוא נטה את אזנו לשמוע את הדברים שהוא לוחש באזני השיכור ושמע לתמהונו שהוא יבקש אותו שיודיע לו על דבר המשקה הטוב שהוא שתה, שיכל לשכר אותו באופן נפלא כזה ובאיזה מקום השיג משקה יקר כזה.

כן הוא עם הדור הנוכחי. במקום לכלות את הכיעור של המעשים המגונים של הדורות שעברו, הם עושים להיפוך, — המעשים המכוערים המה להם לעינים בכל דרכיהם לעשות כמקולקלים שבהם.

יום שנברא בו אָדם הראשון וכו׳ עמד והקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו שנאמר ותטב לד׳ משור פר מקרין מפרים מקרין ברישא והדר מפרים. ("ז, ח).

אם קצרה בינתנו להשיג את עומק מחשבותיהם של חז"ל ולהבין דברי חכמים וחידותם בהמאמר שהזכרנו, נרשה נא לנו לפחות להשתמש בדברי חז"ל אלו, בתור מליצה, להביע בה מוסר נכבד בנוגע ליחוסו של עם ישראל בעבודת התחיה בארץ אבותיו.

הקרבן שעם ישראל מקריב על מזבח ארץ עבודתו הלאומית, הוא קרבן אשר קרניו קודמות לפרסותיו — בטרם

שעלתה עוד בידו של עם ישראל להציג כף רגלו על ארץ אבותיו, הקרנים כבר החלו להראות את פעולותיהן המסוכנות, „הקרנים קדמו להפרסות", מפלגות שונות למיניהן ינגחו זו את זו, יקראו לריב ולמדון, מה שזה בונה זה סותר, מימינים, משמאילים, קרן היסוד — קרן הישוב ועוד, ועוד....

ואם מסוכן הוא הפירוד והמחלוקת גם בעד עם אשר יושב על ארצו, על אחת כמה וכמה מסוכן הוא דרך כזה בעד „אָדם הראשון" (פּיאָניער), בעד הדור אשר גורלו הוא להיות הסולל מסילה, הראשון להניח את אבן הפינה לבנין ארצו, והלב יכאב כאשר אָנו מביטים על „הסך הכל" מכל מה שרכשנו לנו בכל אותן שנות העבודה על שדי תחיתנו הפוליטיים.

במשך השנים שעמים אחרים כבר הצליחו ליסד להם ממשלות אדירות, אָנו עומדים עוד על המפתן של הפרוזדור של היכל החירות — אנו עוסקים עוד באסיפת פרוטות להמוסד של קרן היסוד, מוסד אשר שמו בעצמו יוכיח עליו, איך רחוקים עוד אנחנו מחירותנו הפוליטית, אָנו עוסקים לברוא „קרן", לא להבנין בעצמו, רק ליסודו של הבנין...

כמו שהזכרתי בספרי חזיונות אברהם את המשל מאותו המלמד אשר אשתו הציקה לו מאד בדבדיה שיקנה לה פרה חולבת, כדי שימצא על ידה מחיה וכלכלה למלאות רעבון ילדיהם הקטנים. המלמד העני אשר רצה בכל לבבו להשקיט את מצוקת אשתו, בא פעם אחת לביתו וקרן הפרה בידו ובפנותו אל אשתו עם הקרן שהביא לה, אמר לה: רעיתי תמתי! פרה שלמה קשה עלי לקנות בפעם אחת מפני חסרון כיס, ועלינו להגיע אל מחוז חפצנו בהדרגה ולעת עתה קניתי חלק אחד מהפרה, ופה היא הקרן שהבאתיה לך.

כן עוסקים עוד אנחנו זה כמה שנים לרכוש לנו קרן להיסוד... ואחרי שנות עמל ותלאה עלתה בידינו לרכוש לנו שתי קרנים: „קרן היסוד" ו„קרן הישוב" (הבמה בפני עצמה שנבראת על ידי חברי האגודה שלומי אמוני ישראל") ואם נוסיף חלילה לילך בדרך זה ,והקרנים יקדימו את הפרסות, ה' יודע מה יהיה בסופנו....

אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. (שבת, קי"ט).

דברי חז"ל אלה נוכל לפרש על פי פירושו של המגיד מדובנא על הפסוק בתהלים „כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם" — הלשון עושה אלה (שלכאורה קשה להבין הלשון „עושה אלה", כי הפסוק מדבר ממעלות שליליות שלא נתן כספו בנשך, שלא לקח שוחד על נקי, ולא שייך בזה הלשון עושה אלה) יורה לנו, ששלימות האיש אשר עליו ידבר המשורר ברוח קדשו היא שלימות חיובית ולא שלילית — כי רק בזה יתהלל המתהלל, בעת שיש כסף לאדון זה, והוא עוסק בהלואת כסף לבני אדם, ואיננו לוקח מהם נשך ותרבית.

או איש שיושב על כסא המשפט ובני אדם באים לפניו עם משפטיהם, והוא יוציא משפט צדק ואיננו לוקח שוחד על נקי, איש כזה הוא בעל שלימות, ועל איש כזה יתאים לומר „עושה אלה", כי לא יתכן לומר שיש יתרון באדם, שהוא אמנם יכול להתפאר את עצמו, שידיו לא נגאלו בלקיחת נשך ותרבית, ובאותה עת הוא איננו מלוה את מעותיו לאחרים.

או שסיבת אי-לקיחת שוחד אצלו הוא יען שהוא איש המוני, ובני אדם לא יבואו אליו עם משפטיהם! וזה שסיים המשורר „עושה אלה "ר"ל רק אז יתהלל המתהלל, בעת שהוא „עושה אלה"... הוא מלוה את כספו לאחרים, הוא עוסק בעניני משפט ואיננו לוקח נשך ותרבית, ואיננו מטה משפט בשביל שוחד, איש כזה לא ימוט לעולם.

הרעיון הזה נוכל להלביש גם בדברי רב המנונא הנ"ל: „כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו" — קיום מצות שמירת שבת הוא אמנם תמיד ענין שלילי, כי הקיום של „וביום השביעי תשבות" איננו תלוי בשום פעולה ממשית, ורק בשביתה לבד האָדם מקיים את המצוה של „וביום השביעי תשבות" (עיין לשונו הזהב של הרמבם ז"ל בהלכות שבת פ"י ה"א, וז"ל: „שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר וביום השביעי תשבות וכל עושה בו מלאכה בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תעשה כל מלאכה". זאת אומרת, שכל זמן שלא עשה איזו מלאכה ולא עבר על לא תעשה כל מלאכה, הוא מקיים על-ידי שלילת העבודה את המצוה של וביום השביעי תשבות — מלבד המצוה של זכור את יום השבת לקדשו, שקיומה של המצוה היא בקידוש היום).

אבל בכל זאת השכל יחייב שיש חילוק גדול בין האיש שעוסק במלאכה בכל ימי השבוע, וכשיגיע יום השבת הוא ינוח ממלאכתו, ובין האיש ששובת בשבת והולך בטל בכל ימות השבוע, — שביתת הראשון היא שביתה הבאה מכח פעולה חיובית, — על איש כזה יתאים לומר דברי רב המנונא "כל המתפלל ואומר ויכלו".

בשביתתו הוא יפרסם את ה„ויכולו", שביתתו היא שביתה ניכרת, הוא יפרסם בשביתתו את אמונתו בחידוש העולם,

ובהשגחת הבורא שצוהו לנוח ביום השבת, והוא נעשה „שותף להקב"ה במעשה בראשית" על ידי עבודתו בששת ימי המעשה כדברי התורה „אשר ברא אלקים לעשות", ר"ל שעל האָדם לעסוק ולעשות בכל אשר ברא אלקים, — בששת ימי המעשה הוא עובד בבריאת עולמו, כמו שעסק הקב"ה בבריאת העולם, והוא שובת כמו ששבת הקב"ה ביום השבת, והוא נעשה על ידי זה שותף להקב"ה.

והעבודה כשהיא לעצמה נכבדה מאד על פי השקפת תוה"ק, כמו שאָנו רואים שכל מקום שהזכירה התורה את מצות שמירת שבת נזכר גם כן ההכרחיות של עבודה בששת ימי המעשה.

(עיין באבות דר' נתן פי"א על המקרא ששת ימים תעבוד מה ת"ל ועשית כל מלאכתך אלא להביא מי שיש לו חצירות או שדות חריבות ילך ויעסוק בהן מפני שאין אָדם מת אלא מתוך הבטלה". עוד מובא שם, אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה, שנאמר „ויניחהו בג"ע לעבדה" והדר „מכל עץ-הגן „תאכל").

ועם ישראל המתגאה בתורתו שהוא היה העם הראשון בין כל עמי התבל בפרסומו שביתת יום אחד מימי חשבוע גם בעד עבד ואמה, — יכול להתגאה גם בזה שפרסם בתורתו את נחיצת העבודה בששת ימי המעשה גם בעד האדון והגבירה, בעת שבין העמים הקדמונים, עבודה היתה נחשבת לסמל השפלות ועבדות, ואי כבוד בין אנשים חפשים ונמוסיים.

וזה השני, שאיננו עובד בכל ימות השבוע, איננו אומר „ויכולו", כי איזו מלאכה הוא מכלה ? אצלו אין אָנו רואים איזו מסירת נפש בשביתתו את השבת, הוא מקיים אָמנם את „וביום

השביעי תשבות" כנ"ל, אבל השביתה בעצמה היא רק ענין שלילי, חסר דברי המשורר „עושה אלה"... חסר המסירות נפש, שהראשון יראה בשביתתו. ועל איש כזה אין אנו יכולים לומר שהוא „נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".

לדאבוננו חיים אָנו בזמן שרובם מ„השומרי שבת" שלנו המה מסוג השני, חסר לנו שומרי שבת שיאמרו ויכילו... כמו שהבאתי בספרי „חזיונות אברהם" על דברי התנא באבות: „ד' מדות בהולכי ביהמ"ד וכו', הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו", שלכאורה קשה להבין למה זה יהי' שכר הליכה לזה שהולך ואינו עושה? אם הוא איננו לומד, או איננו מתפלל בביהמ"ד, איזה שכר יגיע לו?

ופירשתי על דרך צחות שהתנא חשב בסוג הזה אותם אנשים שהמה מ„הולכי ביהמ"ד", והמה הולכים לביהמ"ד ביען שאינם עושים עוד מאומה, אינם עוסקים עוד בבנינו של עולם והמה מהסוג שקוראים פה(retired man)(כמובן כיוצא מן הכלל הזה המה הת"ח שתורתם אומנתם), שלעת זקנתם המה הולכים לביהמ"ד ביען שאינם עושים עוד מאומה.

שכרם אָמנם אתם בעד הליכתם, אבל בשום אופן אינם יכולים לעמוד באותה מחיצה של אותם „שהולכים ועושים" — אותם שהולכים לביהמ"ד במבחר שנותיהם בעת שהמה „עושים"... עוסקים בעבודה ובמשא ומתן וממלאים גם חובתם להדת והאמונה.

אבל אם אני משתמש בהמבטא „ולדאבונינו" נגד האנשים שומרי שבת מהמין השני שהזכרתי, עלי להוסיף ולאמר „לדאבוננו ולבשתנו" נמצא בנו הרבה שמתפללים בערב שבת וגם בשבת לא יחדלו להתפלל אבל אינם אומרים „ויכולו"...

יחזיקו בה„זכור את יום השבת לקדשו“, יקדשהו על היין ובכל דבר הנוגע להפה יכבדו ד׳ בפיהם ובשפתם, ימלאו את כריסם במאכלי שבת, אבל העיקר חסר „השמור את יום השבת“, חסר ה„ויכולו“, אינם מכלים את את עבודת של ששת ימי המעשה כשיגיע השבת... אינם יודעים ש„זכור ושמור בדבור אחד נאמרו — אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה !...

ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגורות.

שמעתי משמו של הרבי מוו׳ ז״ל שאָמר בדרך צחות על-דבר החגורה שהחסידים היו רגילים תמיד לישא על בגדיהם, שתכליתה היא לאסור את הגוף, לשים מתג ורסן לתאותיו, שלא יתפרצו יותר מדאי, ואָדם הראשון בטרם שהיתה לו החגורה לא ידע לשים מעצור לתאותו ונכשל ואכל מעץ הדעת, ובעשותו לו חגורה מעלי תאנה, רמז לנו, שבעזרת החגורה יכול אתה להראות תאנה להיצה״ר... (דעם יצה״ר ווייזען אַ פייג).

וזה נרמז ג״כ בדברי חז״ל: „שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות“ — תכליתה של מצות ציצית היא כדברי התורה „וראיתם אותם וזכרתם את כל מצות ה׳“ — „העינא וליבא התרי סרסורא דעבירה“, אם ישימו חפשי משטרם על האָדם בלי מעצור, הלא יפריעו כל חוק ויעשו שמות נוראות בחיי האָדם, ותכליתן של המצות היא ללמד את האָדם להיות אָדם שידע איך למשול ברוחו לבלי לתן את ה„סרסורא דעבירה“ לעבור את הגבול. וכאשר יביט האָדם על בגדו ויראה איך הציצית מקושרים בכל כנפי בגדו, יזכור את המוסר הנעלה הזה להרגיל את עצמו לעשות גבול וקשר להראיה והחמדה של הסרסורא דעבירא, ועל-ידי זה

ישכיל ויבין לקיים את כל מצות ד׳. וזה שאָמרו לנו חז״ל: „שקולה מצות ציצית נגד כל המצות״.

ולאָדם אמר כי שמעת בקול אשתך וכו׳.

הקב״ה לא ענש את אָדם בגופו כמו שנענשה חוה, בעונש „בעצב תלדי בנים״, יען כי לאָדם היתה לפחות תואנה נכונה, כמו שאָמר „האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי״ וכו׳. ועל-פי הדין האשה נאמנת גם בדברים הנוגעים באיסור כרת (עיין כתובות ד׳ ע״ב, אָמר שמואל מנין לנדה שסופרת לעצמה, לעצמה, שנאמר וספרה לה, עיין גם בתוס׳ גיטין ד׳ ע״ב ד״ה עד אחד נאמן באיסורין ע״ד מקור הדין שעד אחד נאמן באיסורין, ע״ש).

ובפרט אשה כחוה, שלא נתקלקלה חזקתה, וזה שאָמר אָדם „האשה אשר נתת עמדי״, כי לא לקחתי את האשה הזאת מהורים אשר מרק פיגול יבוא לתוך פיהם, שעלי הי׳ לספק בכשרותה ובתמימותה, „אַתה״ נתת לי את האשה „הזאת״! וכדין אשה כשירה עלי הי׳ להאמין לה ולאכול את המאכל שנתנה לי, כדין עד אחד נאמן באיסורין אשר גם אשה נאמנת, לכן הוקל עונשו והקב״ה אָמר לו „כי שמעת לקול אשתך״, והיא נתינת טעם על דבר עונש הקל שהקב״ה העניש אותו, ר״ל „כי שמעת לקול אשתך״, לפחות יש לך תירוץ ששמעת בקול אשתך, לכן לא תענש בגופך, רק העונש יהיה שתאכל לחמך בזעת אפך, וכו׳.

מספרים על הרב מוו׳ ז״ל, כאשר ראה שאשתו הרבנית תעבוד יותר מכדי כחותיה קודם ימי הפסח, לסדר נקיון הבית

והכשר כלים, אָמר לה, תאמיני לי שהכל כבר כשר על פי כל דיני השו"ע! והביע רצונו שתלך להנפש מעט מעבודתה הכבידה. הרבנית, בשמעה את דבריו השיבה לו: מה לך ולי ולדברי השו"ע שלך, אם נשמע לדבריך ולדברי השו"ע שלך נאכל חמץ בפסח...

ועפר תאכל כל ימי חייך.

עיין מה שכתבתי בספרי דבר בעתו ע"ד קללת הנחש, כי לכאורה הקללה הזאת לברכה תחשב, כי הוא מוצא תמיד מזונו מן המוכן, ע"ש. ושמעתי מידידי הרב הגאון מו"ה ר' יצחק טרונק נ"י אבד"ק קוטנא שאמר לי משמו של הרבי מוו' ז"ל, שהקללה היתה, שלא יהי' לו שום חבור וקשר עם הקדושה, ע"ד הכתוב „הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם", ולהנחש נתן הקב"ה בפעם הזאת כל מה שצריך לו כל ימי חייו, והרבי ז"ל אמר בזה"ל: „גאָט האָט איהם געזאָגט, נאַ דיר און געה, זיי נישט מיט מיר קיין מחותן". וזה הי' ענשו של הנחש...

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד׳ והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

הפרשה הראשונה של ספר ויקרא אשר בו נאמרו דיני הקרבנות תתחיל בהדברים „אדם כי יקריב מכם קרבן לד'" —

הלשון כי יקריב מכם (הי׳ לכתוב אָדם מכם כי יקריב וכו׳) יורה לנו שעיקר חשיבותו של הקרבן הוא אם הוא „מכם“, ר״ל אם האָדם יודע איך להקריב לד׳ גם מצרכיו ההכרחיים, כמו שאָמרו לנו חז״ל „כבד את ד׳ מהונך אל תקרי מהונך אלא מגרונך“, ר״ל שתקריב מהנאת גרונך, כי אם יקריב בעת שהקרבן לא יגרום לו שום מחסור, אָז הקרבן איננו „מכם“, יען כי לא הקריב מעצמו ומצרכי גופו שום דבר. וזה הוא ההבדל בין מנחת קין להבל.

הבל הביא מנחה „מבכורות צאנו“ בעת שעדריו לא היו עוד מלאים צאן. השה הראשון שנולד לו הקריב לד׳, וקין המתין בהקרבתו עד „קץ הימים“, כאשר גורנו היה מלא כל טוב מפרי אדמתו, אָז הביא את קרבנו, לכן אָמר הכתוב „וישע ד׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה“ (עיין מה שכתבתי בספרי „חזיונות אברהם“ על דברי חז״ל (בבא בתרא ד׳) „שאלו לשלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה, אָמר צאו וראו מה פירוש בה דוד אבא“ וכו׳. ופירוש הדברים הוא כך, בזמן שלמה לא יכלו לדעת „כחה של צדקה“, כי בזמנו היה כסף בחוצות ירושלים כאבנים, כמסופר בספר מלכים, ובתקופה כזאת אשר „אין כסף נחשב“, אם נותנים צדקה היא צדקה בלי כח, וכחה של צדקה יכלו לדעת רק בימי דוד בעת שהארץ נתדלדלה על ידי המלחמות הרבות שהיו בימיו והעם סבל ממגיפות ומרעב ואָז אם העם נתן צדקה אז יכלו לראות את כחה של צדקה).

מספרים על המגיד מק׳ ז״ל, שפעם אחת ביוה״כ קודם כל נדרי, כאשר ביהמ״ד היה מלא מפה אל פה עם מתפללים, צוה להשמש שיכריז, אם יש מי שיודע כמה שילם הגראף ראדזיוויל (העיר והגליל היו אחוזתו של הגראף) בעד הפודעל (כלב ציידי) שלו שהביא בקיץ העבר מפאריז?

ההכרזה, כמובן, עוררה תמהון בין המתפללים, אבל כל אחד הבין שיצוק בזה איזה ענין טמור ונעלם. בין המתפללים היה סרסורו של הגראף אשר ידע כל מסתרי החצר, והודיע שהגראף שילם בעד הכלב חמש מאות רובל. המגיד ז"ל כאשר שמע זאת, חזר על דבריו פעמים ושלש: „חמש מאות רובל בעד כלב אחד!..." ובפנים צוהלות צוה מיד להש"צ לאמר כל נדרי...

במוצאי יוה"כ כאשר ישב במסיבת מקורביו אצל השולחן פנה אליהם בדבריו ואמר להם: יודע אנכי איך הדבר היה זר בעיניכם כאשר שאלתי קודם כל נדרי על דבר המחיר שהגראף שלם בעד כלבו. והנני להגיד לכם עתה פשר דבר. ומעשה שהיה כך היה:

בין כסא לעשור הגראף ברכבו על סוסו בדרך העולה העירה, פגש ביהודי עני עובר אורח, חלש וזקן, נושא ילקוט כבד על שכמו. מראה פני הזקן עוררה רגש של רחמנות בלבו של הגראף, והשליך לו מטבע בת עשרה רובל והלך לו.

ברכות אין קץ המטיר הזקן על ראש הגראף ובכל יום ויום הוסיף רק להגיד תהלתו. גם בתפלת המנחה לפני כל נדרי הגיד להנאספים שלא עלתה בידו לאסוף מכל אנשי העיר בעיו"כ אף החצי ממה שנתן לו הגראף.

הדבר הזה נתן מקום להשטן לעורר קטרוג על יהודי העיר, שלבם רחוק מצדקה והרבה להראות להפמליא של מעלה, שהגוי הוא בעל רחמנות יותר גדול מהם... עתה, הוסיף המגיד ז"ל, יובן לכם את הכרוז ואת הסבה אשר העכבתי את אמירת כל נדרי עד שנודע לי מפי הסרסור כמה הגראף שלם בעד כלבו, עלתה בידי על־ידי־זה לשים עפרא „לפומא דשטנא"... הראיתי

לו את חשיבותו של „חסד לאומים“! עשיתי עמו חשבון, שהצדקה שעשה עם העני והרחמנות שלו איננה עולה ואיננה שוה חלק אחד אָחוז מעשרים נגד המחיר ששלם בעד הכלב... ובזה שמתי מחסום לפיו של השטן.

ויצא קין מלפני ד׳ וכי פגע בו אדם הראשון א״ל מה נעשה בדינך אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי עם קוני.
(מדרש רבה, בראשית).

בהתיבה פשרה משתמשים על פי רוב, אם יש איזה סכסוך בין שני צדדים, והסך אשר עליו ידונו עולה כך וכך. — על ידי הפשרה, הצדדים יוותרו כל אחד ואחד מטענתו ויגיעו לעמק השוה, שהנתבע ימלא למחצה לשליש או לרביע את טענתו של התובע, והסכסוך יתפשר *). וכל זה שייך בסכסוך שבין אדם לחבירו אבל אם אדם חטא להקב״ה ועבר על מצותיו, איך שייך להשתמש בלשון פשרה, „ואם צדקת מה תתן לו“ ואיך יצוייר לומר „עשיתי פשרה עם קוני“?

וכנראה לי, נוכל לפרש את דברי המדרש על פי מה ששמעתי משמו של המגיד הקדוש מק׳ ז״ל, ששפך את שיחו בתפילתו להקב״ה ואמר — רבש״ע אם לא תכפר את חטאי עמך בית ישראל הלא תחסר לך המרגלית היותר יקרה בהכתר שלך והיא

*) עיין רש״י ב״ב קל״ג ע״ב דיוני חצצתא דיוני פשרה שאין בקיאין בדין וחוצצין מחצה לזה ומחצה לזה כדין ממון המוטל בספק. עיין בתשובת שבות יעקב ח״ב ס׳ קמ״ח שסתם פשר הוא מלשון פושרין, לא קר ולא חם.

המרגלית של נושא עון ועובר על פשע אשר תתנוצץ בהוד יפיה בין הי"ג (י"ג מדות) אבני חפץ — אשר בהם תפאר את הכתר מלכות שלך!

וזה הוא הפירוש של חתימת ברכת התשובה בהשמ"ע „ברוך אתה ד' הרוצה בתשובה" — שלכאורה היה צריך לכתוב המתרצה בתשובה, — כי התשובה היא סיבת החטא, ואיך שייך לומר שהקב"ה רוצה בזה?

אבל באמת הקב"ה רוצה בתשובה אמתית, וזה הוא „היקר מזולל", אשר על פי שיטתם של חכמת החסידות הוא ענין נכבד כידוע. — וזה הוא שהקב"ה רוצה בתשובה, כי על ידי זה יתפרסם המדה של „נושא עון" וכו'.

ולפי זה יובנו לנו היטב דברי המדרש הנ"ל — כאשר עשה קין תשובה, הוא עשה על ידי התשובה פשרה עם הקב"ה, — הוא נעשה בבחינת משפיע, הוא השפיע בהתשובה שלו לפרסומן של הי"ג מדות שהקב"ה מתפאר בהם, וזאת היא הפשרה שהוא עשה עם הקב"ה...

אז הוחל לקרוא בשם ד'. דור אנוש אין לו חלק לעולם הבא.

תוה"ק לא הזכירה בפירוש את חטאם של דור אנוש, אבל בהדברים „אָז הוחל לקרוא בשם ד'" חז"ל הבינו שהשחיתו מאד את דרכם על פני הארץ. וכוונת הדברים היא כך: אָנו רואים, למשל, כאשר אָנו עוברים בחוצות הגעטאָ העברית בניו יאָרק, איך אחינו בני ישראל בנו להם בתי כנסיות לתלפיות, ועל כל

פתח ביה"כ יש שלט גדול ועליו כתוב באותיות מוזהבות גדולות שם ביה"כ והשמות האלה המה שמות נאים מאד, כמו ביה"כ „תורת משה", „שומרי אמונה", „שומרי שבת", „רודפי צדק" ועוד ועוד.

כמו כן תפגוש על כל צעד חנויות אשר יפרסמו את כשרות מרכולתם, כמו „בשר כשר", „דעליקאטי כשרים", „חלב כשר" ועוד ועוד... ואם לא נהירין לך שבילי דניו יאָרק וארחות חיי אחינו בפה זרים לך, תחשוב בצדק שהיהדות בפה עומדת על בסים אמיץ וחזק. ואם רק למראה עיניך תשפוט, תאמר הן יש בפה בתי כנסיות של „שומרי אמונה", „שומרי שבת" ו„רודפי צדק", „בשר כשר" וכל שאר צרכי אוכל נפש כשרים למכביר! וזה הוא האות שהאמונה הכתה שרשים עמוקים בחיי אחינו בפה.

אבל כאשר תעמיק שאלה ותתחיל לתהות על קנקנה של היהדות בפה תשתומם בלבבך ותשאל, אם הכל הי' כשורה בפה, למה זה יפרסמו אחינו את שמות של בתי הכנסיות בשמות מצלצלים כאלו? האם יש באפשרי ביה"כ של משביתי אמונה? ולמה להם לקרוא את שם ביה"כ בשם „שומרי אמונה"? כמו כן האם יש באפשרי ביה"כ של „מחללי שבת" או של „רודפי רשע" ולמה להם להודיע בשער בת רבים שביה"כ הזה הוא של „שומרי שבת" או „רודפי צדק"?

וכה יפלא בעיניך את פרסומם של החנונים על כשרות מרכולתם, ותחשוב, הן החנויות האלו בהגעטא העברית המה, ולמה להם להודיע שבחנות הזאת מוכרים בשר כשר? וכי סלקי דעתך שבהגעטאָ העברית ימכרו גם בשר טריפה, אבל כאשר תפן כה וכה ותביט בעינים פקוחות על כל סביבותיך אז תשכיל ותבין מה שלפניך... „מכלל הן אתה שומע לאו"... פרסומם של בתי הכנסיות או של החנונים הוא עד נאמן על־דבר הריסת

הדת בפה, כי אם העם בכלל לא הי' ממחללי שבת, או ממשביתי אמונה, לא הי' להם לפרסם ולהודיע בראש כל חוצות שביה"כ הזה הוא של שומרי שבת או שומרי אמונה, וכן הוא עם ה„בשר כשר", לו פרפם איזה חנוני שבחנותו יש בשר טריפה, אז יכולנו לשפוט שחנותו היא חנות שיצאה מן הכלל... אבל בזה שיפרסמו את כשרותם וצדקתם בהחנויות ובבתי הכנסיות, יודעים ומבינים אָנו שהכלל הוא להיפוך, מהחנויות ובה"כ הפרטים האלה... וזה שחז"ל הבינו בדברי התורה שכתבה לנו על דבר דור אנוש „אָז הוחל לקרוא בשם ד'", פרסמו הכל בשם ד', וזה הוא האות היותר נאמן שהדור היה מקולקל מאד...

נח

צדיק תמים הי׳ בדורותיו.

היו ימים שהשם אומן או בעל מלאכה לא היה יכול להקרא רק איש אשר ידע לעשות כלי או חפץ שלם. כאשר החייט יצא במחטו לתפור איזה בגד הוא היה תופר את הבגד מהחל ועד כלה ורק אז היה יכול להקרא בשם חייט, וכן היה עם כל בעלי המלאכות והאומנים השונים למיניהם. עתה נשתנו העתים, הכל נתחלק לחליות חליות, אברים אברים, וכל חוליה וכל אבר יעשה ויתוקן על ידי בעל מלאכה מיוחד, מומחה לאותו דבר, ואין בנמצא כמעט איזה בעל מלאכה או אומן שידע לעשות בגד או חפץ שלם במלואו.

הרבה ידים יעסקו בהכנת הבגד. אחד יעשה את הבתי ידים (Sleeve maker) השני את בתי הכים (Pocket maker) השלישי יודע לעשות רק את נקבי הכפתורים (Button hole וכן הוא עם שאר הכלים והחפצים אשר יכונו ויתוקנו על ידי בעלי מלאכה ואומנים שונים.

זה הוא הסדר שהעת המודרני המציאה בנוגע להכנת צרכים חומרים. והסדר הזה שורר גם כן בעת הנוכחי בעניני מלאכת שמים, בעניני שלימות רוחנית. זוכרים אנחנו עוד כמה מעלות טובות היו דרושות לאיש הישראלי שיהי׳ ראוי להקרא בשם

חרד וישר! עליו היה להיות נזהר בכל פרטי ודקדוקי התורה והמצוה, נקי מכל שמץ פסול, בעל מדות תרומיות ועוד ועוד.

לא כן הוא בעת הנוכחי! נקל מאד לאיזה אדם להנחיל לו את תואר הכבוד י"ש, צדיק וחרד, אם הוא רק נזהר באיזה חלק מחלקי התורה, כמו שפירשתי בדרך צחות את דברי הפסוק בפ' ואתחנן „והפיץ ד' אתכם בעמים ועבדתם שם אלהים מעשי ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון", שלכאורה קשה להבין מדוע הזכירה התורה ע"ז של מעשה ידי אָדם דווקא, הלא יש ע"ז אחרים, כמו צבא השמים, שהזכירה התורה בפרשה הקודמת?

אבל נוכל לאמר, שתוה"ק לא תדבר כאן מע"ז ממש, שעם ישראל יעבדו (עיין רש"י שפירוש על פי התרגום), הכתוב יודיע לנו שתגיע עת שעבודת ד' תרד כל כך ממדריגתה ותהי' כל כך משובשת, שהרבה מישראל יחשבו שיוכלו לעבוד את ד' ב„מעשה ידי אדם", ישליכו אחרי גיום כל מצות התורה וחושבים שהמה יוצאים ידי חובתם להיהדות בזה שנותנים צדקה בידיהם — נותנים „עץ ואבן" לבנין בתי כנסיות ובתי חסד — והרבה יחשבו שעבודת ה' תלוי' רק בזה „שלא יאכלון" — להיפוך מאלה הראשונים, אינם נותנים „עץ ואבן" לבניני בתי כנסיות ובתי ת"ת — אינם דואגים לחנך את הדור הצעיר בחנוך עברי — וכל יהדותם תתרכז ותצטמצם אצלם רק בזה שיש להם קיבה כשרה, „שלא יאכלון" מאכלות אסורות אצל בניהם ובנותיהם, שלא דאגו להכין בעדם בתי חנוך לחנכם על דרך האמונה, — והרבה מהם ישתבחו בעיר וידברו בגודל לב על דבר חסידותם הנפלאה, שלא רק „שלא יאכלון" — כי גם „לא יריחון" — אינם עוברים על דלתי בתי בניהם ובנותיהם, יען שאינם רוצים להריח את האויר הטמא, המלא כל חללו של הבית, — ובזה בלבד יחשבו את עצמם לאנשים צדיקים וכשרים.

זאת היא שתוה"ק הזכירה לנו אצל נח „צדיק תמים היה בדורותיו", כי גם בדורו של נח, אשר „השחית כל בשר את דרכו על הארץ" — ישרצו צדיקים למכביר מהסוגים שהזכרתי, כמו בזמננו — לכן העידה תוה"ק על נח שהיה „צדיק תמים", ר"ל שלא היה מאותם הצדיקים מהמין שהזכרנו, צדיק למחצה, לשליש או לרביע... רק צדיק תמים ושלם, שומר מצות ד' בכל דרכיו.

את האלהים התהלך נח.

יש דורשים אותו לגנאי אילו הי' בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. (רש"י).

צדיק החי חיי נזירות, פרוש ומובדל מאנשי דורות, איננו חשוב כל כך כצדיק שעומד איתן באמונתו אף בהתהלכו עם אנשים — מעורב בין הבריות, נהנה מן החיים, וזה הוא שהיש דורשים דרשו את נח לגנאי ביען שנזכר בהכתוב „את האלקים התהלך נח", ר"ל שהיה עסוק תמיד בעניני אלקים והיה פרוש ומובדל מאנשי דורו. לא כן היתה דרכו של אברהם, עליו נאמר „נשיא אלקים אתה בתוכנו", כידוע.

כמו שמספרים על הצדיק מאפטא ז"ל שדרכו בקודש היה לנהל את ביתו בהרחבה ושולחנו היה ערוך תמיד עם מאכלים ומשקאות טובים, וכאשר מקורביו דברו עמו על דבר דרכם של צדיקי דורו, שהתנהגו את עצמם בסגופים יתירים, — אָמר עליהם דברי הכתוב „חכמים הם להרע ולהיטיב לא ידעו" — ופירש דבריו על פי דברי חז"ל שדרשו במס' שבועות על המקרא „או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב" — „שלהרע

הוא שלא אוכל ולהיטיב הוא שאוכל" — והצדיקים האלה, הוסיף הרבי ז"ל, יודעים לעבוד את ד' רק ב„השלא אוכל" אשר הוא „להרע" אבל „להיטיב", שידעו איך לעבוד את ד' גם ב„שאוכל" זאת לא ידעו... (ידועים הם דברי הרמב"ם ז"ל, מה שכתב על המקרא בכל דרכיך דעהו).

וזה שרמזה לנו תוה"ק אצל חנוך „ויתהלך חנוך את אלקים ואיננו", ר"ל „ואיננו" — דרך כזה איננו חשוב כל כך, — כי לקח אותו „אלקים", כי היה נלקח מאנשי דורו והיה תמיד פרוש ומובדל מהחיים, וזה „כי לקח אותו אלקים".

ותשחת הארץ לפני אלקים ותמלא הארץ חמס.

חכמי המוסר מצאו בהפסוק הזה רמז יקר, שזה שחוטא בין אָדם למקום, סופו הוא שיחטא גם בין אָדם לחבירו, — ומרוצת דברי הסגנון הוא כך: „ותשחת הארץ לפני אלקים" — שאם יושבי ארץ ישחיתו את דרכם בענינים הנוגעים לאלקות, ויאמרו אין אלקים שופטים בארץ, — אָז „תמלא גם הארץ חמס", גם בפ' ויקרא יש רמז כזה בדברי הפסוק „ונפש כי תחטא ומעלה מעל בד' וכחש בעמיתו", ר"ל שאם ימעל מעל בד' — אז יכחש גם בעמיתו (עיין מה שכתבתי בספר דבר בעתו בדרוש לשבועות), ובסופו של הענין תאמר לנו תוה"ק על דבר דרך התשובה של חוטא כזה והיה כי יחטא ואשם וכו' (עיין רש"י כשיכיר בעצמו וישוב בתשובה ולדעת ולהתודות וכו') „ושלם אותו בראשו וחמשיתו וכו' ואת אשמו יביא לד'" וכו', פירוש של התיבה בראשו הוא הקרן, על פי דרשת חז"ל, שהוא ראש הממון. —

אבל בדרך המוסר נוכל לאמר שתוה"ק תרמז לנו בזה, שהאָדם לא יאמר כמו שראש כל חטאת הוא החטא בעניני אלקות ועל ידי הכפירה והחטאים, שאָדם חוטא בין אָדם למקום הוא בא לעבור גם על עבירות שבין אדם לחבירו כפי שהזכרתי — כן בדרך התשובה שלו — יאמר שיתחיל בענינים שבין אָדם למקום, ויתחיל את התשובה שלו מה„ואת אשמו יביא לד'" — לכן הזכירה התורה את תשלומין של הממון בהתיבה „בראשו" — להודיע לנו שזה יהיה הראש והראשון, ליתן מכספו לצדקה ולצרכי הכלל..

לדאבוננו אנו רואים, שיש הרבה אנשים מאותו סוג של בעלי תשובה הידועים, שיספקו את עצמם בדרך התשובה שלהם בה„ואת אשמו יביא לד'" — ילמדו, יתפללו ג' פעמים ביום, נזהרים בהמצות שבין אָדם למקום, אבל יסירו לבם מה„ושלם אותו בראשו" ובמקום להעניק מכספו לדברים שבצדקה להשתתף בצרכי צבור, בעבודת התחיה של עם ישראל בארצו, שיכבדו את ה' מהונם, חושבים שיכולים לפטור את עצמם בגרונם...

ויחל נח איש אדמה ויטע כרם.
ויחל עשת עצמו חולין שהיה לו לעסוק בנטיעות אחרות (רשי בשם המדרש).

מאיש צדיק נעשה איש אדמה, שמע לעצת השטן מיד כאשר יצא מן התיבה ויחד עמו נטע כרם, שתה מן היין לרויה, וכגבר עברו יין, לא ידע מכל מה שסביביו וירד ממדריגתו יותר ויותר כדברי המדרש „בא לקראתו השטן אמר לו רצונך שנטענה יחדיו

אני ואתה אמ"ל הן, מיד הביא תחילה רחילה אחת ושחטה על הגפן, ואח"כ הביא אריה אחד ושחטו על הגפן, ואח"כ חזיר אחד ושחטו על אותו הגפן, מפני מה עשה כן השטן, כשאדם שותה כוס אחת הוא כרחילה, עניו ושפל רוח, וכשהוא שותה שתי כוסות, מיד נעשה גבור כארי ומתחיל לדבר גדולות ואומר מי כמוני וכשהוא שותה ג' או ד' מיד הוא נעשה כחזיר שמתלכלך בטיט ורפש אף הוא מתלכלך."

וכאשר סר יינו מעליו וראה את מצבו הפרוע לשמצה הוא החל לקלל בחרונו ואומר „ארור כנען" — אבל „לפתח חטאת רובץ", כמו שיאמרו לנו חכמי המדרש „ויחל שנעשה חולין" — ה„ויחל" שלו היה המקור לכל חטאת, מיד כאשר יצא מן התיבה התחיל בהתחלה לא טובה, והוא בהתחלתו זאת היה הגורם במעשה המכוער של בנו — כדברי המדרש על המקרא „ויתגל בתוך אהלו" „ויגל אין כתוב כאן אלא ויתגל — גרם גלות לו ולדורות".

על נח היה לשים שבע עינים על כל צעד שהוא עושה, עליו היה לדעת את גודל האחריות המוטלת עליו, מיד כאשר יצא מן התיבה, — שהוא בונה לו ולבניו עולם חדש, והוא הסולל מסילה בעד בניו ובנותיו שיצאו מן התיבה — והכל תלוי בהצעד הראשון שהוא עושה, ועל ידי ה„ויחל" שלו הוא נעשה חולין, וקרה אח"כ מה שקרה. —

בהדברים האלה יכולים אנו למצוא מוסר יקר מאד נעלה למצב אחינו בארץ הזאת. בהרבה פרטים דומה מצב אחינו בפה למצבו של נח, כאשר יצא מן התיבה, על כל אחד מאתנו היה להתחיל לבנות עולמו מחדש, כאשר הציג כף רגלו על אדמת הארץ החדשה, כל אחד מאתנו מצא פה סביבה חדשה, תנאי חיים חדשים, —עם ישראל רגיל היה אמנם

במשך ימי גלותו לרחוק נדוד, לנוע ממדינה למדינה, אבל משונה היא הנדידה הזאת מנדידותו בשנים קדמוניות — ואם בכל משך שנות גלותו, עם ישראל „בכל מקום שגלה השכינה היתה עמהם", — סרה צלה של השכינה מעם ישראל בהגלות הזאת — והסבה היא ה„ויחל", על פי פירושו של המדרש שנעשה חולין — והוא השטן שהסית את נח, והוא המלאך המות שציירו לנו חז"ל — במליצתם — במס' ע"ז: „אָמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטפה של מרה תלויה בה כיון שהוא רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וחרבו שלופה וזורקה לתוך פיו ממנה מת ממנה מתריח וממנה פניו מוריקות".

הציור הנפלא הזה על דבר תמונתו ופעולתו של המלאך המות עם החולה, הוא ציור נאמן ומתאים מאד לצייר בו את תמונתו של המלאך המות הלוקח נשמתו של היהודי בארץ הזאת „כולו מלא עינים" — העינים הגסות — אשר לא ידעו כל גבול, הרוח של „הב-הב" השורר בפה באופן נורא, הוא הוא המלאך המות של היהודי בפה ו„הוא עומד מראשותו של חולה" — מיד כאשר היהודי יציג כף רגלו על אדמת הארץ הזאת הוא עומד מראשותיו, שומר צעדיו ולא ירפנו עוד, הוא „זורק טפה של מרה לתוך פיו" כמו אותו החולה שסובל ממחלת המרה כאשר ישתפכו מיץ מררתו בתוך חלקי גופו, פניו וכל אבריו של החולה יהפכו לירקון (געל-זוכט).

כך היא פעולתה הרעה של „הטפה של מרה הזאת אשר היהודי בולע על ידי המלאך המות של „מלא עינים" — בולמוס של רדיפה אחרי כסף וזהב יאחזהו (גאָלד-זוכט) והבולמוס הזה יחדור בכל בתי נפשו, — השאיפה היחידה, המגמה האחת שיש לו בחיים היא רק כסף, זהב — וכנח בשעתו הוא כגבר עברו יין, לא ידע מכל אשר סביביו, ממנה פניו מוריקות (אויסגרינען

בלע"ז) וממנה מסריח, הוא ירוקן והולך, עד שמסריח, — עמודי גויתו יתרופפו, גם נפשו עליו תאבל, הוא כרקב יבלה כבגד אכלו עש — הוא יחל להקיץ מיינו — הוא יביט סביביו ורואה את פרי מעללו של „ויתגל בתוך אהלו", כדברי המדרש „גרם גלות לו ולדורות" הוא יקלל בחמתו, אבל יותר מזה הוא לא יכול לעשות — הוא מעות שלא יוכל לתקון — ו„הויחל" שלו היא האם לכל חטאת...

„ויחל נח איש האדמה.

„חביב היה משה מנח, נח משנקרא איש צדיק נקרא איש אדמה, אבל משה משנקרא איש מצרי נקרא איש אלקים".
(מדרש רבה).

„שמח בחור וכו', אמר רב הונא מאי דכתיב שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך עד כאן דברי יצר הרע, ודע כי על כל אלה יביאך ד' במשפט מכאן ואילך דברי יצר טוב" (שבת, ס"ג).

מאושר הוא אותו האָדם שפוקח את עיניו לעת זקנתו וכאשר עברו עליו ימי הבחרות הוא יודע למשול ברוחו ושומע לדברי היצ"ט, „ודע כי על כל אלה יביאך ה' במשפט" — אבל מה רע הוא דרך האיש שמהפך הסדר, — בימי בחרותו הלך בדרך ה', התורה היתה נר לרגלו, האמונה אור לנתיבתו, וכאשר בא בשנים יעשה תלמיד מקשיב לדברי היצה"ר, ויאטום את אזנו משמוע את אזהרת היצ"ט, „ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט".

לדאבוננו אָנו רואים בדור תהפוכות זה איך שיצליח: מעשי השטן והיצה"ר בתחבולותיו יפרוש את רשתו על הרבה מאותם שבימי ילדותם התחילו ב„איש צדיק" וסיימו ב„איש אדמה" — נתחנכו ונתגדלו על ברכי התורה והיהדות וכאשר באו בשנים נהפכו לסורי הגפן נכרית.

יהודים ממין כזה יש ל״ז למכביר בארץ הזאת, יהודי העבר, או כמו שאומר האמעריקאני (A has been) ואם תדבר עם יהודים ממין כזה, ידברו נגדך בגאוה ובגודל לב רק על-דבר העבר שלהם, — ועליהם כבר רמזו חז"ל „כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה".

ולא למותר יהיה להזכיר פה את המשל שנשאתי ע"ד אחד הרבנים שהתחיל בילדותו כמו נח בשעתו ב„איש צדיק", היה נודע תמיד בימי שבתו על כסא הרבנות ביוראפ לאיש לוחם מלחמת ד' נגד פריצי עמנו, ולעת זקנתו, כאשר בא לפה נעשה „איש אדמה", סר מדרך הישר, הציב לו תמיד מטרה בכל דרכיו להיות לצור נגף ולאבן מכשול לכל תיקון טוב ומועיל, — הרבה מכשולים בעניני כשרות והרבה מחלוקת בישראל.

וזה דבר המשל, — בסעיפים בחזיונות לילה בנפול תרדימה עלי אדם, ונשמתי עלתה השמימה, והנני מועף ביעף על כנפי דמיוני, ורוח דמיוני תאר לפני שבין מלאכי מרום שמתי משכני, — והנה, ענין רב ערך לקח מקומו בין צבאי מרום, — בחלה נפשו של השטן במשמרתו ובשום אופן איננו רוצה למלאות עוד את תפקידו, והפמליא של מעלה כבר הכריזה בין מלאכי מרום שיבוא מלאך אחר למלאות את מקומו של השטן. אבל שום מלאך ממלאכי מרום לא יהין לגשת אל הכהונה הזאת, באמרם, אם השטן הזקן, שהיה בקי ומנוסה במלאכתו, לא היה יכול

להחזיק מעמד — ואיך יוכלו הם, ששבילי דשטנא זרים להם לקבל על עצמם משרה רבת אחריות כזאת!

כה עבר איזה זמן ואין דורש ואין מבקש למלאות את משרת השטן. פתאום, והנה הופיע מלאך צעיר, והודיע אל הפמליא של מעלה, שנכון הוא לשרת בתור שטן וירבה להבטיח שיעשה חיל במשרתו זאת.

פחזותו של המלאך הצעיר עוררה שאון בין מלאכי מרום — אשר העירו למוסר אזנו שלא יהין לילך בגדולות ולבקש לו משרה רבת אחריות כזאת, כי לא תהיה תפארתו על הדרך אשר הוא הולך ומרה תהי׳ באחרונה.

המלאך הצעיר בשמעו את דברי אזהרתם פנה אליהם בדבריו ואמר, — אָמנם כן! צעיר לימים אנכי ואתם כבירי ימים יותר ממני. אבל שמעו נא לדברי, ואז תבינו את מחשבותי, — אָנכי חקרתי ובאתי עד תכונתו של השטן הזקן, ושגיונו יהיה לי לעינים על דרכי החדשה — ואם מעיניכם יפלא הסבה אשר בשבילה עזב השטן את משמרתו, הנני לגלות לכם את הסוד הזה. ומעשה שהיה כך היה —

השטן המתפטר בעברו פ״א דרך היכלי הגן-עדן, וכדרכו תמיד להשליך את מבטו על כל הנעשה שמה, — ראה לתמהונו כסא גדול של זהב עומד פנוי בין הכסאות השונים, אשר עליהם יושבים צדיקי עולם ועטרותיהם בראשיהם, — וכאשר שאל את המלאך הממונה על דבר הכסא הפנוי, — הודיע לו שיש בעיר ק׳ צדיק אחד, ור׳ משה בן שמואל שמו, ואין קץ וערך לגודל חסידותו ופרישותו, וכאשר תגיע עתו לעזוב את העולם השפל ונשמתו תעלה לגנזי מרומים, כסא הזה מוכן בעדו ומשכנו כבוד יהיה בין צדיקי עולם בהיכל הגן-עדן הזה.

דברי המלאך היו די לעורר את תשוקת השטן לצוד את הצדיק הנ"ל בחרמו, — הוא החיש את דרכו אל העיר ק', הרבה לבקש תחבולות איך למצוא את דרכו לביתו של הקדוש ר' משה, חקר אודותיו בין אנשי העיר, אשר כולם הגידו צדקתו — וכאשר שמע השטן שהקדיש שעה ידועה אשר בה יפסיק ר' משה ממשנתו ומחלק את נדבותיו לאורחים עניים אשר ישכימו לפתחו — התחפש כאיש עני עובר אורח, וכאשר הגיעה עתו לקבל את נדבתו, השתמש בהמקרה, לכנום עמו בדברים על דבר ענין של צדקה, ומענין לענין באותו ענין הראה לו את עומק ידיעתו בתורה עד שהצדיק ר' משה נבהל מאד לשמוע מפי איש עני פשוט דברים עמוקים כאלה*), ובכל אותות אהבה וכבוד, בקשהו שיכבדהו לשבת עמו כדי שיוכלו לעסוק בתורה יחדיו.

---

*) נשען על דברי חז"ל „כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", זאת אומרת, שיש יצה"ר שונים. היצה"ר של איש המוני וע"ה הוא יצה"ר פשוט, ידיעת התורה איננה צריכה לו, יען כי גם בלי התחכמות יתירה הוא יכול להסית ולהדיח את האיש ההמוני מדרכו, אבל יצה"ר כזה לא יכול למצוא את דרכו אצל אנשים בעלי תורה ויר"ש, כי אם יסיתם לעשות איזה דבר איסור הלא ישחקו לדבריו — להם נחוץ יצה"ר אשר יש לו ידיעת התורה יותר מהם, שידע להראות להם התירים שונים על פי דיני הפוסקים וספרי המוסר. והרבה פעמים יראה להם על עבירה שהיא מצוה, כידוע, — ולאיש גדול בתורה ות"ח גדול, — על היצה"ר שלו להיות גדול בתורה הרבה יותר ממנו, — היצה"ר של תלמיד חכם כזה צריך להיות בקי בכל חדרי תורה, בש"ס ובפוסקים, כדי שיהיה ביכלתו לבלבל את מוחו בפלפול של שקר לטהר לו את השרץ בק"ן טעמים — וזה שאמרו לנו חז"ל במתק לשונם „כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו", ר"ל שאם הוא גדול, היצה"ר שלו עוד גדול יותר ממנו. וד"ל.

כמובן השטן מהר למלאות את בקשתו, כי ידע היטב שעתה נקל יהיה לו להפיק זממו.

במשך זמן קצר הצליח מעשי השטן לרכוש לו לאהבה את לבו של ר׳ משה עד שהרשה לו לדבר עמו על דבר עניניו הפרטיים, נכנס עמו בדברים על דבר פרנסת ביתו, וכאשר הגיד לו שאשתו עוסקת בעניני משא ומתן והוא תכין לו את כל מחסוריו כדי שיוכל לעסוק בתורה יומם ולילה, — העיר למוסר אזניו שלא נכון הוא הדרך הזה, כי חז״ל אמרו על המקרא „עושה צדקות בכל עת זה המפרנס אשתו ובניו״, „טוב תורה עם דרך ארץ״ וכו׳ ועוד מאמרי חז״ל וספרי מוסר שונים המדברים מענין זה.

דבריו של השטן מצאו אוזן קשבת אצל הצדיק הנ״ל, אשר החל על פי השפעתו של השטן לקחת חבל בעניני מסחר, ולהקל מעט את עול הפרנסה מעל שכם אשתו.

השטן הרבה לפקוד אותו כפעם בפעם ולמצוא לו היתרים חדשים על־פי דברי חז״ל וספרי מוסר על דבר ענינים שהי׳ רגיל לחיות זהיר בהם — וכדרכו של השטן „היום אומר לך עשה כך ומחר עשה כך״ — הוסיף להסית אותו שישליך מעליו את אדרתו אדרת הפרישות והחסידות היתירה — חדל מלקבוע עתים לתורה, החל לרדוף אחרי תענוגות בשרים, — ובזמן קצר נחפך לאיש המוני פשוט.

אבל השטן לא הסתפק עוד את עצמו בזה, אשר עלתה בידו להפוך מאיש קדוש לאיש המוני פשוט, — מטרת מגמתו היתה עוד יותו ויותר.

השטן בידעו שבהעיר הקטנה קצר המצע מהשתרע לעשות מעשהו זר מעשהו, הסית את הצדיק ר׳ משה לבגוד באשתו

וב"ב, שיעזוב את עיר מולדתו הקטנה ולקבוע מושבו בעיר הבירה, ושמה מצא לו השטן כר נרחב להשליך אותו מדחי אל דחי.

הצדיק ר' משה החל להתחבר עם אנשי רשע מנאפים ושודדי ליל, ובמשך זמן קצר נהפך לאיש משחית מכף רגלו ועד קדקדו.

אבל השטן עוד לא אָמר די. הוא היה ירא עוד להשליך את טרפו מידו וגמר בדעתו להביאהו למקום יותר בטוח, וברוב תחבולותיו הצליח בידו של השטן גם הפעם להסית את ר' משה לנוד לארץ אמעריקא, בידעו,כי שמה, בארץ החדשה, לא נחוץ יהיה לו לשמור את צעדיו ואוירא דאמריקא ישפיע עליו שיוסיף לילך בעצמו, בלי דחיפה מצדו, על הדרך אשר סלל לו עד יום מותו, ואז הוא בטוח שיוכל להתפאר שעשה גדולות ונצורות והכסא הזהב ישאר לנצח מבלי יושב.

ר' משה שמע גם הפעם לעצת יועצו הנאמן, — עזב את מדינת מולדתו ובא לארץ החדשה. ולב השטן פחד ורחב בחשבו שעלתה בידו להפיק את זממו בשלימות, ור' משה יוסיף לילך לו בעצמו בדרך סלולה אשר סלל לו, עד יום מותו, — ועזב אותו לנפשו.

אבל מה גדולה היתה מבוכתו של השטן, — כאשר עבר שנית אחר כמה שנים תוך היכלי הג"ע וראה לתמהונו את אותו הקדוש ר' משה, אשר היה נחשב אצלו בין יורדי הגיהנם — יושב על אותו כסא הזהב, שהוכן בעדו, — פניו יזהירו כזוהר הרקיע, — מלאכי השרת עוטרים אותו על כל סביביו, כאחד הצדיקים היותר גדולים!

השטן כמעט לא האמין למראה עיניו — הוא מהר לפנות את עצמו להממונה ושאל אותו: היתכן ? ! האם זה הוא האיש אשר שמר את צעדיו יותר מארבעים שנה, והצליח בידו אחרי שנות עמל ותלאה להוליכהו שולל עד שנהפך מאיש קדוש לאיש רע מעללים מאין כמוהו, — ואיך היה יכול לאחרונה למצוא לו את הדרך לשערי הגן-עדן.

הלא תדע, אחי, ענה לו המלאך הממונה, את דברי הגמרא „גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד“ ועל המקרא „תשב אנוש עד דכא“ אמרו חכמי הגמרא עד דכדוכה של נפש — ועתה קרא נא את הפנקס אשר בו נרשם מה שקרה עם הקדוש הזה בימיו האחרונים, אחרי עזבך אותו לנפשו — הוא הוסיף אמנם לילך בדרך רשע כמה וכמה שנים, ועד זקנה ושיבה הוסיף תמיד חטא על פשע ובמערות צורים, ובנקיקי הסלעים של חלאת מין האנושי בארץ החדשה, שם תמיד משכנו.

אבל שמע נא מה שקרה עמו בימיו האחרונים — כאשר מבנה גיוו החל להתרופף, החיים האי-מוסריים החלו להראות את פעולתו עליו, שינה נדדה מעיניו, תנומה מעפעפיו, — והוא שוכב על משכבו מלא מכאובים, משולח ונעזב, מתהפך מצד אל צד, — והנה זכרונות ימי נעוריו יעלו על לבו, — רוח דמיונו יתאר לו בצבעים מזהירים את ימיו המאושרים, כאשר היה אהוב ונחמד בחברת אשתו וב"ב — נערץ ונקדש מכל סביביו — הוגה בתורת ד' — פושט יד עזרה לכל נדכה וקשי יום, — האצילות — הקדושה — העונג הרוחני — שהיה מלא כל מלוא חללו של הבית בעת הלכו בדרך הישר, ועתה הה! המצב הנורא שהוא נמצא בו כעת! — החיים המזוהמים, הרפש והמדמינה, אשר השקיע בהם נפשו ורוחו! — הוא לא יכול להרגיע עוד — לבו סוער כים, עיניו יורדות נחלי דמעות. הוא קם ממשכבו בלב נשבר ונדכה,

הוא סובב בשוקים וברחובות, עד שמצא לו את דרכו לפתח בית המדרש.

הוא שופך שם את מרי שיחו לפני הבוחן לבבות — הוא מבלה את ימיו בתעניתים וסגופים, יתקן ויטהר את עצמו בכל מיני תיקונים, וכה יעברו עליו ימיו האחרונים עד שמת מתוך תשובה — וכאשר נשמתו עלתה השמימה הכרוז יצא לפניו, פנו דרך לבעל תשובה, „הזדונות נהפכו לזכיות" — וברוב זכיותיו זכה לישב בראש בין צדיקי עולם על כסא הזהב שהיה מוכן לו מאז ומנוחתו כבוד לנצח תהיה.

התשובה של המלאך הממונה הלמה כמו רעם את לבו של השטן, ובזעם אפו אמר: אם עבודת מלאך כמוני והעמל שעמלתי ברוב תחבולות ערמה במשך ארבעים שנה, יכול לירד לטמיון על-ידי איזה בכיות וסגופים של בשר ודם, — למה זה אנכי; הוא מהר להודיע להפמליא של מעלה שאיננו רוצה בשום אופן לשרת עוד בתור שטן ועזב את משמרתו לנצח.

עתה, אדונים יקרים, הוסיף המלאך הצעיר להמלאכים הזקנים כאשר גמר לספר להם את הענין שקרה עם השטן הזקן, — כאשר נודע לכם הסבה אשר בשבילה עזב השטן את מקומו, אגלה לכם את אשר בלבבי, — הוא אשר אמרתי, שגיונו יהיה לי לעינים על דרכי בעתיד, — אנכי לא אתחיל להטעות את האיש מדרכו בימי בחרותו ואחרי שנות עמל ותלאה לעזוב אותו בימי זקנותו, כמו שעשה השטן המתפטר.

אני אתחיל את מלאכתי אצל הזקנים, ילכו להם בימי בחרותם בדרך אשר ירצו וכאשר יבואו בשנים אז אפרוש את רשתי עליהם — אשמרם משמרת מסח בימיהם האחרונים, אבלבל את מוחם עד יומם האחרון עד שלא יספק בידם לעשות

תשובה, ובאופן כזה הנני בטוח שאצליח במלאכתי ואעשה חיל במשרתי החדשה.

המלאכים בשמעם את ספורו של המלאך הצעיר ועל דבר דרכו שהתוה לו במשמרתו נענו לו בראשם — הביעו לו את הסכמתם וברכתם שיצליח במשמרתו החדשה והמלאך הצעיר לקח את מקומו של השטן הזקן.

מן העת אשר נמנה השטן הצעיר על משמרתו, הוא ימלא את תפקידו באופן מאד נעלה, הוא ישים פניו רק להזקנים, יבלבל את מוחם עד שלא ישימו לב לדברי היצ"ט, ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט והוא רואה ברכה בעמלו...

לך לך

לך לך מארצך.

מספרים מהגאון ר׳ ישראל סאלאנטער ז״ל, כאשר עבר פעם אחת דרך עיר לאמזע, באו לפניו אחדים מתקיפי העיר בקובלנא על הרב ר׳ יהושע ליב דיסקין ז״ל, שהיה אָז אבד״ק לאמזא, שהוא מרבה מחלוקת בעיר, — ביען שהוא תקיף בדעתו יותר מדאי, ובעת שהוא מתקן איזו תקנה לטובת העיר הוא איננו מתיעץ עם ב״ב וחשובי העיר ומתי סודו הם רק המלמדים והבטלנים.

והתקיפים הנ״ל הביעו את רצונם לר׳ ישראל סאלאנטער ז״ל, שנכונים הם לתת דמי פיוס להרב סכום הגון אם יעזוב את לאמזא.

כמובן יכולים אנו להבין את הרושם שהדברים האלה עשו על ר׳ ישראל סאלאנטער ז״ל, אבל הוא ידע איך לשים מעצור לרוחו ולענות לכסיל כאולתו.

הוא חכה איזה רגעים, ואח״כ פנה אליהם בדבריו ואמר: — אם אומר להסכים לדבריכם, שנכון הוא שר׳ יהושע ליב יעזוב את העיר, יודע אנכי, שיהיה מזה צער להרבה אנשים מיושבי העיר היודעים להוקיר את ערכו של גאון וצדיק כר׳ יהושע ליב, — וכדברי חז״ל „כשצדיק פנה מן העיר פנה הודה“ וכו׳.

אבל יש לי עצה יותר טובה, — כדי להשיב את שלום העיר על כנו טוב יותר, שבדמי פיוס שרוצים אתם לתן לר' יהושע ליב תשכרו עגלות גדולות למכביר, אשר עליהן תשימו את כלי הבית שלכם ואת כל הנלוים עליכם, ותלכו לכם בשם ד' לאיזה עיר אחרת — והנניבטות, ששום אָדם מיושבי עיר לאָמזא לא יאמר עליכם „קשה עלי פרידתכם", והכל על מקומו יבוא בשלום. —

דברי הגאון הנ"ל עולים על לבנו, כאשר אנו קוראים את הסדרה „לך לך", שהקב"ה אמר לאברהם אבינו שילך לו ויעזב את ארץ מולדתו, ביען שנמרוד ויושבי ארצו לא חיו עמו בשלום, — להיפוך היה לו להקב"ה לעשות, — לאמר לנמרוד „לך לך" ולמנוע מאברהם את טלטול הדרך ואת כל התלאות הקשות אשר עברו עליו בנדדו מארצו.

אבל כידוע, חכמי המדרש כבר אמרו לנו תשובה נכונה על השאלה הזאת בדבריהם:

אָמר רבי ברכיה, למה היה אברהם אבינו דומה, לצלוחית של אפופיליסמון מוקפת תמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחו נודף, כיון שהיתה מטולטלת היה ריחו נודף, כך אָמר הקב"ה לאברהם אבינו טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם, עכ"ל המדרש.

וכמו אבינו הראשון כן הוא עם ישראל בכלל, על שכמינו העמים ה' את התעודה הרוממה „ללמד לתועים בינה", ובחלקנו נפל הגורל של „לך לך", להיות מפוזר ומפורד בין העמים, להשפיע עליהם את המוסר הנעלה, שהמציאו חוזינו ונביאינו להפיץ דעת ואמונה בארץ — תעודה הזאת הביא אמנם פעמים אין מספר תלאות וצרות נוראות על עם ישראל במשך ימי נדודו,

עליו היה לתת גוו למכים, לחייו למורטים, דם ואש ותמרות עשן, היתה מנת חלקו תמיד מהתלמידים הפראים, — אבל עם ישראל לא יתאונן על גורלו, הוא ידע תמיד שהוא סובל בעד אידיאל נשגב ונאצל, בעד תורתו ואמונתו, והיסורים של ה„לך לך" היו יסורים של אהבה אצלו.

נוראים המה רק היסורים של אותו היהודי אשר אין לו חלק „בהתעודה הרוממה" של עם ישראל, אותו היהודי שהשליך אחרי גוו את תורתו ואמונתו, הסיר מעליו כל סימני גזעו, וחושב על־ידי זה לבוא במחיצתם של עמים אחרים, — להתארח בפונדקותיהם, להתעלם בכלוביהם, והמה הגוים יזכירוהו את חסדרה הישנה של ה„לך לך" — עליהם אָנו קוראים את דברי קהלת „דמעת העשוקים ואין להם מנחם", בעת שהיהודי שהיה נאמן לעמו ולתורתו מצא נוחם בהדמעות ששפך בשביל ה„לך לך" בזכרו שהוא בן עם הנבחר, — ובטלטוליו הוא ימלא את שליחותו שההשגחה העליונה העמיסה על שכמו, הדמעות של זה השני אין להן מנחם !...

והנני מזכיר בזה אינצידענט היסטאָרי, ממה שקרה בתקופת גירוש שפניא. בתוך המהומה נאבד ילד קטן מבין זרועות אמו, בעת הגירוש, והאם האומללה כמעט יצאה מדעתה מרוב צער ויגון, וקול בכיה היה פולח לבבות. פתאום נודע, שהילד מת בעת מהומת המנוסה והשמש של הקהלה מהר להביאו לקבר ישראל בטרם עזבו את העיר.

הדבר הגיע לאזני האם והבשורה הנוראה הזאת הרגיעה את רוחה והצדיקה את הדין ובחום לבה, כמו אבותינו בתקופה של הרוגי ביתר, — אָמרה ברכת „הטוב והמיטיב" — שהילד נתן לקבורה ולא נפל חי בידי הכומרים האכזרים של האינקוויזיציע, כי אז היה חלילה נתגדל כגוי.

מקרים כאלה היו כמעט מן המעשים בכל יום בתקופות הגירושים השונים, — ומתאים מאד להזכיר את דברי התהלים „היסופר בקבר חסדך אמנתך באבדון“ — כלומר! היסופר! הנמצא ספור כזה בדברי ימים של איזה עם, שאם רחמניה תחשוב הקבר של בנה לחסד במקום שסכנה היתה נשקפה שהאמונה תרד באבדון, — דמעת עשוקים כאלה יש להן מנחם!

התהלך לפני והיה תמים.

„תפח רוחם של אחינו הרעפארמים, תולים „בוקי סריקי“ בדברי הפסוק הזה „התהלך לפני“ — אינם מאמינים בתחית עם ישראל על אדמתו — אומרים שתעודת עם ישראל היא להיות נודד בגוים, להפיץ את הדעות הנעלות של נביאיו וחוזיו בין עמי התבל — וזה הוא ה„מיסיאָן“ של העם העברי, — כמו שאָמר הקב"ה לאברהם אבינו „התהלך לפני“.

אבל „שטיא שפיל לסיפא דקרא“! „והיה תמים“ — זאת אומרת, שלא תעיזו להרים יד במסורת אבות! „והיה תמים;“ תורה תמימה! מסורת אבות שלימה! ואתם הלא עשיתם עם „התעודה הרוממה“ שלנו כמו שעשו הצאצאים והצפיעות עם בגדיו של אותו הזקן שבא לאמעריקא לעת זקנתו לבלות שם את שארית ימיו, אצל בנו שעשה חיל בארץ החדשה.

אבל באשר שלא היה יכול הזקן בשום אופן להרגיל את עצמו להחיים החדשים באמעריקא, — הפציר בבנו שישלח אותו בחזרה לארצו.

הבן בראותו את גודל תשוקתו של אביו לשוב לארץ מולדתו, לא איחר מלמלאות את בקשתו, וכבן נאמן השתדל כיד עשרו הטובה עליו להעניק לו מטובו, ולהכין בעדו כל הדברים אשר יהיו נחוצים לו כאשר ישים לדרך פעמיו.

גם חליפות בגדים די מחסורו לכל ימי חייו צוה להחייט שיתפור בעדו, כיאות לאיש זקן נכבד ונשוא פנים.

ויהי כאשר הביא החייט את הבגדים והם היו עשוים לפי טעם ומנהגי תלבושת של יהודי יוראָפ, רחבים וארוכים כנהוג,— הנכדים האמעריקאנים אשר מעולם לא הסכינו לראות בגדים כאלו — הביטו בעיני תמהון על הבגדים אשר היו בעיניהם כחסרי טעם ובלבם חשבו, שנכון וכשר היה הדבר לקצר מעט מדת ארכם של הבגדים, כדי שיתאימו לפי טעמם ורוחם.
אבל „ליבא לפומא לא גליא" — כל אחד ירא להוציא זאת על דל שפתיו, כי כבוד הזקן הי' יקר בעיניהם, ולא רצו להדאיב אותו ולכנום עמו בדברים אודות זה, רק כל אחד ואחד מהנכדים אמר בלבו, שלעת מצוא, בטרם שיעזוב הזקן אותם, יחתכו איזו אצבעות ממדת ארכם של הבגדים.

וכן עשה כל אחד ואחד במחשך מעשהו על דעת עצמו, — הקציר מדת ארכו של הבגד, בחשבו שרק הוא לבדו נפל על ההמצאה הזאת — והסוף היה, שהבגד הארוך נקצר כל כך, עד שלא היה ראוי עוד לכסות בו.

והזקן האומלל כאשר שב לביתו לא היה לו במה לכסות את מערומיו.

כמקרה הבגד של הזקן , כן הוא עם שיטת המיסיאן של אחינו הרעפאָרמים החלו לנתח ולקצר את סידור התפילה, החלו

בה„יקום פורקן" וסיימו בה„וימח את כל היקום".

(כידוע הרעפאָרמים הראשונים בטלו את אמירת יקום פרקן), קצצו בנטיעות, הרסו כל חלקה טובה, בטלו את מצות המעשיות, ומה נשאר עוד אצלם מ„התעודה הרוממה" *) ?

---

*) בדברי פעם אחת על דבר ענין של צדקה, ותמכתי יתדותי בדברי חז"ל (סנהדרין, צב) „אם ראית דור שיאשו ידיהם מדברי תורה צא וחכה לו" (עיין ספרי חזיונות אברהם, ד׳ קנה), הזכרתי המשל הזה בשינוי לשון קצת.

חזקן בהודע לו פתאום בטרם עזבו את בית בנו, מה שעשו הנכדים האמעריקאנים למלבושיו, — לקח בגד אחד, אשר נתקצר על ידי נכדיו עד מקום הבתי־כיס (פאקעטס) והתבונן בו היטב לעיני בניו ונכדיו, ואח"כ פתח את פיו בדברי מוסר ואמר להם בני היקרים! — הבגד הזה יהיה לכם לעינים! נתוח נורא אמנם נעשה בהבגד הזה! הוא נקצר הרבה מכפי מדתו — אבל כל זמן שהנתוח לא שלט במקום הבתי כיס (פאקעטס) והכורת לא עלה עוד עליהם עוד שם בגד עליו!

אבל חס לי ולזרעי, אם בשגיונכם הוספתם לחתוך גם בהבתי כיס כי אז הלא שחתתם את המלבוש כולו ולא היה ראוי לכסות בו עוד ולא היה עוד לו שם בגד!

כן הוא, אָמר הזקן, עם הלבוש הרוחני, עם תוה"ק, אשר ארוכה מארץ מדה. נורא הוא הנתוח שעשיתם פה בתוה"ק! ותוסיפו עוד לחתוך אברים אברים מהתרי"ג מצות! נתקצרה התורה אצליכם באופן מאד נורא! אבל לפחות השמרו לכם מנגוע בהבתי כיס. כל זמן שתחזיקו לפתות במצות הנוגעים בכיס, אָז הלבוש העברי עוד שם לבוש עליו, אבל אם תשלחו יד גם במצות האלו, אז הלא תשחיתו כליל את הלבוש! וזה שאָמרו לנו חז"ל, אם ראית דור שיאשו ידיהם מדברי תורה וכו׳.

דוגמא לזה מצאנו בהלכות טריפות — גלידה טריפה ואם נשתייר כרוחב סלע וכו׳ כשירה, וד"ל...

ולא אמנע מלהזכיר כאן מה שאמרתי בדרך צחות בכונת דברי בעל ההגדה לתשובת בן הרשע „ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ד' לי, לי ולא לו“.

הבן הרשע בא בשאלתו כמו הרעפאָרם יהודי בזמננו — הוא אומר שרוצה אמנם בקיומה של היהדות, אבל הוא מתמרמר על „העבודה“, על העול הכבד של המצות המעשיות שהתורה העמיסה על שכמו של היהודי.

הוא המציא לו מין יהדות חדשה „דזשודאאיזם“ (בלע"ז), יהדות בלי עבודה, — מין יהדות אשר על ידיה הוא נעשה חפשי מן המצוות — לפי דעתו הכוזבה הוא אומר, שעיקר המיסיאָן של היהודי הוא להיות לאור עולם, להפיץ „דעות נעלות“ בין עמי התבל. — הוא חושב שכבר בא עד תכונתה של כל מצוה ומצוה ומוצא שהוא יכול להגיע אל התכלית העיקרי של כונת קיום המצות בלי „עבודה מעשית“ ואומר מה העבודה הזאת לכם?

וברוב אולתו הוא אומר: אם עיקרה של חגיגת חג הפסח הוא לזכור את יציאת מצרים? הן הוא יכול לזכור זאת באופן פשוט וקל, בלא החומרות של אכילת חמץ ומצה! הוא יכול ללמוד פרק בדברי הימים על דבר המאורע הנכבד, ולהטיף את „הדעות הנעלות“ של חירות בפיו ובשפתיו!

אם עיקרה של הנחת תפילין היא האמונה על דבר יחוד האלקות, — הן הוא יכול להאמין זאת גם בלי ההנחה של תפילין! וכן הוא חושב על דבר מצות „שמירת שבת“, ושאר המצות שבתורה, כדברי הכתוב „לעשות כונים למלאכת שמים“.

אבל בעל ההגדה הודיע לנו תשובה קצרה בעדו, והיא „הקהה את שיניו“ — באותה מדה שהוא מודד תמדוד גם לו —

הוא לועס את הפת, — הבשר והמרק — והוא עובד קשה עד אשר השיניים יטחנו היטב את האוכל, עד אשר יוכשר לבית הבליעה — והרבה פעמים כאשר יעלה רקב באיזו שן הוא הולך אל רופא השיניים וישלם לו במיטב כספו, ויסבול יסורים קשים עד אשר יצליח בידו של רופא השיניים להוצא את השן הנרקב ולהחליפהו בשן מלאכותי.

ולפי דבריו למה לו כל הטורח הזה והשיניים הללו למה לו חן?

אם הוא יודע פרק בסדר כלכלת והזנת הגוף, עליו לדעת שעל יד כח ההרכבה וההפרדה שיוצר הטבע הטביע בכלי העיכול של האָדם — המאכל כאשר יכנס לתוך הגוף — יפרד לחלקים חימיים שונים, כמו (Iron compounds, Albumin, Glocose, Lartose, Starch, Sugar, etc.) והמיצים החימיים האלה, אשר המה רק חלק קטן מהכמות הרבה של האוכל — המה המזון העיקרי אשר יכלכל את הגוף.

ובשום פעם לא עלה על דעתו של אותו הבן הרשע לשאול כאשר הוא יושב לסעוד את סעודתו: „מה העבודה הזאת לי“? הן העיקר של העבודה הרבה הזאת היא, כדי להוציא מן האוכל את המיצים החימיים הנזכרים, אשר מהם נזון הגוף, — והמיצים הללו הלא יכול אני להשיג בלי העבודה הזאת! יכול אני להשיג את העקסטראקטים החימיים הנזכרים מן המוכן אצל הרוקח, ולכלכל את גופי במדה נכונה, בלי טרדה ובלי עבודה, בלי שום עמל השיניים ויגיעת בית-הבליעה! „ומה העבודה הזאת“ של לעיסה ותיקון השיניים, — לי, —

אבל הרשע הזה, בכל מה שנוגע לכלכלת גופו לא יעשה חשבונות כאלה, — וזה שבעל ההגדה אומר „לי ולא לו“ —

כאשר הדבר נוגע לכלכלת הגוף הגס שלו — הוא יודע היטב, שאם הוא היה מחזיק בשיטה כזאת, כבר היה בא רזון בעצמותיו ובין יורדי בור כבר היה חלקו.

רק זאת יבצר ממנו לדעת ולהבין „שאלו היה שם", שאם היו לנו רופאי אליל כמהו במצרים או באיזו תקופה אחרת מתקופת הגלות „לא היה נגאל" כבר לא היה נשאר שם וזכר לשיטת „המיסיאָן" שלו וכבר היה נטמע בין האומות...

וילך למסעיו מנגב ועד בית אל.
בחזירתו פרע את תקפותיו (ב"ר).

החילוק בין „הקפה" ל„הלואה" — הוא כך: בהתיבה „הקפה" משתמשים על פי רוב כאשר אדם לוקח מחבירו איזה דבר, ואיננו מחזיר אותו דבר שלקח ממנו, — למשל, אדם שלוקח אצל החנוני צרכי אוכל נפש או צרכים אחרים ואיננו משלם להחנוני מחירם בשעת הלקיחה, אז אנו אומרים שהוא לקח בהקפה אותם הדברים אצל החנוני.—

ובאופן זה על הלוקח להחזיר להחנוני כסף — חלף הדברים שלקח ממנו בהקפה; ובהתיבה „הלואה" משתמשים כאשר על האדם להחזיר דווקא אותו הדבר שלקח מחבירו — כמו למשל בהלואת כסף — שעל הלוה להחזיר בתורת תשלומין להמלוה רק כסף, — לא דבר אחר, — ואם איננו מחזיר לו כסף אות הוא שאין כסף לאָדון זה „וממרי רשותך פרע אפרע" (ב"ק מ"ט).

וכמו בעניני הלואה והקפה בין אָדם לחבירו, כן הוא עם מזונותיו של אָדם שהקב"ה יזמין לו.

הרבה פעמים יכולים אָנו לומר שהוא ישיג מזונותיו מהקב"ה בהלואה, יען כי הוא מחזיר אותו דבר שלקח. — והרבה פעמים עלינו לאמר שהוא ישיג את מזונותיו בהקפה, ואיננו מחזיר אותו דבר שלקח.

עתה נפרש נא את דברינו ! חז"ל אָמרו לנו במס' ברכות כ"ט — „כתיב לד' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אָדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה".

זאת אומרת שאם אדם מברך על הפת הברכה היא היא התשלומין בעד הפת שהשיג מהקב"ה, ובאופן זה הוא אינו מחזיר אותו דבר שלקח מהקב"ה, יען כי הוא לקח מאת הקב"ה פת. — והוא משלם להקב"ה בעד הפת בברכה : — ויש עוד דרך שני לשלם להקב"ה בעד כל מה שהשיג ממנו — והוא — כמו שאָמרו לנו חכמי אבות „תן לו משלו", ר"ל שעל האָדם לתן מפתו של הקב"ה לעני — מכספו — לצדקה, ואז הוא מחזיר אותו דבר שלקח מהקב"ת.

ולפי הנ"ל, הדרך הראשון יהיה נקרא „הקפה", והשני „חלוואה" : —

וכמובן, אם יש ביכלתו של אָדם לתן צדקה להעני — הוא איננו יוצא אז ידי חובת תשלומין להקב"ה — בזה בלבד שיברך על המזון, כי פרעון כזה הוא רק בזמן שאין ידו משגת ליתן צדקה : —

עתה יובנו לנו דברי המדרש היטב „בחזירתו פרע את הקפותיו" — אַברהם אבינו ברדתו מצרימה, בעת שהוא היה בעצמו חסר לחם ולא היה ביכלתו ליתן מפתו לדל, וממילא היה לו להסתפק במה שברך על הלחם לקיים ידי חובת תשלומין

בעד הפת שהזמין לו הקב"ה; — אבל „בחזירתו", ר"ל, כאשר חזר ממצרים וד' ברכו „בכסף ובזהב ובמקנה" — אָז פרע את הקפותיו! שלם להקב"ה בעד המזונות שנתן לו אָז בהיותו עני, — אשר אָז השיג את המזונות בתורת הַקפה.

הדברים האלה הזכרתי כאשר דברתי עלדבר המוסד של „קרן היסוד", לעורר את יהודי אמעריקא שיעשו את חובתם המוטלת עליהם בנוגע להמוסד הזה — כאשר ברכם ד' בעושר ובכל טוב — לפרוע את חובותיהם — כאשר הם באותו המצב שהיה בו אברהם אבינו בחזירתו ממצרים — ולא יסתפקו בתפלה בלבד, בנוגע לגאולת עם ישראל (כמובן דברתי זאת ליהודי ביהכ"נ).

ונשאתי את המשל של המגיד מדובנא ז"ל אשר בו פירש את דברי חז"ל על הפסוק „וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה" וכו', „דבר נא אמרי דביה ר' ינאי אין נא אלא לשון בקשה וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם" (ברכות, ט').

הלשון של הגמרא קשה להבין, וכי רק בשביל זה היה להקב"ה למלאות את הבטחתו שאברהם לא יאמר ועבדום וכו ? — ופירש המגיד מדובנא ז"ל את הדברים על דרך משל:

איש אחד השכיר את עצמו אל איזה ב"ב שעשה סעודת נשואין לשרת את הקרואים ולערוך הַשלחן לפניהם „בביה ההלולא".

וכאשר בבית המבשלת כבר הוכנו על הקערות כל החלקים, — קערות מקערות שונות, — הרבה מהן מלאות נתחי בשר

טוב צלוי ושמן, והרבה מהן חזרת וירקות ותבלין — ועל האיש הנ"ל היה לסדר אותן על השלחנות של אולם ההלולא זו לעומת זו, — באופן שכל אחד מהקרואים ישבע ויתענג מהנתח הטוב, יחד עם החזרת והירקות.

אבל הוא באולתו לא כן עשה: — הוא העמיד על שלחן אחד את הקערות עם הבשר, ועל השלחן השני העמיד את החזרת והירקות — ואותם הקרואים שעלה בגורלם לישב על השלחן הראשון אכלו והתענגו על שלחן מלא ודשן, — והקרואים של השלחן השני — חזרת ותבלין היו מנת חלקם.

זאת היא—אמר המגיד מדובנא ז"ל—כוונת חז"ל בדבריהם כדי שלא יאמר וכו' ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו לא קיים בהם, ר"ל שהקב"ה רצה ש„הרכוש גדול" — וה„עבדום וענו אותם" — יהיו מעורבים יחד, שלא יהיו אצל אחדים „הרכוש גדול" ואצל אחרים רק ה„ועבדום וענו אותם".

וזה הוא הלשון של חז"ל „ועבדום וענו אותם קיים בהם", ר"ל בחלק אחד מהעם. — ובאותו חלק לא קיים את ה„ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" — רק בחלק אחר של העם.

המשל הזה הוא משל מתאים מאד גם להזמן שאָנו חיים בו. גם עתה אָנו רואים איך חלק גדול מעם ישראל (יהודי אמעריקא) זכו לישב על שלחן מלא ודשן, יש להם „רכוש גדול" וכל טוב — בעת שחלק אחד חשוב מאד מעמנו, סובל צרות נוראות, מחסור וכפן מנת חלקם.

ואם אנחנו מחשים מ„לפרוע את חובותינו" בעד הברכה שברך ד' אותנו, אָז על הכותב דברי ימי עמנו בעתיד יהיה להזכיר אותנו לגנאי, כמו שהזכירו חז"ל את יושבי טור מלכא

בתקופת החורבן — כאשר נכנסו תלת מאה שלופי סייפא וקטלו בהן תלתא יומא ותלתא לילותא ובהאי גיסא חלולא וחינגא ולא ידעי הני בהני"...

ומה נעימים הם דברי המלבי"ם ז"ל שפירש את הפסוק „וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה" וז"ל: „אולם ממה שאומר וישאלו איש מאת רעהו, שמשמע שישאלו מבני ישראל איש מרעהו, כי המצרים לא נקראו בשם רעהו ורעותה והכוונה היתה שישאלו העניים מן העשירים וכו' ובזה יוכלו לשאול גם מן המצריים", ע"ש.

גם בזמננו, אם אנו רוצים שהאמות יתנו לנו זכיות על ארץ ישראל, אֱז עלינו מקודם לקיים את ה„וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה" כפירושו של המלבי"ם ז"ל — עלינו להראות, שגם אנחנו איננו קופצים את ידינו מלתן מכספינו להמוסד אשר הוא הקרן והיסוד לבנות את חרבות ארצנו, ואז תהי' לנו הרשות לדרוש מהאומות שגם המה יאשרו ויכירו את זכיותינו על ארץ ישראל, אבל אם אנחנו עומדים מנגד, איך יש לנו הרשות לדרוש מהעמים שהם יתנו לנו את ארצנו...

מספרים מהרב הצדיק ר' לוי יצחק ז"ל, כאשר היתה שנת בצורת ולבו הטוב היה כואב מאד כאשר ראה שעניי העיר סבלו מאד מצוק העתים, — שפך את מרי שיחו לפני הקב"ה, וכדרכו בקודש לדבר בדרך צחות הרבה פעמים, „כבן המתחטא לפני אביו". —

אָמר, רבש"ע מיום שעמדנו על הר סיני וקבלנו את תורתך, באנו עמך במסורת ברית הנשואין, כדברי חז"ל „א"ת מורשה אלא מאורסה וכו' — ובאמת לא באנו עמך בברית בשביל היחוס שלך, — יען שאנחנו הננו מיוחסים יותר גדולים ממך, — לנו

היו אבות קדושים, מגזע קודש מחצבתנו, ומעלות כאלה לא נמצאו בך. — ורק זאת ידענו, שהנך מחותן עשיר, כדבריך „לי הכסף ולי הזהב“ — וכל זה הוא אם תסלק את המזומנים, אבל אם אינך מסלק — ועניי עירך גועים ברעב, אז הלא תהיה לנו הרשות לנתק את מוסרות הברית עמך!

כן אָנו אומרים בנוגע ליהודים האמעריקאנים, מה הוא היחוס של יהודי אמעריקא? לא הצטיינו עוד במאומה על שדי עבודתו של עם ישראל! לא הוציאו עוד מקרבם חכמים וסופרים, לא העשירו עוד במאומה את אוצרותינו הרוחניים, — ורק ה„לי הכסף ולי הזהב“ הוא היחוס שלהם! בזה הפליאו לעשות יותר מיהודי ארצות אחרות בכל העתים ובכל הזמנים! וכל זה הוא, אם נסלק את המזומנים — אבל בלא זה, מה היתרון להם, ומה הוא היחוס שלהם?

וישא לוט את עיניו וירא כי כלה משקה וכו׳,
ויסע לוט מקדם — עיין בדברי המדרש, מקדם,
מקדמונו של העולם. (מובא ברש״י).

המשך הפסוקים הוא כך, לוט נשא עיניו וירא איך אנשי סדום החטאים מצליחים בכל דרכיהם, ארצם „כלה משקה“ „כגן ד׳“ וכו׳ ואברהם הצדיק הוא נודד בארצות לבקש לחם, ותמיד הוא משולל מנוחה, — והשאלה הישנה של „צדיק ורע לו רשע וטוב לו“ נתעוררה בלבו, ועל ידי זה הוחלשה אצלו האמונה בה„השגחה“ ו„נסע מקדמונו של עולם“..

אבל המאמין האמיתי איננו מהרהר אחרי דרכי ד׳ — כמו שאומרים משמו של הרבי מק׳ שאמר „שבשום אופן לא היה

רוצה לעבוד אל כזה, אשר דרכיו יהיו מובנים להשכל של ילוד אשה, קרוץ מחומר..."

וידוע הוא מה שמספרים מהפילוסוף והמאמין — כאשר זה השני חפר חפירה אצל הים והפילוסוף שאל אותו על דבר תכלית חפירתו, ענהו, שהוא רוצה להכנים את מי הים לחפירתו. —

האם יצאת מדעתך ? — שאל אותו הפילוסוף בתמהון.

ואיך רוצה אתה להכנים במוחך הקטן את מעשיו ודרכיו של הבורא אשר אין קץ וגבול לגדולתו ! — ענהו המאמין.

והיהודי אשר באמונתו יחיה מחזיק בדברי התורה: „הנסתרות לה' אלקינו והנגלות" — (ה„אתנחתא" על „והנגלות") „לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה הזאת"... ומקום יש בראש רק להמאמין — כמו שהביע גדול אחד את תמהונו על בעל ה„תניא" — שהפליא לעשות בספרו — שהכנים אל גדול ונורא כאלקי ישראל, בספר קטן כזה !...

„ויאמר ד' אלקים במה אדע כי אירשנה".
"אָמר שמואל, מפני מה נענש אברהם אָבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שאָמר במה אדע" (נדרים, ל"ב).

שום שאיפה לאומית לא תצא לפעולות, אם העם יהיה תמיד במדרגת „פוסח על שתי הסעיפים" בנוגע להיכולת של התגשמות שאיפותיו ; — ורע ומר הוא גורלו של העם, אם יחסר לו אבירת הלב לעשות צעדיו ברוח גבורה על הדרך המובילה

קדימה, ועל כל צעד שעליו לעשות, הוא יביט בעיני ספק ויוסיף רק לשאול „במה אדע" אם הדרך הזאת היא הדרך הנכונה? אם הדרך הזאת תובילני למחוז חפצי? או אם הפעולה הזאת היא פעולה רצויה? וספיקות וספק ספיקות ימלאו כל מחשבותיו ויחסמו הדרך בעדו בטרם שעושה איזה צעד.

זה שרמז לנו שמואל בדבריו „מפני מה נענש אברהם וכו' שאמר במה אדע".

אברהם אבינו — אבי האומה הישראלית, נענש „ונשתעבדו בניו במצרים בשביל שאמר במה אדע", ואחריו זרע אברהם כבר נענשו כמה פעמים באריכת ימי הגלות בשביל ה„במה אדע", ועוד ידו של העונש נטויה עליהם...

וכנראה ה„במה אדע" כבר נעשה חולשה נושנה (כראָניש) אצל זרע אברהם: — במצרים — על הגואל היה להוכיח להם באותות ובמופתים, שיכינו את עצמם לקראת הגאולה, ובטרם שראו האותות לא האמינו למשה ואמרו „במה אדע" אם כבר הגיעה עת דודים?

כמו כן אָנו רואים בתקופת עזרא ונחמיה, על פי דברי חז"ל שדרשו על המקרא „אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז" — אם עשיתם עצמיכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין הרקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כלוח ארז שהרקב שולט בו" (יומא, ט').

זאת אומרת, שהביטו בעיני ספק על תנועת העליה, וכדלת אשר תסוב על צירה הנה והנה, — כן היתה תנועת הגאולה אצלם — רקב הספק שלט בהם, שאלו „במה אדע", אם נכון

הוא למלאות אחרי הקול קורא שהוציא כורש „מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה“ וכו׳.

„במה אדע“ אם הגיעה עת הגאולה, ועוד ועוד — והשאלה הזאת חוזרת ונשנית גם בזמננו. —

גם בזמננו יכולים אָנו להשתמש בהשאלה ובהתשובה הנזכרת במאמר הנ״ל — מפני מה נענשו זרע אברהם שנשתעבדו בגלות יותר מעמים אחרים? הן זה כמה שנים עברו מעת שד׳ הטוב הראה לנו חסדו ונתן בלב הממלכות את הרעיון על דבר חירותו של עם ישראל, — וכמו כורש בשעתו, הוציאו קול קורא „מי בכם מכל עמו“ וכו׳.

במשך זמן כזה, הרבה מהעמים אשר היו נכנעים תחת שבטי מושלים זרים הצליחו להשליך מעל שכמם את עבותות הגלות — וכממשלות חפשיות הם יושבים על אדמתם, — מושלים מקרבם יצאו, אינם שומעים עוד קול נוגש, — ועם ישראל עוד יאנח קשה תחת שבט נוגשיו בארצות הגלות ופדות נפשו עוד רחוקה ממנו?

והתשובה להשאלה הזאת היא התשובה הישנה שאָנו מוצאים בדברי שמואל „מפני שאָמר במה אדע“ — וה„במה אדע“ הזה פושט צורה ולובש צורה.

היו ימים בתקופת הילדות של הציונות הפוליטית שחלק גדול מאחינו החרדים עמדו מנגד להתנועה הציונית, ושאלו את שאלת „במה אדע“ מנקודה דתית — אָמרו „במה נדע“ אם התנועה ממקור טהור מוצאה? „במה נדע אם אין זאת נגד דברי חז״ל שאָמרו לנו, שאחת „משלש שבועות הוא שהשביע הקב״ה את ישראל הוא שלא ידחקו את הקץ“? „במה נדע“ אם

רשאים אנו להתחבר עם הציונים, אשר הרבה מהם לא בין קהל החרדים יחשבו ? עברו ימים, וההתקדמות הנפלאה של הציונות הפאליטית מעבר אחד, ותוקף הצרות בארצות הגלות מעבר השני, — הביא שנוי נמרץ בנקודת מבטם של אחינו החרדים, וכמעט רובם ככולם החלו להביט על התנועה ועל המאורעות וההתפתחות הפאליטית בארץ ישראל, כעל „אתחלתא דגאולה״ — וכמעט היה נראה שהעם ישליך את עצמו בכל חום לבבו אל תוך עבודת התנועה הציונית. —

שמים חדשים, ארץ חדשה, גדולות ונצורות יבראו בארץ ישראל ! — אבל עוד הפעם ה„במה אדע״ ! חסירה אמיצת הלב, לפעול ולעשות מעשים כבירים כיאות לעם חי השואף לתחיתו הלאומית ! —

כאשר הגיע התור לבעלי המעשה ולבעלי הכסף להתחיל במעשים כבירים, להקריב מהונם על מזבח בנין בית ישראל בארץ אבותיו, — רקב הספק שלט בהם וה„במה אדע״ הישן חזר וניעור בהם.

הם אומרים : „במה אדע״ אם ממשלת אנגליה תחזיק מעמד ואם יש ממש בהמאנדאט שלה ובהצהרה הבאלפורית שלה ? „במה אדע״ אם כל העמל לא יעלה בתוהו ? אם אינני מניח את מעותי על קרן הצבי ? „במה אדע״ אם הערבים לא ירימו את נס המרד נגד ממשלת אנגליה וישימו לאל את כל הזכיות שיש לעם ישראל בארץ ישראל ? „במה אדע״ אם אדמת ארץ-ישראל החריבה והשוממה מסוגלת להוציא את פריה בעד מספר רב של בני ישראל ? והרבה ירחיקו ללכת עוד הלאה : יבטלו את כל הענין בתכלית הביטול, „במה אדע״ אם כדאי הוא כל הענין לטפל בו ? — ירימו על נס את האיפה הזעומה של זכיות, שממשלת בריטאניע הושיטה לעם ישראל, — ובמקום למהר

ללכת הלאה ברוח גבורה על דרך העולה ציונה, — יוסיפו רק להעמק שאלה על כל צעד ושעל, ובין כך ובין כך, תנועת הגאולה תתנהג בעצלתים,— הגלות תתגבר אצל זרע אברהם מיום ליום, וכל זה הוא בשביל שיאמרו „במה אדע" !

אבל בקצרה עלינו לאמר להם כמו שנזכר בתורה, שאָמר הקב"ה למשה בזמן גאולת מצרים : „מה זה בידך, ויאמר מטה" — התינח ! אם עם ישראל היה יושב איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו בארצות הגלות — ועליו היה לעזוב את מקומות הגפן והתאנה, בשביל ארץ אבותיו, אשר מצבה מוטלת בספק — אז אולי היה איזה ממש בטענות השואלים „במה אדע".

אבל בתקופה המרה הזאת, שהגלות עם בלהותיה תתגבר מיום ליום, — ואין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו, במקום שאלת „במה אדע" עלינו לשאול שאלת „מה זה בידך" ? עם אומלל ! ! ! „מה זה בידך" ? מה הוא חלקך בארצות הגלות בין העמים אשר ירא אתה לעזוב אותם ? ועל השאלה הזאת רק תשובה אחת יש, תשובה הנזכרת בהפסוק „מטה" ! ! ! — מטה זעם הוא גורלך בין הגוים, מטה אשר הגוים יכוך בו שוק על ירך בכל פנה שאַתה פונה — והמטה הזה חשוב כל כך בעיניך, ואינך רוצה להפרד ממנו עד אשר יתנו לך ערובה נאמנה ובטוחה מכל סביבותיה, בלי שום שמץ ספק — שארץ ישראל תוציא לך גלוסקאות יפות וכלי מילת !

מצב פאליטי בלתי בטוח ! — איפה זעומה של חירות ! — ספיקות, ספק ספיקות ! — בין כך ובין כך אין לך להפסיד מאומה בארצות הגלות !

ומלבד העתיד הגדול שיש לעם ישראל בארץ אבותיו ! — מלבד כל מה שנברא בארץ ישראל הודות להתנועה הציונית —

עלינו לדעת שהתנועה הציונית אַף כשהיא לעצמה — הרבה ברכה בה!

שום אָדם לא יכול להכחיש ש„התנועה הציונית הועילה לפרסם את קיומו של עם ישראל בתור עם חי וקים, בין אותם שכפרו בקיומו ובתחיתו הלאומית! שום אדם לא יכול להכחיש שהציונות הועילה להפיח רוח חיים בין עצמות היבשות של חלק גדול מעמנו, — והועילה הרבה לקרב את הרחוקים, אותן הנשמות הערטילאות שכבר היו רועות בשדות זרים, ועל ידי הציונות שבו לעמם ויחד עם טובי עמנו יעבדו שכם אחד לתחית עם ישראל על אדמתו!

ואלמלא לא היה לנו יותר מה לצדד בזכות קיומה של הציונות אלא הדברים האלה! ואלמלא לא נבראה הציונות אלא בשביל הדברים האלה, היה עלינו ג"כ לומר דיינו!...

כמו שמספרים מאותו בחור הישיבה העני, שפעם אחת נתפשטה השמועה, שגביר אחד נתן עיניו בו ורוצה לקחת אותו לחתן לבתו. הבחור לא נתן אימון בהשמועה, כי ידע את שפל ערכו, ולא האמין שעלמה יפהפיה ומושלמת כבתו של הגביר תבחר להנשא לבחור עני כמוהו. וכאשר בא השדכן אליו, והציע לפניו שילך אתו לבית הגביר, לראות — ולהראות — עם המדוברת, והפציר בו שירחץ את פניו, שיעשה את שפמו ושיחליף את שמלותיו כיאות, לא רצה הבחור בשום אופן למלאות אחר דבריו, באמרו: — למה לי כל העמל הזה? יודע אני שלשוא יהיה כל עמלי, בתו של הגביר המושלמת לא תנשא לבחור עני כמוני!

אבל, אמר לו השדכן, מה זה תפסיד? בין כך ובין כך תרחץ את עצמך מהסחי הדבוק בך ותופיע כתפארת אָדם בביתו של הגביר!

כדברי השדכן אל הבחור כן עלינו לאמר לכל אותם השואלים את הטענות הנ"ל — בין כך ובין כך עלתה בידינו לטהר הזוהמא של האסימילאציע מהרבה מאחינו; — עלתה בידינו להופיע כתפארת אָדם, בקומה זקופה, בתור באי־כח של עם חי ישאו ויתנו מנהיגי הציונות עם אדירי התבל, על דבר תביעותיהם וזכיותיהם של בני ישראל! — עלתה בידינו לטהר את הסחי של שפלת הגלות ורוח העבדות והשתדלנות שמנהיגי אחינו היו רגילים להשתדל אצל השרים לבטל את „רוע הגזירות" ! — ואם כה נוסיף לילך ברוח גבורה על דרך גאולתנו, ד' הטוב יהיה בעוזרינו ונבוא בקומה זקופה לארצנו !...

ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים וכו' ויאמר לו כה יהיה זרעך.

ד"א הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה.

(רשי בשם המדרש).

רע ומר הוא גורלו של העם אשר עליו להחזיק תמיד את מקל הנודדים בידו ולהיות תמיד מפוזר ומפורד בכל קצוי תבל הולך ונודד מגוי אל גוי, ממלכה אל ממלכה — אבל חז"ל בהשקפתם האופטומיסטית מצאו נטפי תנחומין גם בכום היגון הזה של הגלות, — באמרם לנו על הפסוק בשירת דבורה „למען דעת צדקת פרזונו", „אל תקרי פרזונו אל פזרונו, צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן בין האומות".

בעיניהם הבהירות ראו את הטוב הצפון לקיומו של העם בהפיזור ובהפירוד. — ובאמת בשום תקופה מתקופות הגלות

השונות של עם ישראל, לא נגלו לפנינו נטפי התנחומין האלו על שטחיותו של כוס התרעלה של הגלות — כמו שנגלו לפנינו בהתקופה שאנו חיים בה, בהתקופה אשר השתי בשורות שבשר הקב"ה את אברהם אבינו שזרעו יהיו „ככוכבי שמים" ושיהיו ג"כ „כעפר הארץ" באו כתומן עלינו. —

בחלק אחד מזרע אברהם נתקיימה הבשורה של „כעפר הארץ יהיו זרעך" — בארצות יוראָפ נתונים כעפר למדרס, מחסור וכפן מנת חלקם, — ובחלק אחר מזרע אברהם נתקיימה הבשורה של „ככוכבי שמים יהיו זרעך" — יזהירו בזוהר הצלחתם בארצות אמריקא ככוכבי שמים, יושבים שלוים ושקטים ויתענגו על רוב טובה. —

נורא הוא אמנם גורלם של אותם מאחינו האומללים הנמצאים בין אותם העמים שאכלו את יעקב ואת נוהו השמו, — אבל מה נורא הוא הרעיון אם ננסה לצייר לנו ברוח דמיוננו, אם עם ישראל לא היה מפוזר בין האומות — והכלל כולו של זרע אברהם היה נקבץ באותו חלק של כדור הארץ אשר גורלם הוא להיות כעפר הארץ — מה גדול היה יכול להיות האסון לקיומו ש' עם ישראל, — בעת המרה הזאת — אם לא היה מי שיושיט להם יד עזרה בעת צרתם! הלא היה להם חלילה לגוע ברעב.

וכמו כן ננסה נא להפוך את המטבע ולדבר מנקודת השקפה אחרת — כמו שסכנת כליה גופנית היתה מרחפת על זרע אברהם אם כל העם מקצה אל הקצה היו נתונים כ„עפר הארץ" — כן היתה גדולה הסכנה של כליה רוחנית ושריפת נשמה אם כל זרע אברהם היו נמצאים במצב של „ככוכבי שמים יהיו זרעך" — כדברי המדרש „מה כוכבים אינם נראים ביום" וכו'.

כה אָנו רואים שרק על ידי ה„צדקת פזרונו" יש קיום להגוף כמו להנשמה של עם ישראל — אותם שנמצאו במצב של „ככוכבי

שמים״ ישפיע מטובם לאותם מאחיהם שגורלם המר הוא להיות „כעפר הארץ״ — ואלה האחרונים יאצילו מרוחם על אחיהם, מספיקים להם מים ומזון רוחני — ומבין שניהם תצא הישועה לקיומו של העם כולו.

הרעיון הזה יאיר לנו נתיב להבין את דברי המדרש על המקרא „ויוצא אותו החוצה״ — „ד״א שהוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזה לשון הבטה מלמעלה למטה״. הענין שהקב״ה הגביה את אברהם למעלה מכפת הרקיע היא כך — כאשר הראה הקב״ה לאברהם במחזה בין הבתרים את השעבוד מלכיות והצרות שיעברו על בניו שיהיו כ„עפר הארץ״ — לא עלתה על דעתו שהצרות האלה יהיו מוגבלות רק לחלק אחד מבניו הנמצאים בחלק אחד של כדור הארץ — ושבאותה עת ימצאו חלק אחר מזרע אברהם, באיזה חלק אחר מכדור הארץ — אשר שמה יהיו „ככוכבי שמים״.

הידיעה הזאת היתה נעלמה מאברהם אבינו, בטרם שהגביהו הקב״ה למעלה מכיפת הרקיע. —

הוא חשב ששתי הבשורות של „כעפר הארץ״ ו„ככוכבי שמים״ יתקיימו בבניו בשתי תקופות שונות, ועל ידי זה הוא ראה סכנת כליה בשתי הבשורות האלו — התקופה של „כעפר הארץ״ תביא סכַנת כליה גופנית לזרעו, כי איך יוכלו להתקיים ולעמוד בצרות נוראות כאלו.

וכמו כן הוא היה ירא מסכנת שריפת נשמה כאשר יבואו להם ימי אושר בין האומות וכוכב הצלחתם יעלה „ככוכבי השמים״ ומרוב טובה בניו ישכחו את ד׳ ויתערבו בגוים, לכן קרא במר נפשו „הן לי לא נתת זרע״.

אבל כאשר הקב"ה הגביהו „למעלה מכיפת הרקיע" והראה לו את הכדור הארץ מכל עבריו — אז הוא ראה והבין שבימי תקופה אחת יתקיימו שתי הבשורות — הוא ראה שבאותה עת, שבעבר אחד מהכדור — זרע אברהם יהיו „כעפר הארץ" — ימצאו בעבר השני חלק גדול מבניו שמצבם יהיו „ככוכבי שמים" וכמו שרמז יעקב בדבריו „אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו" וכו' אז נתקררה דעתו — וזה שסיים הפסוק „והאמין בד' ויחשבה לו צדקה". ר"ל שאברהם חשב והבין את הצדקה שעשה ד' עם ישראל שפזרן בין האומות, וד"ל.

וירא

„איה שרה אשתך ויאמר הנה באוהל“.

אם מקומה של האם הוא באוהל — אָז הבשורה „והנה בן לשרה אשתך“ היא באמת בשורה טובה להאב — אָז בטוח הוא שהבן יהיה לתפארת לאבותיו. — ובזה, — אברהם הרגיע את רגשות רוחו הסוערים — כי כאשר נתבשר לו ששרה אשתו תלד לו בן, אמר „הלבן מאה שנה יולד“, וכמובן, הדברים האלה לא נאמרו ברוח תמויה כמו שהביעה שרה את דבריה „אחרי בלותי“ וכו׳ כי רק נגד שרה אָמר המלאך „למה זה צחקה שרה“, זאת אומרת, שאַברהם לא הביע את דבריו „הלבן מאה שנה“ בתור מסופק ביכולת הדבר.

כוונת דברי אברהם היתה, כמו שפירשו לנו הרבה מהמפרשים שאמר „הלבן מאה שנה יולד“, כלומר, מה בצע אם יולד לי בן כאשר אהיה בן מאה ? הן לא יהי׳ עוד ביכלתי לחנך אותו וללמדהו דרך ד׳!

לכן אָמר לו המלאך „איה שרה אשתך“, והמליטו הדברים מפי אברהם „הנה באוהל“ אז הבין אל מה ירמזון דבריו של המלאך „איה שרה אשתך“ — אָז הבין שהמלאך רצה לרמז לו, שהוא יכול לבטוח בשרה אשתו על דבר חינוך בנו. אם שרה היא באוהל ! אם שרה אינה יצאנית ! אם שרה איננה תגרנית ! ועוד ועוד — וכל כבודה של בת מלך היא רק פנימה — אָז הלא

היא יודעת איך לשים עיניה על דרכי בנה, ולהוליכהו על דרך הישר, — ובזה הבין, שהבן אשר יולד לו משרה, לא יהיה פרא אָדם כישמעאל.

גם בזמננו לו יכולנו להשיב על השאלה „איה שרה אשתך הנה באוהל" כי אז לא היה נתרבה בנו פּראי אדם למכביר! אבל לדאבוננו עלינו להשיב על השאלה „איה שרה אשתך" — הנה בהטיאטרון! בהקלוב! בשוקים וברחובות! שרה נעשה יצאנית, תגרנית! — היא תקח את הילד ותעשה עמו כמו שעשתה הגר עם בנה, כדברי הכתוב „ותקח את הילד ותשליכהו" וכו' „ותעמוד מנגד" והסוף הוא שמהילד נעשה „פּרא אדם".

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט.

צדק ומשפּט, אף שהם חוקים נמוסים מוסכמים מהאנושיות הכללית בכל זאת רק בדרך ה' נמצאו, ומי שאיננו הולך בדרך ה', גם דרכי צדקה ומשפט זרים לו — כדברי הכתוב „ותשחת הארץ לפני אלקים ותמלא הארץ חמס" זאת אומרת, שאם יושבי ארץ ישחיתו דרכם לפני אלקים — שאינם הולכים בדרך אמונה — אז „תמלא הארץ חמס".

כי כשם שגופו של אדם לא יוכל להתקיים אם תחסר לו הנשמה, ומיד כשהקב"ה לוקח חלקו מהאָדם — הגוף נהפך לגוש עפר, מעלה אדים מזיקים ומחנקים — כן הוא אם יחסר להחוקים האנושים מוסר שדי.

כמו שמפרשים את דברי הכתובים „ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשיתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה, ויאמר אבימלך לאברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה, ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" — השאלה השניה של אבימלך הנזכרת בה„ויאמר" השני חסירה הבנת לכאורה — גם התיבה „רק" בתשובת אברהם נראית כמיותרת.

ופירשו לנו המפרשים, שאבימלך הדגיש את תמהונו נגד אברהם בהשאלה השניה, ואמר לו„ מה ראית כי עשית את הדבר הזה!" כלומר, האם ראית שאנשי מדינתי אינם מתנהגים על פי חוקי הנמוס וד"א, שעליך היה להעלים את האמת ששרה היא אשתך?

ועל השאלה הזאת השיב לו אברהם „כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני" וכו' — כדבריך אמנם כן הוא, שהנכם בעלי נמוס והמדינה שלך תתנהג על פי חוקי הנמוס, אבל ראיתי שיראת אלקים חסרה במקום הזה — „רק אין יראת אלקים במקום הזה" (אכים ורקים מועטים הם) — ובמקום שאין יראת אלקים חוקי הנמוס בלבד אין בכחם למנוע את בני אדם מבוא בדמים — לכן ירא הייתי שלא יהרגוני על דבר אשתי.

וזה שהזכיר הכתוב „ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט, ר"ל קיומה של צדקה ומשפט הוא רק אם ילכו שלובי זרוע עם דרך ה'.

חז"ל אמנם יאמרו לנו — „אלמלא לא נתנה תורה היינו יכולים ללמוד דרכי צדק מהרבה בעלי חיים, כמו גזל מנמלה וכו' (עירובין, ק') — אבל אוי היה לו להמין האנושי אם לא היתה לו תורה אחרת ללמוד ממנה דרכי צדק ומשפט, רק מהבעלי

חיים, — לדעתי חז"ל הטעימו בהדברים אלו איך שעלינו להודות ולהלל לנותן התורה, כי אלמלא לא נתנה התורה, כי אז היה לו ג"כ להמין האנושי לבוא לידי הסכם כללי על דבר מניעת הגזל, כדי לסדר את סדרי חייו הכלכליים והסאציאליים, — אבל אם מניעת הגזל לא היתה נושאת עליה חותמה של הדת רק כתולדה מוכרחת לקיומו של המין האנושי, ולהידיעה הזאת של מניעת הגזל הוא היה יכול אמנם לבוא בנקל כדברי הפסוק — „מלפני מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו" — והוא היה יכול ללמוד גזל מנמלה וכו' אבל יחד עם הלימוד של מניעת הגזל שהוא היה למד מהנמלה — הוא היה מרגיל את עצמו גם לחקות את מעשי הנמלה, שנזכר במדרש שמצאו בחור שלה שלש מאות כור של חטים שעורים ועדשים ואף שאיננה חיה אלא ששה חדשים וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה היא הולכת ומכנסת מפני שאומרת שמא יגזור עליה הקב"ה חיים ויהא לי מהיכן לאכול (ילקוט, משלי י').

(לדאבוננו נמצאים בינינו הרבה בני אדם שעושים מעשי נמלה, יוסיפו רק לאסוף לקבץ ולקמץ, אף שכבר הגיעו לידי זקנה ושיבה אומרים כהנמלה, שמא ישנה ד' סדרי בראשית ויגזור עליהם חיים של מאות בשנים שיהא להם מהיכן לאכול — ועליהם רמז שלמה המלך בדבריו כאשר יעץ להעצל לילך להנמלה ללמוד ממנה להשליך את עצלותו — הזכיר בסופו של הפסוק ראה דרכיה וחכם", כלומר, „ראה דרכיה" אבל „וחכם"" — תדע מה לרחק ומה לקרב).

ובהדברים „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" תוה"ק תודיע לנו את היתרון הנכבד שיש לצדקה ולמשפט הדתי, נגד הצדקה ומשפט הנמוסי. האחרונה היא ארעית, בלתי נצחית, פושטת צורה ולובשת צורה — היא תלויה תמיד בחריצת משפטם של המושגים השוררים בנוגע להחוקים האלו —

והמושגים והחוקים האלו יבראו על פי רוב במוחם של התקופים של המין האנושי העלול לשגיאות, ואשר על פי רוב קובעים את המושגים והחוקים האלו לפי הזמן והעת שהם חיים בו, ושיתאימו לחשבונתיהם הפרטים (לא כחוקי התורה שעל האדם ל„קבוע עתים לתורה" ר"ל שתקבע העת להתורה — לא התורה להעת).

המושג של „צדק ומשפט" בימי דור המבול היה, שאם אדם מביא חבילה של תורמוסין לשוק אף שהתורמוסין הצמיחו וגדלו והבכירו בשדהו, כל אחד היה יכול לבוא ולחטוף מעט מהחבילה עד שלא נשאר כלום לבעל החבילה, ומעשה עושק כזה מצא לו הצטדקות גם במקום המשפט אצל הדיינים אם מצאו שכל אחד לא לקח יותר מש"פ כמוזכר במדרש, היה אחד מהם מוצא קופתו מלאה תורמסין, היה זה בא ונוטל פחות משוה פרוטה וזה בא ונוטל פחות משוה פרוטה עד מקום שאיננו יכול להוציא ממנו בדין (מדרש בראשית), זאת אומרת, שלא האמינו בזכיותיו של האָדם הפרטי באחוזתו

(קאָמיוניזם הפרימיטווי — וזה שהמדרש יזכיר כל אחד בא ונטל פחות משוה פרוטה — כי אם לקח יותר היו יכולים לחשוד אותן בקביצת רכוש יותר מדאי.)

אחריהם בא דור ההפלגה והשיגו שהשיטה של „קאָסמאָפּאָ־ליטיזם" הוא הדרך הנכון של צדק ומשפט — רצו לפרוץ גדירות עולם — רצו שכל יושבי ארץ יהיו לכם שפה אחת ודברים אחדים, —, — עד שבא אח"כ הדור של אנשי סדום והפכו את הקערה על פיה, — בראו להם מושג אחר לגמרי על דבר חוקי צדק ומשפט — הלכו מן הקצה אל הקצה — ה„שלי שלי" נעשה החק השורר — חקקו חוקים ברוח שוביניזם קיצוני בנוגע

לאנשים שערש ילדותם לא עמדה בסדום — סגרו שערי ארצם בעד אורחים, אמרו „למה לנו עוברי דרכים“ וכו׳.

כה נשתנו המושגים על דבר צדק ומשפט ממקצוע אחד למקצוע השני, ותוצאות הדבר היתה, דור המבול נמחה מעל פני האדמה, דור הפלגה נפוץ על פני הארץ, סדום נהפכה לגפרית ומלח — עד שבא אברהם אבינו ולמד את בני אדם חוקי צדק ומשפט אשר נשמת שדי תחיים — חוקי צדק ומשפט הרמוניים, כדברי התורה „ועץ החיים בתוך הגן“ — „בתוך“ ולא בהקצוות קדושת רכוש הפרטי „מחוט ועד שרוך נעל“ ופתח פתוח בעד אורחים,— חותם נאציונאלי בבשרו ובבשר בניו כדברי הכתוב — „ואתה את בריתי תשמור“, „ועמק השוה“ אשר לפי פירושם של חז״ל הוא „עמק שהשוו שם כל האומות“ וכו׳ ורק חוקי צדק ומשפט כאלו הם חוקים נצחיים ועולמיים, כדברי הפסוק „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד׳ לעשות צדקה ומשפט“.

„חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט.“

הפסוק הזה נזכר בהפזמון „שופט כל הארץ“ וכו׳ שאנו אומרים בסליחות, וכונת הפייטן שהזכיר את הפסוק הזה היא כך: התחלת הפזמון הוא „שופט כל ארץ“ וכו׳, ר״ל שאָנו מתפללין להקב״ה, הן היום תשפוט את כל יושבי ארץ, וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון — וממילא, חלילה לך לעשות משפט ולדון אותנו במדת המשפט; כי אף שמעשינו אינם זכאים כל כך, אבל לעומת אומות העולם הן צדיקים גדולים אנחנו,

וזה שהזכיר הפייטן הפסוק הזה „חלילה לך שופט כל ארץ, ר"ל אם אתה שופט כל ארץ — חלילה לך לעשות משפט עמנו *).

ועל דרך זה נוכל לפרש גם הדברים „סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו". ר"ל, אָנו שופכים לבותינו להקב"ה ואומרים: אָמנם כן, סרנו ממצותיך — אבל אחרי כל חסרונותינו לא תמצא בין האומות עם שיהי' שוה לנו.

וזה שאָנו מוסיפים ואומרים: „ואתה צדיק על כל הבא עלינו", ר"ל על כל הצרות הנוראות והאסונות האיומים שבאו עלינו אָנו מצדיקים את הדין ואומרים ש„אַתה הוא הצדיק ואמת

---

*) עיין בספרי „חזיונות אברהם" שהבאתי בשם גדול אחד בדברו על דבר הניגון הטראדיציונאַלי של הסליחות והתפילות בימים הנוראים, ואמר שמהניגון יכולים אָנו להבין ביתר ביאור את כונת התפילות. יש שני פזמונים סמוכים זה לזה הפזמון של „אַל תבוא במשפט עמנו" והפזמון של „שופט כל ארץ ואותנו במשפט יעמוד" והניגון ישונה בשני הפזמונות האלו מעצבות לשמחה, הפזמון של „אַל תבוא במשפט עמנו" אנו אומרים בניגון מלא עצבות, והניגון של הפזמון השני הוא להיפוך, מנגנים הפזמון ברוח שמחה, וכונת הדבר הוא כך: כאשר אנו מתפללים אַל תבוא במשפט עמנו זאת אומרת, שאָנו יראים שהקב"ה לא ישפוט אותנו בפרטות לא נגד הזולת — ואָז אָנו עצבים ואומרים „כי לא יצדק לפניך כל חי"; כי יודעים אנחנו שהננו מלאים חטאים ואין לנו במה להצטדק, אבל מיד כאשר אָנו אומרים „שופט כל הארץ ואותנו במשפט יעמוד", אז כל עצב יעבור מפנינו, כאשר ישפוט ד' אותנו יחד עם כל יושבי ארץ — ונגד האומות הן צדיקים גדולים אנחנו — כי איזה שויון וערך יש לחטאי עם בני ישראל לעומת החטאים של האומות המלאים רצח ושפיכת דמים וכמה דם נקיים נמצא אַף בידי תמתוקנים שבהם, וד"ל.

עשית ואנחנו הרשענו" ואין אָנו מורדים נגדך, ואם היית מביא צרות כאלו על עם אחר, כבר הי' קוצפים במלכם וקללו באלהיהם ואנחנו מקבלים הכל באהבה.

„אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר".

מפרשים בדרך צחות, שאַברהם אבינו דקדק בדבריו ואמר „צדיקים בתוך העיר", להודיע לנו שעיקר צדקתו של הצדיק להיות ניכרת „בתוך העיר", בהתהלכו עם אנשים, במשאו ומתנו עם הבריות, — ויוכל היות, שבבתי תפילותיהם גם אנשי סדום התראו כצדיקים, רק ב„תוך העיר" הראו את מעשי רשעתם — ומיד כאשר עזבו את בתי תפילותיהם, עזבו שמה גם את צדקתם.

גם בזמנינו לא יחסרו לנו צדיקי בתי תפלה — יש לנו בתי כנסיות בנוים לתלפיות, ולפעמים הם מלאים עם מתפללים מפה אל פה, — ובפרט, כאשר יגיעו הימים הקדושים, הימים הנוראים — צר המקום מהכיל בכל בתי כנסיות את המון המתפללים — אבל מיד כאשר יעברו הימים הנוראים, סר צלם, צלם אלקים, מעליהם — וכאשר תביט עליהם „בתוך העיר" לא תכירם עוד אם הם מזרע אברהם.

על היהודים מן הסוג הזה נשאתי פעם אחת את דברי המשל, אשר על פיהו יפרשו את הפסוק בתהלים: „לדוד בשנותו את טעמו ויגרשהו וילך", התיבה „וילך" נראית כמיותרת, — ופירשו על פי המסופר ממה שקרה במדינת רוסיה: צעיר אחד אשר הגיעה עתו לעמוד לבחינה לפני שרי המחוז בימי בחירת

הצבא, — והצעיר כאשר לא היה לו חשק נמרץ להיות נמנה בין צבאות הקיסר, כרוב הצעירים בימים ההם—התחפש את עצמו כחרש שאיננו שומע, כדי להפטר על־ידי זה מעבודת הצבא.

מועצת המבקרים השתמשו בתחבולות שונות נגדו, דברו אליו באופנים שונים, והוא באחד — אינני שומע מה שמדברים אליו — אבל כאשר היה נראה שערמתו הצליחה והשרים כבר החליטו לשלח אותו חפשי, — הוא נפל פתאום בפח — הוא לא ידע למשול ברוחו בהרגע האחרון — וערמתו נתגלתה.

שר המחוז כאשר פנה אליו בדבריו ואמר לו שיכול לילך לביתו, במקום להוסיף לעמוד על עמדו ולהופיע כחרש שאיננו שומע מה שמדברים אליו — שכח מרוב התרגשותו את מעמדו, ומיד כאשר שמע הדברים יוצאים מפורש מפי שר המחוז, מהר לעזוב את חדר המועצה, ובפנים מלאים שמחה נס מבית המועצה, כאיש הנס ממקום המלחמה.

כמובן, שערמתו נתגלתה על־ידי זה, ובטרם שהגיע אל ביתו — השוטר הביא אותו בחזרה, ונמסר לעבודת הצבא.

לפי דברי המשל הזה יובנו לנו דברי המקרא „ויגרשהו וילך“ — דוד המלך, אשר גם עליו היה להתחפש ולהופיע בעיני אבימלך, כאיש אשר בינתו עזבתהו, כדי להנצל על ידי זה מסכנת מות — ידע איך למשול ברוחו עד לבסוף, — הוא לא הראה שום אותות של התרגשות, כאשר אבימלך אָמר לעבדיו „החסר משוגעים אָנו“ וכו׳ וגרש אותו מפניו — הוא הוסיף להופיע בעיני אבימלך, כאיש חסר דעה, שאיננו מרגיש כלל את הסכנה המרחפת על ראשו — וכאשר גרש אותו מפניו, הוא לא מהר לברוח מפני אבימלך — רק הלך לו בלאט — כמו שהדבר איננו נוגע לו כלל, ובזה לא נתן מקום לאבימלך לחשוד

אותו שבמרמה הוא שם ריר על זקנו — ועל ידי זה הצליח להנצל מסכנת מות.

וזה הוא שאָמר הפסוק ויגרשהו וילך", ר"ל שהלך לו בלאט ולא מהר לרוץ מאת פני אבימלך.

בדברי המשל הזה ובפירושו של הפסוק יכולים אָנו להשתמש בזמנינו נגד אותם היהודים שהזכרתי, גם המה, כאשר יגיע ימי הדין ויראים המה מהמשפט השמימי יתחפשו את עצמם כיהודים טובים כדברי הפסוק „ואותי יום יום ידרושו ודעת דרכי יחפצו כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקים לא עזב" — ים אחד — או שני ימים — בימי הנוראים, יתחפשו עצמם ל„דורשי ד'", ויתראו כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב" — אבל מיד כאשר ינטו צללי ערב מעצומו של יום שמכפר, לפחות, — אם היו עוזבים את צדקתם המדומה לאט לאט — כמו שנזכר בהמקרא „ויגרשהו וילך" שהיו עוזבים לפחות בהדרגה את צדקתם — אבל הם עושים באולתם כמו שעשה אותו הצעיר, ינוסו ממקום המערכה בחפזון כזה — אשר אם תבט עליהם „בתוך העיר" לא תכירם עוד אם הם מבני אברהם יצחק ויעקב — אוי לאותה בושה !...

„חלילה לך השופט כל ארץ לא יעשה משפט."

מה גדול הוא המרחק בין אברהם לנח, נח לא התפלל על אנשי דורו בימי המבול, ואברהם אבינו הרבה להתפלל על אנשי סדום ואמר „אולי יש חמשים צדיקים" וכו' ואמר „השופט כל הארץ לא יעשה משפט" כלומר — הטיח דברים כלפי מעלה,

ואמר, אם עליך היה לשפוט את צבאי מרום, אָז יכול אַתה להשתמש במדת המשפט — לא כן הוא, אם יושבי ארץ עומדים לדין לפניך, חלילה לך מעשות משפט! כי המה כבני אָדם קרוצי חומר עברו ברית והשופט כל ארץ לא יאות לו לעשות משפט! *) עליו לשפוט את יושבי ארץ במדת הרחמים!

לא כן היתה דרכו של נח, כמו שאָמר הכתוב „את אלקים התהלך נח" — אלקים, הוא מדת הדין — והתיבה „את" תציין תפל ורבוי, ר"ל „את אלקים" הוא היה תפל למדת הדין — הוא הסכים תמיד עם „מדת הדין" ו„את האלקים התהלך נח" — הוא הסכים למדת הדין שבני דורו החוטאים ישתטפו במי המבול, ולא החל כלל להתפלל עליהם — אבל באברהם נאמר „נשיא אלקים אתה בתוכינו" — כלומר — הוא ידע איך להמתיק את מדת הדין — וללמד זכות על בני דורו. וזה שנאמר „נשיא אלקים אתה בתוכינו" — בתוך יושבי ארץ, קרוצי חומר, כפי אשר הזכרתי.

---

*) מספרים מהרבי ר' מאיר מפרימישלאן כאשר היה עוד נער קטן התעצל פעם אחת לקום בבוקר ואחר לבוא להשיעור בהחדר. — המלמד העיר למוסר אזנו והזכיר לו את דברי החובת הלבבות שפירש את הפסוק „מאויבי תחכמני לשמור פקודיך" — שעל האָדם להתחכם את עצמו וללמוד מהיצה"ר שהוא האויב האמיתי של האָדם איך לשמור את פקודי ד', — והוסיף לבאר לו באופנים שונים איך היצה"ר עובד את עבודתו בזריזות נפלאה בהסיתו את האָדם לעבירה — אשר זאת היא שליחותו — ועל אחת כמה וכמה — שעל האָדם להיות זריז מאד לעשות רצון בוראו!

אבל, אָמר הנער, המשל איננו דומה להנמשל! — היצה"ר אין לו יצה"ר — שלא יתנהו למלאות את תפקידו — אבל בני אָדם, קרוצי חומר, אשר רשת היצה"ר תמיד פרושה עליהם — אין כל פלא שיתעצלו לפעמים למלאות את רצון קונם!!!...

מספרים מרבי של חסידים, שכאשר אמר בר"ה את דברי הפייטן „ותכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת" אנחה חרישית התפרצה מלבו ואמר, רבש"ע, אם תדין את עם ישראל במדת החסד „ותכון בחסד כסאך" — אָז „תשב עליו באמת", אָז תוכל לחשוב באמת, שתשב על הכסא — אבל אם תרצה לדון במדת המשפט — ותשב על „כסא המשפט" — אָז יבאו צדיקי הדור ויורידוך מהכסא ולא תשב עליו.

כדאי להזכיר כאן מה שראיתי באיזה ספר משמו של הבעש"ט ז"ל שפנה למוכיח אחד שהוסיף יותר מדאי להוכיח את העם ואמר אליו, עד שאַתה מוכיח את ישראל, על שאינם עובדים את ה' — בא והוכיח את הש"י שאיננו מרחם על עם ישראל !...

„ואנוכי עפר ואפר".

„אָמר הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע עליכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר". (חולין, פ"ט).

הרבי מוו' ז"ל בדברו על דבר המדה המגונה של גאוה, — אָמר, שהאָדם יכול ללמוד מהמדה של גאוה בעצמה, שלא להתגאות — כי הגאוה בעצמה — איננה הולכת בגדולות, — היא תדבק את עצמה דוקא באדם היותר שפל.. „והשמינית שבשמינית" גאוה — שהתירו לת"ח הוא „הקטנתי" שנזכר בפ' וישלח, שהיא התחלת הפסוק השמיני של הפרשה השמינית שבס' בראשית.

וזהו הפירוש „שמינית שבשמינית", התחלת הפסוק השמיני של הפרשה השמינית, — כי אזהרת חכמי אבות „מאד מאד הוי שפל רוח" היתה גם בעד ת"ח, — וזה שאָמר הבעש"ט ז"ל בדרך רמז על הפסוק „ואיש אשר יעשה כמהו להריח בה ונכרתה הנפש ההיא" וכו'.

ר"ל אף אם מעשיו של אָדם נאים כקטורת, — אם הוא מתקן את מעשיו כקטורת, — כדי „להריח" — ר"ל להתגאות ולהתנאה בהם, — העונש של האיש הזה הוא „ונכרתה הנפש ההיא" וכו'.

„אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר".

אברהם אבינו דקדק בדבריו ואמר „בתוך העיר", יען כי צדקת הצדיק צריכה להיות נכרת בתוך עיר, בהתהלכו עם אנשים, לא רק בבית הכנסת. — ואולי היה גם בסדום צדיקי ביה"כ למכביר, אבל בתוך העיר הגדילו את מעשי רשעתם בעניני „הכנסת אורחים" ובעניני צדקה כמסופר בדחז"ל.

מספרים מהרבי מוו' ז"ל שאמר, שלכך יש חילוק בין תפילה לברכת המזון, שבברכת המזון צריכים דווקא „שבעה שאכלו פת" ורק אז חשיב רובא דמנכר — ובתפילה, רוב מנין הוא רק ששה ? — והטעם הוא, שהקב"ה רוצה יותר, שעוד יהודי אחד יאכל פת, וישתתף בהסעודה — והוא שבע רצון, ומסתפק את עצמו, אם יחסר יהודי אחד למספר המתפללים...

„צדיקים בתוך העיר".

פעם אחת היה ויכוח בין חסיד למתנגד וכל אחד רצה להוכיח ששיטת מפלגה שלו היא היותר ישרה, ובהתווכחם המתנגד אָמר להחסיד, אצליכם „מסיבת רעים" תצטיין בשתית יין שרף ביחד, ואצלינו, כאשר אנחנו פוגשים איש את רעהו, אָנו משוחחים בדברי תורה, וזה הוא העיקר של מסיבת מרעים.

אָמנם כנים הדברים! — השיב החסיד — אבל מדוע לא תבין שהצדק אתנו ודרכנו הוא הדרך הנכון!

אָנו רואים למשל, אצל ר' מאיר, שלמד תורה מאחר, ביען ש„תוכו אָכל וקליפתו זרק", — זאת אומרת, שתוכל לשוחח בדברי תורה אפילו עם איש כאחר, — והתורה לא תאַחד ותחבר אותך עמו — ואצל יין אמרו לנו חז"ל שגזרו על פתם ושמנם משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן (שבת, י"ז) — מזה נראה שיש בכח היין לחבר אף אנשים זרים, כל כך, — עד שיבאו לחתון וזה הוא האמצעי היותר טוב להביא אהבת רעים וד"ל...

„ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח", במלח חטאת ובמלח לקתה, אָמר לה תני מעט מלח לאורחים אמרת לו אַף המנהג הרע הזה אַתה רוצה להנהיג במקום הזה. (רש"י).

„אָמר רב יהודה בריה דרבי חייא מפני מה אָמרו מים אחרונים חובה, שמלח סדומית יש שמסמא את העינים." (חולין, ק"ה).

„אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפניו מלח וכו׳. (ברכות, ג׳).

„מצות להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל מנחתך תקריב מלח והוא מגין מפני הפורעניות". (ב"י הלכות בציעת הפת קס"ז בשם שבילי לקט).

מלח הנהו חומר חשוב מאד; בלי מלח, המאכל היותר טוב חסר טעם הוא, כדברי הכתוב „היאכל טפל בלי מלח" — אבל כמו שאין טעם ב„טפל בלי מלח" — גרוע יותר טעמו של מלח בלי טפל, — זאת אומרת, שמלח הוא רק חשוב על ידי הצטרפות ותערובות עם חומרים ומאכלים אחרים, — אבל כשהוא לעצמו, איננו ראוי למאומה, — וחז"ל שצוו לטבול הפת במלח, בעת שאָדם יושב לסעוד על שלחנו, — הוא ללמד את המוסר הנעלה שעליו לזכור, בעת שהשלחן ערוך לפניו, שלא ירים לבבו ויאמר כל זה הוא כחי ועוצם ידי, ואין לזרים חלק בשלחני.

עליו לחשוב, בעת שהוא מטביל פתו במלח שכל חשיבותו של אָדם הוא רק בהשתתפותו עם הכלל, וכשהוא לעצמו הוא איננו חשוב למאומה, כמו המלח שאיננו ראוי למאומה כשהוא לעצמו, — ורק על האָדם הראשון אָמרו לנו חז"ל (סנהדרין, נ׳) „שמלאכי שרת היו צולין לו בשר וסננו לו יין" — אבל מאָדם

הראשון ואילך, הבשר שאָדם אוכל והיין שהוא שותה, נעשה ונתקן על ידי בני אדם הרבה, לא על ידי מלאכי השרת. והרבה ידים יעסקו בצלית הבשר ובסינון היין!

וביותר הזהירו לנו חז"ל כאשר האדם גמר את סעודתו שיטיל ידיו במים אחרונים „מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים" — והענין של מלח סדומית הוא כך:

סבת רעת אנשי סדום היתה על פי דעת הי"א באבות שהאמינו בהשיטה של „שלי שלי", ר"ל, לא האמינו שעל כל אחד מהמין האנושי מוטלת האחריות לדאוג גם בעד השני ולהעניק לו מטובו שברכו ד' — יען כי האָדם הוא בריאה חברותית,, ומוכרח הוא בכל פנה שהוא פונה, לבוא לידי הכרה, שיוצר הטבע הטביע את חותמו על כל תהלוכות האָדם ודרכי חייו — שאי אפשר לו לחיות בלי עזרת זולתו. ורק אָדם הראשון היה הראשון וגם האחרון שמלאכי השרת היו צולין לו בשר כנ"ל.

ומיום צאת האָדם מבטן אמו, עד יומו האחרון הוא צריך תמיד עזר מהשני *).

---

*) ואולי נרמז זה בדברי חז"ל „תורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח, ר"ל תחילתה של התורה היא ע"ד בריאת האָדם, וסופה של התורה היא על דבר מיתתו של משה, וחז"ל שאָמרו לנו „תחילתה ג"ח וסופה ג"ח" רמזו לנו שמבריאת אָדם עד מיתתו הוא צריך תמיד לגמילת חסד מאחרים — הוא צריך בעת צאתו מבטן אמו שהמילדת תעשה עמו חסד לרחוץ ולחתול אותו וביומו האחרון הוא צריך ג"כ לגמ"ח שהקברן יעשה עמו חסד, לקבור אותו כדי שלא יסריח, יען כי יבצר ממנו לעשות זאת בעצמו, וכל חיי האָדם הם שלשלת ארוכה של ג"ח.

ואנשי סדום הוכו בסנורים מרוב טובה שארצם השפיעה עליהם והאמינו בהשיטה של „שלי שלי“ כנזכר בדחז״ל שאמרו „וכי מאחר שארץ אשר ממנה יצא לחם ועפרות זהב לה באו ונשכח תורת רגל מארצנו (סנהדרין, ק״ט).

ר״ל, שהביטו בעיני בוז על הנודדים מארצות אחרות, — ובגודל לבם חשבו קציני סדום שהמה ה„מלח“ של המין האנושי (בהמבטא הזה משתמש ג״כ השוביניסט האמעריקאני, בעת שהוא מדבר ברמת רוחא על דבר גזעו (כביכול)The salt of human siciety) ועל הנודדים שאין להם „עפרות זהב“, — הביטו כעל אנשים שפלים ונבזים, שאינם כדאים לטפל בהם ולתן להם ליהנות מ„עפרות הזהב“ של סדום — שנבראת רק בשבילם — והצדיקו את מעשי רשעתם בתוקף השיטה של „שלי שלי“ — ובראו להם את הפוריתא כמסופר בחז״ל „הוי להו האי פוריתא דהוי גני ביה אורחא כד הוי ארוך קייצא ליה“ וכו׳ — ר״ל בעת שהיתה להם נחיצות באורחים ללחום מלחמותיהם ולגרוף את ביבותיהם — פתחו את שערי ארצם בעד האורחים, ובעת שכבר דמו שאין להם נחיצות בהאורחים סגרו את שעריהם (ממש כהשוביניסטים שונאי זרים בארץ הזאת).

וזהו הענין של ה„מלח סדומית שמסמא את העינים“, אשר בשבילו נצטוינו לרחוץ את הידים לאחר האכילה.

כי בעת שהאָדם דשן ושבע מהסעודה שאכל, אז הוא עלול ביותר לחשוב מחשבות פיגול כאלה, שהוא, ורק הוא — הוא המלח, — העיקר והחשוב בחברת בני אדם — וזאת היא מליצת חז״ל „מפני שמלח סדומית יש שיכול לסמא את עינים“ — שיסיר את לבו מלחשוב על דבר גורל אחיו שאינם מאושרים כמוהו, כמו שאמרו לנו חז״ל (ב״ב יב) קודם שאכל ושתה יש לו ב׳ לבבות ואחר שאכל אין לו אלא לב אחד: —

כמו שמספרים מאותו הגביר הקמצן, אשר מקודם שברכו ד׳ בעושר, היה בעל לב טוב, לקח חבל בכל עניני ומוסדות צדקה, ומיד כאשר נתעשר נהפך לאיש אחר — הקשיח לבו ואטם אזנו משמוע לצעקת אומללים, חדל מלהרים את נדבתו לקופה של צדקה ועוד, ועוד...

וכאשר הגיע הדבר לאזני ר׳ לוי יצחק ז״ל שלח לקרוא את הגביר אליו, כדי להעיר למוסר אזניו. — ויהי כאשר בא אל ביתו — ר׳ לוי יצחק ז״ל, כמנהגו בקבלת פני אורחים, קבל את הגביר בסבר פנים יפות, דבר עמו על דבר עניני העיר, ואח״כ קם מכסאו ויחד עם הגביר נגש אל החלון, ומבעד להחלון השקיפו על פני העוברים והשבים בהרחוב. — כה עמדו רגעים אחדים ואח״כ אָמר ר׳ לוי יצחק להגביר, שיביט בהראי שהיה תלוי על הקיר, ובמתק לשונו אָמר: זכוכית החלון וזכוכית הראי ממקור אחד מוצאן — אבל מה גדול ההבדל ביניהן! כאשר תביט בזכוכית החלון אתה רואה בני אדם עוברים ושבים, וכאשר תביט בזכוכית הראי אתה רואה רק את תמונתך ולא את תמונת זולתך. וסבת הדבר הוא, שבזכוכית הראי נדבק אבק של כסף או של זהב; — ומהאָבק הזה יעשה מסך מבדיל, אשר ישנה כל כך את פני הזכוכית.

זהו כחו של הכסף! — הוסיף ר׳ לוי יצחק ז״ל — ואנחת חרישית התפרצה מלבו. הוא ישנה את פני האָדם, ויעוור את עיניו מבלי ראות נכוחה — מקודם שהיתה לו המתכית הזאת הוא רואה גם את אחרים — מרגיש בצרת הכלל — דואג לטובתו — ומיד כאשר נדבק בו האבק הזה, נקודת מבטו יתקטן ויתקצר כל כך, עד שאיננו רואה רק את עצמו — ויחדל מלראות את אחרים.

העשיר הבין אל מה ירמזון מליו של ר׳ לוי יצחק ז״ל, ומיד הבטיח לו שייטיב את דרכו מהיום והלאה...

דברי מוסרו של ר׳ לוי יצחק ז״ל בהמשל שהזכרנו הוא אותו המוסר שחז״ל רמזו לנו בדבריהם, „מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים״ — זו היא תכונת רוחם של הרבה בני אָדם בעת שבטנם מלאה, תחסר להם דעה צלולה ואינם יכולים לשפוט נכוחה — ובטענת של „שלי שלי״ ימציאו להם תמיד אמתלאות מזויפות, להצדיק את דרכיהם הנלוזות, מביטים על עצמם כעל המלח של החברה האנושית, — ואינם רוצים להבין שמלח בלי תפל איננו ראוי למאומה, וכל חשיבותו של המלח הוא רק על-ידי הצטרפות ותערובות עם דברים וחמרים אחרים, כנ״ל...

„ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח.״

(עיין רש״י בשם המדרש, במלח חטאת ובמלח לקתה, וכו׳.

ראיתי בספר „אמרי יואל״ שפירש את דברי המדרש אלו בדרך צחות על פי דברי חז״ל (במס׳ עירובין, נ״ג), אָמר רבי יהושע בן חנניא, מימי לא נצחני אדם חוץ מתינוק ואשה וכו׳, אשה מאי היא, פעם אחת נתארחתי אצל אכסניה אחת עשתה פילון ביום ראשון אכלתום ולא שיירתי מהם כלום, ביום שלישי הקדיחתו במלח, כיון שטעמתי משכתי ידי מהן״ — עיין רש״י שם, וז״ל הקדיחתו שרפתו, כמו אש קדחה באפי.

---

*) וזה שאָמרו לנו חז״ל „חטוף ואכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי״ (עירובין, נ״ד).

בהדברים האלה הביעו לנו חז״ל בדרך מליצה מוסר מאד נעלה, איך על האָדם להתנהג ביחוסו להכלל עליו להביט על העולם כבעל בית הלולא, ויחוסו להכלל צריך לתיות כמו יחוסו של בעל

על דרך זה נוכל לומר שגם אשתו של לוט התנהגה עם אורחיה כמו שעשתה האכסנאית עם רבי יהושע בן חנניא — כאשר בא עובר אורח לביתו של לוט, והוא היה רגיל לקיים מצות הכנסת אורחים, כמו שראה בביתו של אברהם אבינו, ואשתו הסדומית, מוכרחת היתה להכין סעודה בעדו, ביען שלא יכלה למרות רצון בעלה — אבל „עיניה היתה צרה באורחים“ ולא יכלה להביט כאשר האורח אכל מתבשילה, — לכן התחכמה כמו האכסנאית הנ"ל לשים מלח הרבה בהתבשיל, בכדי שהאורח לא יוכל לאכול אותו. וביען שחטאה במלח, נענשה במלח, „ותהי נציב מלח“.

בהדברים האלה יכולים אָנו למצוא מוסר השכל נגד אותם אנשים שמעשה הצדקה איננו שלם אצלם, עושים צדקה, אבל נותנים מלח... יותר מדאי בהצדקה שנותנים, ויחד עם הפת שנותנים לעני — לענה וראש, מנת חלקו, פניו ישתנו ככרום מהעקיצות החדות ומהבזיונות והחרפות שיחלקו לו.

ועליהם ירמז הכתוב „את כספך לא תתן בנשך“, ר"ל את הכסף שתתן לצדקה לא תתן יחד עם נשיכות !

ההלולא לאורחיו, — בעל ההילולא אם הוא רק איש נמוסי ויודע פרק בהלכות דרך ארץ — הוא נוהג את עצמו עם אורחיו כמו שאָמרה התורה אצל אברהם אבינו „והוא עומד עליהם“, הוא איננו יושב בקביעות על סיר הבשר למלאות את כריסו בהצלי והמרק, — עיניו צופיות על השולחנות של האורחים, הוא דואג שהשלחנות בעד אורחיו יהיו ערוכים בטוב טעם ודעת, שלא יחסר עליהם שום דבר, והוא בעצמו כדי למלאות רעבונו חוטף כאן מעט וכאן מעט. — וזהו שאָמרו לנו „חטוף ואכול חטוף ושתה“, ר"ל שלא תשום כל מעיניך באכילתך ושתיתך ותדאג רק לעצמך, עליך לדאוג בעד המין האנושי בכלל, כמו בעל ההלולא בעד אורחיו.

כמו שמפרשים בדרך צחות את דברי חז"ל במס' ב"ב ד"ח, כאשר „רבי פתח אוצרות בשני בצורת דחק יונתן בן עמרם ונכנס וכו' אמר פרנסנו ככלב" — ר"ל שהפרנס שהיה ממונה על הקופה של צדקה במחוזו הוא „ככלב", הוא נושך את העניים כאשר יחלק להם את הצדקה, ולכן הוא נדחק לילך להאוצר שרבי פתח בעד העניים, וזה שאָמרו לנו חז"ל „צדקה תרומם גוי אלו ישראל", ר"ל שדרך הצדקה האמיתי הוא ליתן להעני את הצדקה ולפייסו בדברים, לרומם ולחזק את רוחו, כמו שאָמרו לנו חז"ל „והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות", ע"ש.

שמעתי משמו של הגאון מווילנא ז"ל שאמר הטעם על הספור שמובא במס' בבא בתרא די"א, „שאָמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת, אָמרה לו רבי פרנסני. אָמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה זו כלום. אמרה לו, רבי, אם אין אתה מפרנסנו הרי אשה ושבעה בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות. אָמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מעוטות ההלו, מיד קרעו לו גזר דינו, תנא הוסיפו לו על שנותיו כ"ב „שנים".

ואָמר הגאון ז"ל, שהחשבון של כ"ב שנים הוא על פי דברי חז"ל במס' סוטה דף כ', — „אם יש לה זכות תולה לו ג' חדשים זאת אומרת שבשביל הזכות שעשתה מוסיפים לה ג' חדשים לימי חייה, — ובצדקה אָנו רואים בדברי חז"ל „שהמפיים את העני בדברים מתברך בי"א ברכות" (ב"ב ט' בשם רבי יצחק) — ובנימין הצדיק כאשר נתן צדקה להאשה הנ"ל, הרבה בלי ספק לדבר על לבה ולפייסה כאשר נתן לה הצדקה.

ולפי זה, כאשר פרנס האשה ושבעת בניה, אשר יחד היו שמונה נפשות, היה' מתברך עם שמונים ושמונה ברכות, ועל פי דברי חז"ל במס' סוטה, שבשביל זכות יוסיפו ג' חדשים לחייו של האדם — החשבון יעלה בשביל השמונים ושמונה ברכות שהוסיפו לבנימין הצדיק — רס"ד חדשים, והוא החשבון של כ"ב שנים וד"ל.

„ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח."

אשתו של לוט הביטה בעיני חמלה על אנשי סדום שסבלו מהמהפכה, אבל לא ידעה רחם — כאשר עני בקש ממנה מעט מלח, זאת אומרת, שלא השתמשה במדת החמלה במקומה הראוי.

מספרים מהרב מק' ז"ל שאחד ממקורביו ספר לו על דבר אחד מחסידיו שיושב והוגה בתורה כל היום וסבל מחסור וכפן, וזה עתה קרה שגם אחר תפילת מערב לא היה לו מה לטעום — וכה הוסיף ללמוד על חצות הלילה, ואח"כ ערך תיקון חצות והלך בקיבה ריקה לישון על אחד מספסלי ביהמ"ד.

החסיד הוסיף לספר להרבי על דבר חסידותו ופרישותו של האיש הנזכר ובאנחה אמר, שרגשי רחמנותו לא יתנו לו מנוח כאשר הוא רואה את לחצו ודחקו של איש קדוש כזה.

הרבי ז"ל בשמעו את דבריו אמר במתק לשונו, אתה תחוס על איש כזה, ואנכי לא כן הוא דרכי, בלבי יתעוררו רגשי רחמנות דוקא להיפוך, — כאשר אני רואה איש שאיננו עוסק

בתורה כל היום, — איננו מתפלל ערבית, — איננו יודע מתיקון חצות, — והולך לישון בקיבה מלאה, במטה מלאה כרים וכסתות, על איש כזה יש לי רחמנות גדולה עד אין קץ!...

„וישכם אברהם בבוקר".

חז"ל במס' פסחים ד"א דייקו מזה ש„זריזים מקדימים למצות".

חכמי החסידים המציאו אופן אחר של „זריזים מקדימים למצות" — עוסקים בסדר עבודתם בשעה מאוחרת בלילה, ומשכימים לעבודת ד' קודם להבוקר של יום הבא.

כמו שמספרים על חסיד אחד שהשיב על השאלה ששאלו אותו, מדוע הוא יקום ממטתו בשעה מאוחרת בבקור? ביען שהוא למד עד שעה מאוחרת בלילה — היתה תשובתו של החסיד. וכאשר שאלו אותו שנית, למה לא השכים לילך לישון בלילה כדי שיוכל לקום וללמוד באשמורת הבוקר? השיב, אם הייתי בטוח שאקום בבוקר, אז הייתי עושה כדבריכם, — אבל בטרם שאני הולך לישון אני אומר „בידך אפקיד רוחי" ואינני בטוח שיוחזר לי הפקדון... ויוכל היות שלא אקום כלל...

„וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו“.

„מאי אחר, אָמר רבי יודן אחר כל המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכים בצרות וסופן ליגאל בקרנו של איל“.
(מדרש רבה).

דברי המדרש האלה הם מליצה נפלאה למצב עם ישראל בין העמים. עם ישראל מסובך בצרות וביסורי הגלות, כמו האיל המסובך בסבכי היער — כמו שאָמרו לנו חז״ל על המקרא „ומצאהן רעות רבות וצרות“, מאי רעות וצרות, אמר רב, רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא שרפואת כאב האחד היא ההיפוך מחברו (ע״ש).

כן הוא עם צרות ויסורי הגלות של עם ישראל, רעות — שנעשו צרות זו לזו, דבר והיפוכו. בארץ הבאלשעוויקים ירדפו את היהודי ביען שיאמרו עליו שהיהודי הוא „קאַפיטאַ־ליסט“; ובארצות הקאפיטאליסטים יאמרו עליו להיפוך, שהוא „באָלשעוויק“! מעבר אחר יבזוהו יען שהוא לפי דעתם בעל נפש שפלה, מזמר מה יפית להפריץ! ומעבר השני ישטמהו, יען שהוא שאָוויניסט נורא — יבים מגבוה על שכניו! — מתגאה בה„אתה בחרתנו“ שלו! — יבדו עלילות עליו, שבאכזריותו הוא עלול לשחוט ילדים ולאכול את דמם! ובאותה עת יאמרו שהוא מוג לב ויפחד מקול עלה נדף! — יבזוהו על דבר האדוקות העקסטרמית והפאנאטיזם שלו בעניני אמונה ודת! ובאותה עת לא יבושו להגיד בשער, ולהצדיק את שנאתם נגדו יען שהוא נוטה אחרי הראדיקאליזם ואי-אמונה! — יאשימו אותו שהוא מתבודד במועדו בהגעטא שלו ויתרחק משכניו! ובעת שרוצה להתישב ביניהם „צא טמא“ יאמרו לו!

וכמו שקרן האיל היפה היא עיקר הסבה אשר על ידו יסתבך בסבכי היער, כן הוא עם ישראל, — קרני ההוד, אשר חונן בהן מאת הבורא! כשרונו הגדול בכל חכמה ומדע, בעבודה ומלאכת מחשבת! — היא הסבה להסתבכותו בצרת הגלות! ואין כל תקוה לעם ישראל לישב במנוחה בארצות הגלות — וסופן של הצרות יגיע כדברי המדרש, „כאשר יגאל בקרנו של איל“ — בימות המשיח.

מספרים מהחכם המדיני ע. לאסקער, כאשר עליו היה לצאת במלחמת דברים עם שונאי ישראל בבית הנבחרים הגרמני, הטעים בתוך יתר דבריו בנאומו, משל נאה:

פעם אחת התאספו כל הברואים השונים למיניהם לטכס עצה על דבר האָדם, אשר לפי דעתם החל לירד לגבולם יותר מדאי. — השממית הרימה את קולה והתאוננה לפני הנאספים על דבר התחרותו של האָדם, שהוא החל לעשות מעשי אורג יותר יפה ממנה, והציע לאסור על האָדם לעסוק בהמלאכה היפה הזאת.

בטרם הספיקה האספה לדון על דבר הצעת השממית, והנה השועל ירצה את טענותיו ואומר: „הן ידוע הוא לכל, שערמומית היא חבל אחוזתי מימי קדם. ועתה הנה האדם החל לכנוס אל תחומי ועשר ידות לו בחכמה הנפלאה הזאת ועל ידו אבדתי את חני בעיני כל!“

אחרי השועל בא הדוב — ובמר נפשו יתאונן לפני הנאספים על דבר עזותו של האָדם שהחל לפזז ולרקד כמוהו בבתי טיאטראות וקרקיסאות, ויפליא לעשות במלאכתו זאת יותר ממנו ויקפח פרנסתו! כאשר גמר הדוב את דבריו, הודיע הזאב לפני הנאספים ואמר: „הן רק על הבשר יחיה הזאב, ובעדרי הצאן

שמתי תמיד מבטחי, ועתה הנה האָדם יבחר לו לאכלה את מיטב הצאן, יכתירם מכל עבריהם עם כלביו ורועיו, ישמרם משמרת מסח, ואין לי במה למלאות את רעבוני.“

כה הוסיפו להופיע לפני האספה שרצים ורמשים שונים למיניהם. כל אחד ואחד מצא עלילה אחרת להאשים בה את האָדם שמשיג את גבולם ויקפח פרנסתם, — וכולם דרשו במפגיע לענוש את האָדם כפִי רשעתו למען לא יוסיף עוד לענותם ולקפח פרנסתם.

כן הוא, הוסיף החכם לאסקער בנאומו, עם טענותיהם של האנטישמיים נגד עם ישראל: אחד מוצא סבה לשנאתו, באשר שהיהודי יצטיין על שדי חרושת המעשה, כטענת השממית. השני — ימצא שעשר ידות לו בדיפלאָמאַטיע, ערמומית השועל. השלישי — לא יכול לשקוט במכונו כאשר הוא רואה שגם בבית הטיאטרון הוא לוקח מקום בראש, והרבה מהם רוצים בדרך כלל להכרית אוכל מפיו של היהודי כטענת הזאב — והצד תשות הוא שהשגותיהם של האנשים האלו הן אותן ההשגות של החיות והברואים השפלים בהמשל הנ"ל...

„וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק“.

השטן רצה לבלבל את אברהם בעת העקידה ואמר לו „אתמול אמר לך כי ביצחק יקרא לך זרע, והיום אמר לך העלהו לעולה, לית דין ולית דיין!“ כמובא בהמדרש*) — אבל אברהם

*) הדברים אלו של המדרש נוכל להלביש בדברי הכתוב „ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר“ אריכת הלשון קשה

נשאר איתן באמונתו, הוא לא הביט על המקרא של העקידה בהשקפה שטחית וארעית — הוא נשא את עיניו והסתכל באספקלריא המאירה „וירא את המקום מרחוק", ר"ל — הוא ראה את הקב"ה שהוא „מקומו של עולם" — מרחוק... הוא הבין שעל פי התפתחות המקרים בעתיד, יראה כבוד ה׳, כמו שאָמר הקב"ה למשה „וראית את אחורי", כלומר בעתיד, תמצא פתרון להרבה מדרכי ההשגחה הנעלמים.—

ועל הדברים שבו לכם פה עם החמור דרשו חז"ל „עם הדומה לחמור", ר"ל איש שהשגתו מוגבלת, וקצרה בינתו מלהביט על תכליתה של איזה מקרה ותוצאותיה בעתיד, — זנקודת מבטו מצומצמת ומוגבלת לה — „פה..." הוא חמור; —

מספרים מהרבי מק׳, שפעם אחת בא אחד מחסידיו והתאונן לפניו שלבו יכאב לו על שברך באותו יום ברכה לבטלה. — וכאשר שאל אותו הרבי ז"ל, איזו ברכה בירך? אָמר החסיד,

---

להבין, לכאורה הי׳ די לכתוב „ויאמר יצחק אל אברהם אביו הנה האש והעצים" וכו׳ ולמה זה האריך הכתוב לכתוב „ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני. אבל נוכל לאמר בדרך צחות שהשטן כמו שרצה לבלבל את מוחו של אברהם אבינו — הרבה ג"כ על פי דברי המדרש להסית את יצחק, שלא לתן את עצמו להעקד על העקדה — ובלי ספקהשתמש בדברי ליצני הדור, שמאבימלך נתעברה שרה, להסית את יצחק שאברהם איננו אָביו — כי איזה אָב ירצה להקריב את בנו יחידו. — ובהרגע הקטן, בטרם שעלתה בידו להשקיט את סערת לבבו ההומה מדברי השטן, — כמו מבלי משים — נמלט מפיו הדבר „אבי"! כלומר, היתכן, שאבי אתה? ועל זה באת תשובתו של אַברהם „הנני בני!" — אני הנני האב ואתה הוא הבן שלי! ואז הוסיף יצחק ושאל, אם כן הוא „איה השה לעולה", אם אתה הוא האב ואני הבן, הלא בלי ספק הקרבן יתית השה — ולא אנכי, „בנך יחידך" ואם כן, איה הוא השה?

שבברכת השחר אמר הברכה „שעשה לי כל צרכי" והוא עני מדוכא, סובל מחסור וכפן, וכל אוכל לא בא לתוך פיו כל היום, וממילא, הברכה „שעשה לי כל צרכי" היתה ברכה לבטלה. וכאשר שמע הרבי את דבריו אָמר לו, האם בטוח אתה שהמחסור שאתה סובל איננו לטובתך ולצרכך ? וד"ל.

חיי שרה

„ויהיו ימי חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה".

הסדרה שתספר לנו על דבר מיתת שרה נקראת „חיי שרה", כמו כן הסדרה שתספר על דבר מיתת יעקב נקראת „ויחי", רק הפרשה המדברת ממיתת בני אהרן נקראת „אחרי מות"? וטעם הדבר הוא כמו שאָמרו לנו חז"ל „יעקב אבינו לא מת", „מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". שרה לא מתה! אם יצחק הביא את רבקה אשתו האהלה שרה אמו — הענן היה פרוש על אהלה — הנר היה דולק — והברכה היתה מצויה בעיסה — כמו בימי חייה של שרה — שם שרה, לא מש מתוך האוהל, ושרה לא מתה, לכך נקראו הסדרות האלו בשם „חיי שרה" בשם „ויחי", אבל במקום שיש „שריפת נשמה" ו„אש זרה"... הסדרה נקראת בצדק על מאורע המיתה...

באחת מערי ליטא הקטנות היה מנהג שביום ה' של השבוע אשר בו היו קוראים את הסדרה „חיי שרה", היה יום תעניתה של החברה קדישא. בבוקר כל אנשי החברה התאספו לבית הכנסת, המתפללים — אָמרו סליחות בצבור — הזכירו את נשמת המתים — ואחרי חצות היום, הגבאים והמתעסקים הלכו לביה"ק להשתטח על קברי הנפטרים באותה השנה, לבקש מהם מחילה, אולי פגעו בכבודם ולא התעסקו בקבורתם כראוי, — וכאשר חזרו מביה"ק, נאספו לביהכ"נ, התפללו תפילת מנחה

בקריאת „ויחל" כמו ביום צום — ואחר תפלת מעריב, נאספו לבית הגבאי אשר הכין לפניהם סעודה גדולה עם ברבורים שלו ודגים, גם משקאות טובות לרוב, ואכלו ושתו והתענגו.

גם בהשבת אשר בו היו קוראים את הסדרה „חיי שרה" כל העליות להתורה נתחלקו רק לאנשי החברה והשבת היה נקרא „שבת של החברא קדישא", ביען שבו קוראים על דבר מיתת שרה והתעסקותו של אַברהם בקבורתה.

באותה עיר הקטנה היתה ג"כ חברה של „הכנסת אורחים" אשר מטרתה היתה לדאוג לגורל האורחים העניים שעברו דרך עירם, אבל החברה הזאת לא זכתה לכל הכבוד שהיה להחברה קדישא — לא סעודה ולא יום־צום נקדש בעדם — גם העליות של הסדרה „וירא", אשר תדבר על דבר „הכנסת אורחים" לא עלו בגורלם.

להיות חבר בהחברה „הכנסת אורחים" היה נחשב כ„נחות דרגא" וחברי החברה קדישא היו תמיד מחשובי העיר, משמנה ומסלתה של הקהלה והמה לא רצו להתענין כלל עם החברה „הכנסת אורחים".

כמובן ההקדש (הבית מלון בעד אורחים עניים היה נקרא כך) היה מלא תמיד רפש ומדמינה וכותליו הוכיחו, שמנהיגיו המה מדלות עם הארץ — והעניים האומללים סבלו תלאות אין קץ כאשר גורלם היה ללון בבית כזה.

צעקת העניים עלתה לאזני הרב דמתא, והוחלט לקרוא לאספה את בעלי הבתים וחשובי העיר — הרבה לדבר על לבם על דבר גודל ענין מצות הכנסת אורחים — ובין יתר דבריו אמר, שבפה אָנו רואים אמיתות דברי חז"ל שאָמרו „אפילו ספר תורה שבהיכל צריכה הצלחה".

הסדרה של „חיי שרה" זכתה לכל הכבוד הזה, שהעליות של הסדרה יחולקו רק בין חשובי העיר והשבת נקרא „שבת של החברה קדישא" ועל הסדרה „וירא" — המדברת, על דבר הכנסת אורחים שקיים אברהם אבינו — עוברים בשתיקה! ולפלא עוד יותר הוא שמעולם לא עלתה על דעתם של אנשי החברה „הכנסת אורחים" לבקש מחילה מאיזה עני עובר אורח אולי פגעו בכבודו או אולי לא מצא מנוחה על משכבו — כמו שמבקשים מחילה מהמתים, — ובאמת, הוסיף הרב הנ"ל, שהיה צריך להיות להיפוך, בעת ששום אחד מהנפטרים לא בא עוד בחזרה מקברו להתאונן על הקברן או על הגבאי שלא הונח בקבר כראוי — הוא מן המעשים בכל יום שהעניים האומללים צועקים חמס שאינם יכולים למצוא מרגוע לרגליהם העיפות בבית הכנסת אורחים שלכם, ובכל זאת אין איש שם לב לזה! וכה הוסיף הרב להעיר למוסר אזנם עד שהבע"ב הבטיחוהו לבנות בית חדש ולהספיק להעניים את כל צרכיהם.

בדברי מוסרו של הרב הנ"ל יכולים אָנו להשתמש גם בזמננו בארץ הזאת. החיים הצבוריים של רוב מנין ורוב בנין של אחינו פה, יתרכזו רק על עניני „חברה קדישא" — יחוסו של היחיד להצבור תלוי בביה"ק, — הוא ימנה לחבר באיזה חברה, יען שהוא יודע שלעת מצוא יהיה צריך לו קבר לקבורת: — הבסים של כל חברה וחברה הוא בית הקברות, — הביה"ק הוא הבריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה את כל אַנשי החברה, — הכמות והאיכות של החברה תצטיין במדת ארכו ורחבו של ביה"ק.

הרבה חברות יהדרו שיהיו להם ב׳ בתי קברות, אחד בעד „מחללי שבת" והב׳ בעד „שומרי שבת". בסוג הראשון יכנסו חדר הישן, האבות והאמהות, ובהב׳ אַנשי החברה בעצמם.

(ולפלא הוא שלא נמצא עוד מהדרין מן המהדרין שיקנו להם עוד ביה"ק שלישי, לקבור בו את בניהם, אשר גם האבות האמעריקאנים ייבושו לשכב במחיצתם...)

רובן של החברות יעמדו מנגד לשאלות העומדות ברומו של עולם היהדות, אין להם חלק בשאלת ציון וירושלים, ובמקומה הוא הציון שעל הקבר — חנוך הגדר הוא במקומו של חנוך הבנים.

יש אָמנם איזו חברות שרכשו להם גם ביהכ"נ מלבד בית הקברות, אבל מה אתה רואה בביה"כ יותר מעניני ביה"ק? קדיש! יא"צ! ויזכור! וכמעט כל אחד מהמבקרים את בית הכנסת אין לו חלק בכל שאר מצות התורה, הוא „מתיר אסורים"... „ומקיים אמונתו לישני עפר"...

עיין מה שכתבתי בספרי „חזיונות אברהם" בדרך צחות על דברי חז"ל (ברכות, ד"ג) „בשעה שהקב"ה עובר על בתי כנסיות ושומע שישראל אומרים אָמן יהא שמיה רבא מבורך, הקב"ה מנענע בראשו ואומר מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם" — שלכאורה קשה להבין אם הקב"ה יש לו געגועים כל כך לשמוע את תפילתם של ישראל בביתו, היפלא מד' דבר?! הלא יכול הוא לגאול אותם מארצות הגלות ולשמוע התפילות בביתו!

אבל כוונת הדברים היא, ש„הקב"ה מנענע בראשו", כלומר, שהוא מתאונן ומקונן, „מה לו לאב ומה להם לבנים", — בעת שהקב"ה רואה מה שנעשה מהבתי כנסיות ומהבתי מדרשות — אותם המקומות, שמתוך כתלי ביתם היה נשמע תמיד קולו של יעקב שעסק בתורת אל חי, — נשמע עתה רק ה„אמן יהא שמי' רבא מברך" — אמירת הקדיש, ולא יותר! ע"ש בדרוש לפ' נח).

כה יוסיפו היהודים האמעריקאנים לחקות את דרכי המצרים הקדמונים בדרכי חייהם הצבוריים — כמבואר במלבי"ם בפירושו על התורה בפ' תבוא על הפסוקים בווידוי מעשר.

ותוכן דבריו הוא, שמעת יעץ יוסף את פרעה וחמש את ארץ מצרים, נתפשט המנהג בין כל העמים לקחת מעובד אדמה חלק ידוע מתבואותיהם להביאו לאוצר כללי למשען לעת צרה כוללת, או לצרת היחיד, כשיחלה או שימות לו מת לתת לו לצורך הקבורה שהיתה רבה, — כידוע, שהמצרים הרבו לפזר הרבה לקבורת מתיהם, ואחרי שראו התועלת הרבה שבא על ידי חוק הפרשתם, החלו להחזיק את החוק הזה לדבר קדוש, כן היה דרכם בענין החוק הדומה למעשר, והתורה שצותה בווידוי מעשר לאמור „לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת" — אשר על פי דברי חז"ל הוא, לא עשיתי ממנו „אָרון ותכריכים למת" — הוא היפוך ממנהגי העמים ההם.

וכונת התורה היתה במצות מעשר לחזק ולשכלל את החיים הצבוריים של העם, ליתן מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני, לכהן, ללוי ולגר וכו' — „לשמוח בכל הטוב אשר נתן ד' אלקיך" וכו', וכמו שנזכר בסוף הוידוי וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו וכו', ע"ש בהמלבי"ם.

ולפלא הוא באמת, איך היהודים האמעריקאנים שמו להם לנס את דרכי העמים הקדמונים בהחיים החברתיים, ירימו את תרומותיהם לקופה של הכלל כדי לאכול „באוני ממנו" (קראנ-קען בענעפיט) „לתן ממנו למת" (שבעת געלט, טויטען בענע-פיט), לעשות „אָרון ותכריכים למת" (קבר ולויה נאה).

ומכל הפרשה של וידוי מעשר אינם יכולים לומר רק הפסוק של „בערתי הקודש מן הבית".

אבל בטרם אסיים את דברי עלי למסור מודעה שאין מגמתי לשים לאל את פעולותיהם של החברות והתיחסותו של היחיד להן בענין ביה"ק — יש גם נקודה רבת ערך בענין הזה, „זכירת יום המיתה" היא רפואה טובה ליצה"ר. — גם אמרו חז"ל על המקרא „על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא זו קבורה".

אבל עלינו לזכור את סופו של הפסוק „רק לשטף מים רבים אליו לא יגיע" — גם בלעם הרשע אמר „תמות נפשי מות ישרים" אבל אם אנו רוצים למות מות ישרים — עלינו ג"כ לחיות חיי ישרים; ואם אין אָנו דואגים רק לעת מצוא זו „קבורה" אז זכרוננו ימחה „בשטף מים רבים"... ועלינו תמיד לזכור שהסדרה של מיתת שרה נקראת חיי שרה והסדרה של מיתת יעקב נקראת „ויחי" רק בשביל שיעקב ושרה חיו חיי ישרים „וצדיקים במיתתם נקראים חיים" „ומה זרעם בחיים אף הם בחיים"...

„ויאמר אברהם אל זקן ביתו המושל בכל אשר לו".

הרבה מהמפרשים ביארו לנו, שלכך הזכירה כאן התורה הדברים „המושל בכל אשר לו" להורות לנו מוסר נעלה, ביען שיש בני אָדם שבעניני חפצי שמים כמו ענינים הנוגעים לכשרות יאמינו לכל אָדם, יהיה מי שיהיה, — ובאותה עת אם יבוא איזה איש ויבקש מהם איזה גמ"ח ישיבהו, הן איש זר אתה לי, ואינני יודע אם איש נאמן אתה, ואיך יכול אני להניח מעותי על קרן הצבי?

לכן הזכיר הכתוב כאן את הדברים „המושל בכל אשר לו" להורות לנו שהנהגת אברהם אבינו היתה להיפוך, — אליעזר

היה „המושל בכל אשר לו״ — זאת אומרת, שהוא האמין לו ומסר בידו כל מה שהיה לו — אבל כאשר הגיע לענין כזה, למצוא אשה לבנו יצחק — דבר הנוגע לעניני שמים, — לא החזיקו עוד לאיש נאמן, להאמין לו בלא שבועה, „ואמר לו שים נא ידך״ וכו׳.

וזה הוא שחז״ל יאמרו לנו במס׳ שבת שביום הדין שואלים לו לאָדם „פלפלת בדברי תורה, דקדקת בדברי חכמים, נשאת ונתת באמונה״, והמשך הדברים הם כך: — דרך לימוד התורה היא לעיין ולהבין בדברי התורה ובדברי חכמים, לשאול קושיות ולתרץ תירוצים — אבל יש בני אדם שאינם רוצים לעמול בתורה ואומרים, למה לי להטריד את מוחי ולמצוא תירוץ לסתירת הרמב״ם, או לשאול קושיא על איזה מאמר חז״ל, ולמצוא תירוץ לתרץ דבריהם!! אני מאמין שכל דבריהם אמיתים ונכונים, ולמה לי כל העמל הזה! לכן שואלים את אותו האָדם „נשאת ונתת באמונה״? האם גם במשא ומתן היתה לך אמונה להאמין לכל אָדם על דבורו ועל חזקתו? וד״ל.

תולדות

„אלה תולדות יצחק בן אברהם אַברהם הוליד את יצחק."

„ואלה תולדות ישמעאל בן אַברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם."

„ויוסף אַברהם ויקח אשה ושמה קטורה וכו', כל אלה בני קטורה".

ג' מיני בנים היו לאברהם: יצחק היה „בן אברהם", ו„אברהם הוליד את יצחק", — הבן היה לכבוד ולתפארת לאביו, וכל רואיו הכירו שיצחק הוא בן אברהם, — כן היתה תהלתו ותפארתו של יצחק, שאברהם הוא אביו.

לא כן היה עם ישמעאל. הוא היה „בן אברהם", הוא היה יכול להתגאות באביו שהוא „בן אברהם, — אבל תפארתו של אברהם לא היתה בזה שהוא אביו של ישמעאל—והתורה הזכירה אצל ישמעאל „אלה תולדות ישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר וכו' לאברהם" אבל לא נאמר כמו אצל יצחק, אברהם הוליד את ישמעאל.

במדרגת יותר פחותה עמדו בני קטורה — לא נזכר בהם שהמה בני אברהם, ושאברהם הוליד אותם, רק סתם „אלה בני קטורה", ר"ל המה לא התגאו באביהם — והאב לא היה יכול להתגאות בהם. —

גם בדור הזה אָנו רואים דוגמא כזאת, כמו שמספרים מיהודי חרד באירופה שבקש מבנו באמעריקא שיכתוב לו קושט דברי אמת על דבר הנהגתו והנהגת ביתו בנוגע לעניני יהדות. — חבן, אשר היה תמיד טרוד בעסקיו בחר לו לשון קצרה, והודיע לאביו שהוא בטוח בעדו, — גם בעד נכדו, — ומסופק הוא בבניו — וד"ל.

האָב בקראו את דברי בנו הבין אל מה ירמזון מליו, הוא חבין כוונת הבן בדבריו שהוא בטוח בעדו, — שהוא ישאר יהודי, — כן הוא בטוח בנכדיו שיהיו גויים גמורים — ומסופק הוא רק בעד בניו, מה יהא בסופם...

הראשון מתגאה עוד באביו, ושם האב יוכל עוד להקרא על שם בנו, יש לו עוד עבר ועתיד. השני קורא עוד את עצמו על שם אביו, אבל ספק הוא אם כבוד הוא עוד להאב שיקרא את עצמו על שם בנו, יש לו רק עבר, השלישי הוא במדרגת אסופי, אין בו עוד לא עבר ולא עתיד...

„ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה וכו' אין שעיר אלא עשו, לעתיד לבוא נוטל הקב"ה את כל עונותיו של יעקב ונותן על עשו הרשע, אָמר עשו כמה יש בי כח שאַתה נותן עלי כל עונות יעקב אחי, מיד נטל עשו וכובסו וכו'". (מדרש).

מספרים מר' אייזל חריף ז"ל שבעברו פעם אחת בין המתפללים בביהכ"נ ביום הכפורים ראה, איך איש אחד שם את המחזור העב על שכם רעהו שעמד מלפניו שחוח בעת אמירת „על חטא" כנהוג — (בעת הזאת לא היו עמודים או ספסלים בביהכ"נ כמו אצלנו), והוא עשה זאת יען שהיה כבד לו

להחזיק את המחזור בידו האחת ולהכות בידו השניה על לבו — ובמעמד כזה קרא את ה„על חטא" על הסדר, והמחזור היה מונח על שכם רעהו, אשר מרוב דביקותו בתפלתו לא הרגיש את המשא שהוא נושא על שכמו.

המחזה המוזר עורר שחוק בלבו של ר' אייזל ז"ל — ובנועם אמרותיו אמר לבעל המחזור: לא יתכן דרכך זה, החטאים הלא תעשה בעצמך ומדוע תכה את ה„על חטא" על שכם חבירך!

הדברים האלה יעלו על לבנו כאשר אָנו רואים בדברי המדרש, שהקב"ה „יטול כל עונותיו של יעקב ונותנם על עשו הרשע" — היתכן שמשא פנים יש בפמליא של מעלה! ו„טוביה חטא וזיגוד מנגד"!

אבל באמת יש חלק גדול לעשו בעונותיו של יעקב, כמו שהזכרתי בספרי „דבר בעתו" את פירושו של ר' חיים וואלא־זינער ז"ל על הפסוק „מחמס אחיך יעקב תכסך בושה", שפירוש שהחמס שיעקב עושה תכסה בושה את פני עשו, כי עשו בגזירותיו הביא את יעקב לידי כך שיטה הרבה פעמים מדרך הישר.

ואם אנו זוכרים את מעשיהם שאינם מהוגנים של איזה יהודים בארצות הגלות, — אחד ירד לאומנתו של חבירו, השיג גבול רעהו, פשט את הרגל לנושיו ועוד, ועוד, — הסבה היתה הגלות, הגזירות הנוראות, — בעת שיעקב לא מצא מבוא ישר להברכות, ודרכי הפרנסה היו ננעלות לפניו — ההכרח הביאהו לידי כך והתראה הרבה פעמים „כמתעתע". — וזה שאָמר המדרש: „נוטל הקב"ה עונותיהם של ישראל ונותן על עשו הרשע" — אבל בעת שעשו נותן ליעקב להנות מכל זכיות הארץ,

והוא מוצא פתח פתוח לכל שערי הפרנסה, ויעקב סר מדרכו הטוב — לא ביען שאכף עליו פיהו — אז עשו אומר: „כמה יש לי כח שנתת עלי כל עונותיו של יעקב אחי!“

„הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך“.

אם יעקב ימתין עד אשר רשעת עשו תגיע למרום קצה! אם עשו כבר הוציא את חרבו מתערה! אז כבר עבר המועד לברוח. — ורק כאשר „עשו מתנחם על יעקב להרגו“, כאשר עשו יתחיל לנטוע את נטעי השנאה, — כאשר הוא יתחיל לעשות תעמולת להשריש שורש פורה רוש ולענה בלבות אנשי הארץ נגד עם ישראל, — והשנאה היא במדרגת „מתנחם“ אז על יעקב לברוח.

ואזהרת רבקה זאת היתה לעינים ליעקב גם בעת הייתו בבית לבן, — הוא הבין לחזור לארץ אבותיו בעוד מועד, בעת שהשנאה היתה בראשית צמיחתה, „בעת שבני לבן החלו למצוא תואנות ועלילות נגד יעקב בדבריהם „לקח יעקב את כל כל אשר לאבינו“, בעת שלבן התחיל להראות פנים של זעם ליעקב, — אז הבין יעקב שהגיעה העת לעזוב את לבן ובניו ולחזור לארץ אבותיו.

ולו היה ממתין עוד יותר כי אז היה עליו להמלט בעור שיניו ממדינת דודו, ולא היה בא לארץ אבותיו, כמו שאמרה התורה „ויבוא יעקב שלם“, אשר על פי פירושם של חז"ל הוא „שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו“. במשך הזמן, הקנאה

אשר היא אם השנאה, ללהב היתה יוצאת, לאכול בנאות יעקב ולהשם את נוהו — ולא היה הולך משם עוד „שלם בגופו וממונו" וגם בתורתו לא היה בא עוד שלם — כי אם תרפי לבן החלו למצוא להם דרך בין נשי יעקב, מי יודע עד היכן היתה יכולה להגיע השפעת התרפים על בני יעקב? ושפחה היתה יורשת גבירתה!

ואף שדרכו לארץ אבותיו לא היתה סוגה בשושנים ועליו היה לחכין את עצמו „לדורן לתפילה ולמלחמה", אבל יעקב חשב בצדק, שאף אם עליו יהיה להקריב מטובו „לדורן" או לחשתמש בתפילתו להרכין לבו של עשו — או אף אם עליו יהיה לתשתמש באופן היותר מסוכן, לחכנים את עצמו בסכנת מלחמה — אבל חן לארץ אבותיו הוא חולך, — ושום קרבן לא יקר לו לאדם להקריב בעד ארץ אבות! —

הנהגת יעקב על פי אזהרת אמו רבקה זאת, היתה צריכה להיות לעינים לאחינו בארצות פזוריהם, — לו הבינו אחינו בארץ רוסיא לעזוב את ארץ הדמים, בטרם הגיעו ימי הרעה! — לו הבינו הרבה מאחינו מה שלפניהם, בארצות אשר החלו להראות אותותיהם אותות, שפני לבן איננו כתמול שלשום... בארצות אשר בני לבן כבר החלו להפיץ כתבי פלסתר על דבר הטענה הישנה „לקח יעקב את כל אשר לאבינו" וכו'! בארצות אשר עשו „מתנחם" להרוג את יעקב... כי אז אותם מאחינו האומללים המתגוללים בחוצות בערי הגולה — הגועים ברעב על אדמת נכר — יכלו עתה לישב איש תחת גפנו ותחת תאנתו, בהרי הלבנון והכרמל, „שלמים בגופם", „שלמים בממונם" היו יכולים לבוא לבנות מסילות בערי יהודה, ולהפוך את הארץ לגן אלקים— וגם „שלמים בתורתם" היו יכולים לבוא, ובניהם אשר במשך ימי המהומה בארצות הגלות נעקרו משורש גזעם, ונהפכו לסורי הגפן נכריה, או אותם שימותו מיתת נשיקה בארצות אשר לפי שעה

הכורת של חרב עשו עוד לא עלה עליהם — היו יכולים להיות לתפארת אבות בארץ אבות, בציון אשר ממנה תצא תורה, ויעקב יכול היה לבוא שלם גם בתורתו לארץ אבותיו!

אבל לדאבוננו עם ישראל איננו רואה את הרי הנשף בטרם שיתנגפו רגליו עליהם והוא יקוה רק לאור, הוא אפטימיסט נורא בכל מה שנוגע לארצות הגלות, ובארץ ישראל הוא רואה „צל הרים כהרים".

הוא לא בא עוד לידי אותה הכרה לראות, כמו יעקב מאז, שאף אם יהיה לו להכין את עצמו „לדורן לתפילה ולמלחמה" בחזירתו לארץ אבותיו — אבל הן כל קרבן לא יקר לו לאדם להקריב על מזבח ארץ אבות, וטוב יותר להקריב קרבנות כאלו על מזבח חירות העם מלהוסיף להקריב בלי הפסק קרבנות כאלו על אדמת נכר!

הנסיון המר של העתים האחרונות לא למד אותו עוד, כי לשוא הוא „הדורן", לשוא הוא מקריב את מיטב כחותיו על מזבח הצלחת המדינה שהוא יושב בה! לשוא הוא מרבה „תפילה" על־ידי שתדלניו במקומות הגבוהים, — לכל היותר הוא יכול להצליח שיפעול בתפילתו שהממלכות יגזרו עליו „גזירות טובות..." וכמו הדורן והתפילה כן הוא עם „מלחמה" — אשר לו יצויר שיעקב יעמוד להגן על נפשו בעתותי הפאגראמים בחרב ובחנית — האם יש לו כל תקוה להציל את נפשו מתגרת ידי הרוצחים הרבים שיעטרו אותו כל סביביו?

אבל לא כן הוא בארץ אבות — אין עליו לתת לזרים חילו, אין עליו להרכין את ראשו להרבות „תפילה" בעד גזירות טובות" — ואף אם יקרא שעליו להגן על נפשו בחרב וחנית במלחמתו

עם הערביים הפראים, אבל מה גדול הוא ההבדל בין מלחמה כזאת ובין חללי הפאגראמים בארצות הגלות!

וכמו שרמזה לנו תוה"ק בהדברים „וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם ותקעתם בחצוצרות" (פרשת בהעלותך) ר"ל שאם תגיעו לאותה תקיפה שעליכם יהיה לצאת למלחמה נגד הצר הצורר אתכם — „בארצכם" — לא בארצות הגלות — אָז „ותקעתם בחצוצרות כמו ביום שמחה...

והאפּטאמיזם של הרבה מאחינו, בפרט אותם שזכו להתישב בארצות הנאורות, חזקה כל כך — בכל מה שנוגע לשלותם בארצות הגלות, שאף אם תרבה להוכיח להם באותות ומופתים אשר „עשו מתנחם עליהם" וכו' לא תרגיז אותם ממנוחתם.

כמו שמספרים מאיזה רבי, שדרכו היתה להיות נודד לפעמים בכפרים ובעיירות הקטנות, והנדידה היתה אצלו מין עבודה מיוחדת („גלות אָבריכטען").

פעם אחת הרבי בא לכפר אשר בו היה דר רק יהודי כפרי אחד, אשר היה מחזיק את הארענדא ובית המרזח אצל הפריץ, — וכמובן הוא סר לביתו לנוח מעמל הדרך ולהתארח אצלו עד יום המחרת.

הכפרי, אף שהיה איש גס מאד, בכל זאת קבל את הרבי בסבר פנים יפות — הכין בעדו סעודה חשובה, נתן לו מקום ללון בחדר מיוחד, כיאות לאיש חשוב כזה.

ויהי כאשר הגיעה חצות לילה וכל אנשי הבית כבר היו שוכבים על מטתם אחוזים בחבלי שנה, הרבי — כדרכו בקודש קם ממטתו, נטל את ידיו, ישב על הקרקע — והחל לערוך תיקון חצות.

בכיותיו של הרבי בעת אמרו את תפילת חצות, הקיצו את הכפרי משנתו — וזה השני אשר לא היתה לו אף ידיעה קלה על דבר הענין של „עריכת חצות" לא יכול כמובן לחשוב אחרת, רק שהרבי צועק מסבת איזה מכאוב שאחזהו.

הכפרי מהר לחדר הרבי ושאל אותו אם עליו לקרוא את הרופא מהעיר הסמוכה להביא לו איזה רפואות כדי להקל את מכאובו ?

אין דבר ! שוב שכב בני ! ענה הרבי ובת צחוק עברה על פניו, הנני מתפלל תפילת חצות והנני בוכה ומתפלל להש"י שירחם את שארית עמו וישלח לנו משיח צדקנו בקרוב.

דברי הרבי היו זרים להכפרי הגס, אשר מעולם לא הסכין לשמוע על דבר משיח ועל דבר תפילה כזאת — ובגסותו פנה אל הרבי בדבריו ואמר : אינני יודע מה אתה שח, רבי יקר ! מה הוא חצות ? מה הוא משיח ? מעולם לא שמעתי על דבר ענינים אלו.

בערותו של הכפרי הכאיב מאד את לבו של הרבי בראותו שבין עם בני ישראל ימצא איש גס כזה, שאין לו אף ידיעה קלה על דבר העיקר של אמונת ביאת המשיח, — והחליט שלא לעזוב את המקום עד אשר יבינהו את הענין.

כמובן, הרבי לא התחיל בגדולות, רק באופן היותר פשוט החל לדבר עמו על דבר יסורי הגלות, ומענין לענין להביא שכל בלבו להבינהו על דבר ענין ביאת המשיח.

אבל הכפרי, אשר אבותיו ואבות אבותיו היו רגילים לחיות חיי עבדות ושפלות בין דרי הכפר, לא היתה לו שום השגה על

דבר יסורי הגלות — והוסיף לשאל את הרבי ואמר לו: מה חסר לנו פה?! ולמה זה תבכה ותתפלל שישלח ד׳ את משיח להוציאנו מפה?

הן בלי ספק תסבול הרבה פעמים מאכזריותו של הפריץ, הוא יכך שוק על ירך בעת שיעלה חרונו עליך — גם אשת הפריץ בלי ספק לא תמנע ממך כלימה ורוק לפעמים! — השביהו הרבי.

הפריץ ואשתו המה אנשים טובים מאד! המה יעניקו לי מכספם ביד רחבה בעד ה„מה יפית" שאני מזמר לפניהם פעמים רבות אין מספר! — הוסיף הכפרי.

אבל מה הוא על דבר משרתיו?

גם המה אנשים טובים! — ענה הכפרי.

אבל הן ההיידימאקים של הכפר כאשר ישתו יין שרף לשכרון בימי חגיהם יחלקו לך מהלומות לחי, ביען שיהודי אתה, ואלה המה „יסורי הגלות" שהיהודים סובלים.

בדברים האחרונים נגע הרבי במקום המנוגע. המכות אשר הוכו הכפרי ורעיתו בימי חגיהם טרם נרפאו וכל עצמותיו רעדו מרוב פחד בשמעו מהרבי את דבריו האחרונים. הוא חשב איזה רגעים ואנחה כבדה התפרצה מלבו וסיפר להרבי איך ההיידי-מאקים הכו אותו ואת אשתו בלי חמלה, חמסו ושדדו, שברו כלי ביתו, ומרוב שיחו וכעסו על ההמקרה המעציב, שכח לפי שעה את חסדי הפריץ ואשתו והוסיף ואמר: אָמנם כן! צדקת בדבריך, רבי יקירי! סובלים אנחנו מיסורי הגלות בפה ומי יתן ויאָמנו דבריך שיבוא משיח ויקח אותנו לארץ ישראל ולא נוסיף עוד לדאבה מההדימאקים האכזרים!

לבו של הרבי פחד ורחב מרוב שמחה בראותו שסוף כל סוף עלתה בידו לפתוח את עיני הכפרי בנוגע לאמונת ביאת המשיח.

אבל עד ארגיעה היתה שמחתו! הכפרי בחשבו כה וכה פנה אל הרבי ואמר: אָמנם כן! סובלים אנחנו יסורים רעים לפעמים מההיידימאקים, אבל במקום להתפלל שמשיח יבוא לקחת אותנו לארץ ישראל — טוב יותר הוא לדעתי, שתתפלל שישלח ד׳ את משיחו להיידימאקים — וילכו הם לארץ ישראל ואז נשאר אנחנו פה שלוים ושקטים...

כדברי הכפרי בשיחתו עם הרבי, כן הוא עם הרבה מאחינו מאותו סוג האפטימיסטים שהזכרתי.

לשוא תרבה דברים עמהם על דבר הרוחות הרעות המנשבות אף בארצות הנאורות נגד עם ישראל; לשוא תשחית את דבריך הנעימים — אם תוסיף להוכיח את אולתם על פניהם ולהראות להם איך „עשו מתנחם"! איך ששונאי ישראל יתרבו מיום ליום ויפיצו את העלילות הנושנות „לקח יעקב את כל אשר לאבינו" — המה ישיבוך כמו שהשיב הכפרי להרבי „ילכו שונאי ישראל לארץ ישראל ואנחנו נשאר פה"...

ויצא

„ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".
(עיין בבה"ט סלם בגימ׳ ממון).

כוונת הדברים היא כך: ממון הוא כמו הסולם שראה יעקב בחלומו על ידי הממון האָדם יכול לירד מטה מטה, כדברי התורה „וישמן ישורון ויבעט" וכו׳ — והרבה פעמים יכול האָדם לעלות למדרגה גבוה מאד על ידי הממון, — הוא „מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", וגדולה היא השפעתו של הממון, כדברי הילקוט „גדולה צדקה שמיום שנברא העולם ועד אותה שעה שנותנה הרי זה משתבח וקולט עצמו מדינה של גיהנם, שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ד׳ ואין יום רעה (ילקוט, וירא).

זאת אומרת, ש„ראשו מגיע השמימה", שגם בשמים תוכל על-ידי הממון להציל את עצמך מהדין היותר קשה: הכתוב אָמנם יאמר לנו כי ד׳ אלקיכם הוא אלקי אלקים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (עיין רש"י אשר לא ישא פנים אם תפרקו עולו ולא יקח שוחד לפייסו בממון).

אבל ר׳ יוחנן בהמאמר המובא במס׳ מגילה ל"א, „כל מקום שאַתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וכו׳ כתוב בתורה כי ד׳ אלקיכם וכו׳ וכתוב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה אוהב גר לתת לו לחם ושמלה".

בדבריו „וכתיב בתריה" רמז לנו — שמלכותא דרקיע הוא הרבה פעמים כמו מלכותא דארעא, — הקב"ה הראה את ענותנותו, שהוא כמו אותו השר הנכבד כאשר בני אדם רוצים לפייסו בעד איזה טובה שידרשו ממנו, והשר הוא נקי כפים ואינם יכולים לכפר את פניו במתן שוחד, — יקדימו את פני אשתו או פני יוצאי חלציו במנה יפה, ויגיע על ידי זה אל התכלית הרצויה.

כן הם דרכיו של הקב"ה, הוא איננו לוקח שוחד, אבל האָדם יכול לכפר את פניו במנחה, שהוא נותן להאלמנה והיתום, —כי הקב"ה הוא ה„אבי יתומים ודיין אלמנות" והוא מתרצה בזה שהאָדם נותן לגר ולהאלמנה לחם ושמלה. וזה שאָמר הכתוב אני ד' וכו' אשר לא יקח שוחד — אבל הוא אוהב זאת, שיתנו לחם ושמלה להגר להיתום ולהאלמנה...

„אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי".
„אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים".

לא רק בבית שם ועבר, לא רק בבית יצחק ורבקה יש מקום ל„השראת השכינה", כי גם במדבר או בחרן, בכל מקום „יש אלקים" — אבל הכל תלוי בהשער אשר אתה נכנס בו. אם תכנס דרך „שער השמים" תמצא שיש אלקים במקום הזה — ואם תכנס דרך שער אחר — תמצא להיפוך.

דכירנא כאשר הייתי עוד באירופה קראתי פעם אחת באיזה עתון על דבר הרושם שערי אמעריקא עשו על השר החינאי „לי-חונג-טשאנג", אשר בא אָז בפעם הראשונה לבקר את ערי

אמעריקא. השר החינאי, אשר היה רגיל לראות את הסחי והמאוס, האי־סדרים השוררים בערי אסיאה הביע ל„המודיעים" (רעפאָרטערס) שהשתוממותו עברה כל גבול כאשר ראה את הנקיון, הסדר והמשטר והאויר המבריא השוררים בעיר נויאָרק ובערים אחרות באמעריקא.

ובאותה עת שב נודד יהודי מנויאָרק לעירנו הקטנה, וכאשר שאלנו אותו שיגיד לנו על דבר העיר נויאָרק, הוסיף לספר רק על דבר הסחי והמאוס השוררים בעיר הגדולה הזאת, על־דבר האי־סדרים שתפגוש בהרבה רחובות המלאים כצאן אדם, על דבר האויר האי נקי שישים מחנק לנפשך בבתי העיר, ועוד ועוד.

שתי הידיעות הסותרות זו את זו היו שתיהן אמת. „לי־חונג־טשאנג" התארח בעת היותו בנויאָרק בהעווניו החמישית, מושב אצילי העיר ועשיריה, והנודד העני היה שכן (באָרדער בלע"ז) ברחוב עללען און ריווינגטאָן, בבית מלא רפש ומדמינה, על המכפילה החמישית, מקום משכן דלת עם ארץ, — וכל אחד הביע מה שראו עיניו.

ידיעות סותרות כאלו תוכל לשמוע מעיר כנויאָרק או מעירות אחרות בארץ הזאת, גם בענינים הנוגעים לדת ואמונה, וכמו בעניני סדר ועניני נקיון כן הוא עם עניני דת ואמונה — יש אמת בכל הידיעות שתשמע אף שסותרות זו את זו — „יש אלקים במקום הזה", תוכל למצוא סביבה אשר היהדות הזכה והבהירה תפיץ את אורה כמו בהעתים היותר טובות — וכמו כן תוכל למצוא להיפוך, מבואות אפילות מלאות טומאה, והכל תלוי באיזה שער שהנודד יכנס בו.

מספרים מאיזה איש ששאל את השומר שעמד על פתח בית אסורים, אם זה הוא הפתח אשר דרך בו נכנסים לבית

אסורים, כי דבר לו אל שר בית הסוהר. השומר השיבהו, שהפתח אשר דרך בו נכנסים לבית אסורים איננו פה.

האיש השואל חשב, שעליו לילך לעבר השני של הבנין, ושם ימצא את הפתח, אבל לגודל השתוממותו ראה, שחומה גבוהה תשתרע על כל אורך ורוחב הבנין, ואין פתח אחר רק זה אשר אצלו עומד השומר.

הוא שב שנית אל השומר ודבר אתו קשות על אשר הוא ירשה להתל בו.

חלילה לי מלהתל בך! — השיבהו שנית השומר. לא הבנת לדברי, יקירי! כאשר שאלת אותי אם זה הוא הפתח אשר דרך בו נכנסים לבית הסוהר, השיבותי בצדק שלא זהו הפתח, יען כי הפתח אשר בו נכנסים האסורים הכלואים פה, הוא בהבית אשר בו היו יושבים בטרם שבאו לכאן, ושם מצאו פתח פתוח לבית האסורים...

ונוכל לאמר שזה הוא פירושם של הדברים שיסופרו במס׳ גיטין נ״ה, מר׳ יהושע בן חנניא שעמד אצל פתח בית אסורים וכו׳, ר״ל שהתבונן בעיני שכלו וראה והבין איה הוא הפתח אשר דרך בו הנער נכנס לבית האסורים ושאל „מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים“! ר״ל, מה היא הסבה שבני ישראל נעשו לשוסים ובוזזים? והנער השיבהו, הלא „ד׳ זו חטאנו לו“ — זאת היא הסבה, — עזבו את דרכי ד׳, ודרך פתח כזה נכנסו לבית אסורים...

„הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי".

לכל המוסדות הצבורים בארץ הזאת יש נשוא ונושא — להבית חולים, לבתי מושב זקנים, לבתי יתומים, לבתי אוסף בעלי מומים, מוכי בעורון, ועוד ועוד — יש הרבה פילאנטראָפים שנושאים בעול ומספיקים כל הצרכים שידרש להחזיק את הבתים האלה על כנם. וכמו שלא יבצרו „הנושאים" כן יש למכביר נשואים", יש חולים, זקנים, יתומים, בעלי מומים, מוכים בעורון, אשר ימלאו את כל חדרי הבתים הנזכרים מפה אל פה.

כיוצא מן הכלל הזה המה רק המוסדות שאין להם יחס ישר להגוף, — אלה המוסדות שנושאים עליהם את חותם הדת או הלאום, — למוסדות כאלה יש אָמנם „נושאים", אבל אין להם נשואים" — יש פילאנטרופים שפותחים כפעם בפעם את צרור כספם, נותנים וחוזרים ונותנים ביד רחבה לבנין ישיבה שמחירה יעלה לערך חמשה מיליונים דאָלארים, בנין ישיבה, אשר מעת הגלה ישראל מעל אדמתו לא היה לו עוד בנין כזה; יש פילאנ־טרופים שנותנים מיליאנים לבנין ציון וירושלים, ועוד ועוד.

אבל דברי רחל „הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי" פולח כליות ולב! עקרה היא היהדות האמעריקאנית, מנע ד' ממנה פרי בטן! יש לה דאלארים לבנות ישיבות, לבנות חרבות ציון — אבל אין לה בנים בעד הישיבה, אין לה בנים בעד ציון.

מספרים מכפרי עשיר אחד אשר חנן ד' אותו בעושר ובכל טוב, — ובשמעו שחשובי בעלי בתי העיר יהדרו לקחת חתן לבנותיהם מתלמידי ישיבה, ונותנים להם ארוחה על שלחנם במשך איזו שנים, התקנא בהם והתעוררה התשוקה בלבו לחקות את דרכיהם.

הוא נסע לישיבה הסמוכה והציע לפני ראש הישיבה שיברור לו את הבחור היותר חריף בין תלמידי הישיבה, להיות לחתן לו, — והבטיח לתת להחתן ארוחתו איזו שנים, כנהוג אצל העשירים.

ראש הישיבה לא סרב מלמלאות אחרי בקשתו, בחר לו את הבחור היותר טוב בין תלמידי הישיבה, והכפרי הפציר בו שיסע עמו מיד יחד לביתו, וכמובן נתמלאה בקשתו זאת: והכפרי הביא את הבחור אל ביתו.

אשתו של הכפרי קבלה את בן הישיבה בסבר פנים יפות, ובלב מלא שמחה דברה על לבו שיבחר לו את החדר היותר טוב מחדרי הבית, ויחד עם בעלה השתדלה להשביעהו רצון בכל פנות שהיה פונה.

כמובן, כל הדברים הללו לא היו די להשקיט את רוחו של הבחור. הוא חפץ לראות את העלמה אשר אתה עליו לבוא בברית הנשואין. אבל מה גדולה היתה מבוכתו, בהודע לו, שאין להכפרי בת כלל בעדו.

הוא מהר לכתוב אל ראש הישיבה אודות הדבר הזה — וזה השני הזמין מיד את הכפרי לבוא אליו, לבאר לו שורש דבר הנמצא בהענין הזר הזה.

הכפרי, כמובן, לא הרהיב עוז בנפשו למרות את הזמנת ראש הישיבה, ומהר לבוא לביתו לזמן המוגבל.

ויהי כאשר אך הספיק לדרוך על מפתן ביתו של ראש הישיבה — זה השני פגש אותו בחרפות וגדופים, הרבה ליסר אותו על עזותו, שהרשה לו להתל בתלמידי הישיבה.

הכפרי בתמימותו פנה אל ראש הישיבה ואמר: חלילה לי מלדבר שקר בעיני כבודו או להתל מתלמידי הישיבה! אין לי אָמנם בת ליתן לאישה להבחור ששלחת עמי, אבל חשבתי, אַף שאין לי בת, אבל יען כי חנני ד׳ ויש לי כל: יש לי עבדים ושפחות, צאן ובקר, תרנגולים ותרנגולות, אווז ובר־אווז, לכן אמרתי, מדוע זה לא יסובב גם חתן בחצרי!

כמעשה הכפרי הנזכר כן הוא עם המוסדות מהמין השני שהזכרתי. — רצויה היא אמנם כוונתם של עשירי ישראל בפה, הבונים בנין ישיבה שמחירו יעלה לחמשה מליונים דאָלאר — כמו שרצויה היתה כונתו של הכפרי כאשר רצה שיסובב בחצירו חתן בן ישיבה, אבל רחל מבכה — הבה לי בנים בעד הישיבה! העיקר חסר! הבה לי בנים! הבה לי בנים בעד ציון וירושלים!

כאן עלי למסור מודעה שאין מגמתי חלילה להטיל מום בקדשים, ולהקטין את הנחיצות והתועלת של ישיבה כזאת, אבל — „אם אין גדיים אין תישים“ אמרו לנו חז״ל. —

חכמי המדרש יספרו לנו, כאשר בא הקב״ה לברוא את עולמו נדחפו האותיות לפניו בדרך תשר״ק, ה„תיו“ אמרה בי יתחיל הקב״ה לברוא את עולמו — וכן הלאה ה„שין“ וה„ריש“ וכו׳ עד שדחפן הקב״ה, — וכנראה האותיות הפוכות האלו, הגיעו עלינו כמו הקרני אור מאותו כוכב החדש שגלו האסטרונומים בעתים הללו במרחקי מרומים — שהמרחק ממנו להכדור שלנו הוא גדול כל כך, עד שקרני אור הנאצלים ממנו לא יגיעו אלינו עד אשר יעברו כמה אלפים שנה.

כן הוא עם האותיות ההפוכות אלו, משך זמן של חמשת אלפים שש מאות שמונים ושש שנה חלפו מעת הדחיפה, עד שהגיעו עלינו ונטלו חלקם בבריאת עולמה של היהדות בארץ

הזאת, — בדרך תשר"ק יתחילו פילאנטראפי עמינו לבנות את בית ישראל בפה; אינם הולכים בהדרגה, אין מתחילים בתינוקות של רבן, רק מהמכפילה עליונה, בביהמ"ד לרבנים — ולתחנוני רחל „הביא לי בנים" לא ישימו לב.

כאשר צוה ה' על דבר הערכת נרות של המנורה על ידי אהרן רש"י ז"ל יפרש את דברי הפסוק בפ' בהעלותך „ויעש כן אהרן" „להגיד שבחו של אהרן שלא שינה" וכבר דברו מזה המפרשים מה זה בא רש"י להשמיענו בדבריו „שלא שינה", וכי סלקא דעתך שאהרן ישנה ממה שנצטוה!

אבל באמת ראוי היה אהרן להזכר לשבח בזה שלא שינה בסדר עריכת הנרות, אשר כידוע, על אהרן היה ליתן חצי לוג שמן בכל אחד ואחד מקני המנורה בשוה, ואף שנר האמצעי היה הנר העיקרי שהיא כלפי השכינה „וממנו היה מדליק וממנו היה מסיים" כנזכר בדברי חז"ל — והיה מקום בעד אהרן לחשוב שישים בנר האמצעי מדה גדולה של שמן משום כבוד השכינה, — אבל הוא לא עשה כן, הוא לא העדיף ולא החסיר, ונתן שמן בכל קני המנורה בשוה — וזה היה שבחו של אהרן שלא שינה ממה שנצטוה, אף משום כבוד השכינה.

הלימוד הזה היה צריך להיות לעינים לפילאנטראפי עמנו — אם הם רוצים באמת להדליק את מנורת הדת בארץ הזאת — שנים רבות חלפו ועברו וחלק גדול מעשירי עמנו עמדו מנגד לשאלת הדת והחנוך, כל פעולותיהם הפילאנטראפים התרכזו בהבתי חולים, מושבי זקנים, בבתי מחסה ליתומים ושאר מוסדות צדקה ממינים כאלה, מוסדות הנוגעים אל הגוף, ובשאלות הדת והחנוך לא התענינו הרבה, — שאלות הדת והחנוך היו כענינים פחותי ערך בעיני הוד רוממותם.

אבל כנראה רוח חדש החל לנשב במחנה השאננים האלה, החלו לפקוח את עיניהם ולראות את הגדילים שגדלו ברחוב היהודי, — קול ברמה נשמע שהרחוב היהודי החל להוציא מקרבו רוצחים ושודדים במדה מרובה, — ותוצאות הדבר היא שהזמן הגיע אשר יתאים להשתמש בדברי הכתוב „רחל מבכה על בניה“, אם לאה תבכה אין עוד ראיה שבאו בנים עד משבר, יען שעיני לאה תמיד רכות הן — אבל אם גם רחל תבכה על בניה — אם גם עיני רחל היפות החלו להיות רטובות מדמע, אז יכולים אנו להבין את גודל השבר!

כן אָנו רואים בעתים הללו — לא רק לאה תבכה על גורל בניה, לא רק אותם שהיו רגילים תמיד לבכות על שבר בת עַמם מוסיפים בבכיה, כי גם רחל תבכה על בניה — גם אותם השאננים בחוצות ניו יאָרק, שהתענגו על רוב שלום, החלו להיות מן הבוכים — וממרום מושבם החלו להשמיע את קולם על דבר גודל החורבן — החלו להבין שעליהם להחיש את מעשיהם ולקחת חבל בבנין בית ישראל בטרם שעבר המועד. קראו מועד, אספו לאסיפה, פתחו את צרור כספיהם ומעשה הבנין החל — אבל, בשם ד׳! מדוע זה תבנו בדרך תשר״ק! מדוע זה תתחילו בבית המדרש לרבנים! מדוע זה לא תתחילו בתינוקות של בית רבן!

קדוש ויקר הוא אמנם לנו מוסד כזה אשר בו ילמדו למודי קודש ולמודי חול, אותם שמתעתדים להיות מורי הוראה בישראל — מוסד כזה הוא בלי ספק נחוץ מאד, כולו קודש.

אבל הן אנו רואים בסדר הערכת המנורה שנר האמצעי אף שהיה הנר העקרי, הנר שממנו היה מדליק, הנר שהיה כלפי השכינה, מדת שמנו לא היתה יתירה ממדת שמנם של

קני המנורה האחרים, ממדת שמנם של אותם שהיו כלפי צפון ודרום (אליבא דמ"ד צפון ודרום היו מונחים).

ואתם פילאנטראפי אמעריקא — הלא שמתם הכמות הרבה של השמן „בנר האמצעי" בלבד!

היה לכם לחלק את הסך העצום של חמשה מיליאן דולארים שוה בשוה לכל קני המנורה כמו שעשה אהרן, להאיר באור הדת אותם שנוטים לצפון ולדרום (על פי מליצת חזל"ל הרוצה שיחכים ידרום והרוצה שיעשיר יצפין) אותם שעתידים להיות לסוחרים או למלומדים בחכמות).

בסך העצום הזה היה ביכלתכם להקים מאה בתי אולפנא בעד תינוקות של בית רבן, — אשר בהם ילמדו למודי קודש ולמודי חול ביחד (Parochial schools) ובזה היה ביכלתכם להביא פתרון אמתי לשאלה המרה והמכאיבה, שאלת החינוך בארץ הזאת.

וכמו שיש ראיה לדבר מהערכת הנרות של המנורה יש ג"כ זכר לדבר מהמסופר בדברי חז"ל על יהושיע בן גמלא, שחי על פי דעת הרבה מחוקרי דברי ימי ישראל בימי שמעון בן שטח, שקרן התורה ירד אז מטה על ידי ינאי המלך, שהאמין בתורת הצדוקים והרג הרבה מחכמי הפרושים. — וכאשר יהושוע בן גמלא תקן שיהי' מושיבין מלמדי תינוקת בכל עיר ועיר ומכניסים את התינוק כבן שש או כבן שבע, הכמינו ז"ל אמרו עליו ברם זכר אותו איש לטוב שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל (ב"ב כ"א) מה שלא אמרו על שמעון בן שטח אף שעלה בידו להחזור עטרת הסנהדרין למקומה כנזכר במגילת תענית פ"י — זאת אומרת שגדול היה התיקון של העמדת מלמדי תינוקת על ידי יהושע בן גמלא מהחזרת עטרת הסנהדרין למקומה :—

ובדרך זה היה גם לנו לילך להתחיל בתינוקת של בית רבן ולשים לב לתחניני רחל „הבה לי בנים“.

„היתי ביום אכלנו החורב והקרח בלילה“.

התיבה „היתי“ נראית כמיותרת, ויש לפרש הפסוק על פי דברי המשל שהביא המגיד מדובנא ז״ל על דברי הפסוק בתהילים „נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד“ וכו׳. וזה דברי המשל — איש עשיר עשה סעודת נשואין והזמין כל אוהביו ושכניו העשירים; בין הקרואים היה גם עני אחד שבא למלאות רעבונו בשמעו על דבר המשתה, וכמובן, העשיר עם עושי רצונו שמו את כל מעינם רק בהאורחים העשירים ולא שמו לב כלל אל העני שישב באחת מפנות הבית.

ויהי כאשר כלו את הסעודה והמשרתים החלו לקבץ את הכלים השונים מעל השלחן, מצאו, שחסר מזלג של כסף מתוך הכלים. החשד נפל מיד על העני האומלל, ובדברי חרופים וגדופים — הב״ב יחד עם משרתיו החלו לאיים על העני שיחזיר את המזלג, ואם לא, — יביאו אותו בפלילים.

העני האומלל שנה ושלש שחף הוא מפשע, והעיר למוסר אזנם בדברי התהלים „נשכחתי כמת מלב היתי ככלי אובד“ — במשך שעות המשתה, אָמר העני, לא שמתם כלל אל לבכם שיש גם עני בתוך הבאים, להעניק גם לו מטובכם בהמאכלים ומשקאות טובים שערכתם בעד הקרואים, — אז בעת האכילה „נשכחתי כמת מלב“ — רק מתי נזכרתם שיש אורח עני, בעת שראיתם שנאבד המזלג — „היתי“ — רק אָז היתי — אָז עלה זכרוני לפניכם — „ככלי אובד“!

כך היא דרכם של האומות ביחוסם לעם ישראל, וכמו שאָמרו לנו חז"ל על בלעם ש„סומא באחד בעיניו היה — אינם רואים את עם ישראל בעת המשתה, — אינם רואים אותם — כלו, כמו שהוא, — רואים את עם ישראל רק בעת שרוצים לראות אותם — ב„אחד מעיניהם" המה מביטים על עם ישראל.

אבימלך אמר ליצחק „לך מעמנו כי עצמת ממנו", ועל פי פירושם של חכמי המדרש אמר אבימלך „כל עצומות שעצמת הוא רק ממנו". הוא לא ראה יותר רק שיצחק נעצם ממנו, — אבל מה שהוא נעצם מיצחק — זאת לא ראה; — בני לבן ראו מה שיעקב לקח — ואמרו „לקח יעקב את כל אשר לאבינו" — לא ראו מה שיעקב נתן — רק ראו מה שיעקב לקח. כן אָמר גם פרעה „כי עצום הוא ממנו".

גם בלק בן צפור שמע רק „מה שעשה ישראל לאמורי", אבל מה שאמורי עשה לישראל — זאת לא ראה!! וכך היא דרכם של שונאינו בכל ימי משך שנות גלותנו. — עם ישראל הוא תמיד בבחינת „גר ותושב" להנות מזכיות הארץ הוא גר — ולישא בעול חובת האזרח הוא תושב.

וכן היה עם אבינו יעקב בבית לבן — וזהו שאמר „היתי", כלומר, רק אז עלה זכרוני לפניך — רק אז ידעת שהנני במציאות, רק לזה — לעבוד קשה, — „ביום אכלנו חורב" וכו' אבל שתחשוב את מציאותי בעת שבאתי על שכרי, אז שכחת שיש כלל איזה יעקב.

„ועתת מתי אעשה גם אנכי לביתי".

איש שלבו לא נתאבן עוד כליל מרוח המאטעריאליזם השורר בתקופה הזאת בעולמנו — כהולם פעם — מיתרי לבו ירעשו ויתרגשו, כאשר יגיע לדברי יעקב אלו: „מתי אעשה גם אנכי לביתי", ומבלי משים מחשבות נוגות ומעציבות ימלאו כל חדרי לבבו; נקח נא איזה פרטים ממה שהסדרה תספר לנו על דבר חיי יעקב — ונראה עד היכן הדברים של המדרש „כל מה שקרה לאבות סימן לבנים" מתאמתים לחיינו הפרטיים והכלליים בארץ הזאת.

יעקב עוזב את ארץ מולדתו מחמס אחיו עשו ובורח לארץ הדוד לבן, — תלאות רבות יעברו עליו בדרך, הוא שוכב במדבר המלא סכנות, משולח ונעזב, אבל מלאכי אלקים שהוא רואה בחלומו, בטחונו החזק, תקותו על דבר עתיד בהיר, יחזקו את רוחו, והוא עושה את דרכו עד שמגיע לבית דודו.

הוא אמנם עובד שמה עבודת פרך, „ביום יאכילהו החורב והקרח בלילה", אבל הוא לא יתאונן — הוא עושה חיל — נושא נשים, יוליד בנים — בטוח הוא מחרב עשו בבית דודו, ולפי שעה נראה שהכל הולך כשורה.

אבל ברבות הימים איזה רגש של „נכסף נכספתי" יחל לחדור לתוך לבו פנימה — והרגש הזה ישלול לפעמים את מנוחת נפשו, — הוא יחל לפקוח את עיניו ורואה את הסך הכל מכל מה שעלה לו בבית דודו — הוא אָמנם עשה חיל, מצא מנוחה במדריגה ידועה, אבל מה הוא המחיר ששלם בעד כל זאת? הוא רואה איך ש„תרפי לבן" יתגנבו לאט לאט אל ביתו — הוא מבין, שאם

יתמהמה עוד מעט בביתו של לבן — טענת לבן „הבנות בנותי והבנים בני“ תהיה טענה שאין לה עוררים!

הוא רואה ומרגיש את המרחק הרב בין „היעקב“ של תחילת הסדרה ובין „היעקב“ של סוף הסדרה — מקודם הוא ראה בחלומו „מלאכי אלקים“ ועתה הוא רואה בחלומו „עתודים עולים על הצאן“; אָז היתה לו מגמה אחת, „אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך אשר אני הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והיה ד׳ לי לאלקים“ — ועתה הוא עוסק „בעקודים נקודים וברודים“, הוא מרגיש את השינוי הנורא שנעשה בחייו הרוחניים, ואומר: „מתי אעשה גם אנכי לביתי!..“

עתה נראה, עד היכן הדברים מגיעים גם לנו היהודים האמעריקאנים! גם אנחנו עברנו על הסדרה הזאת, כל אחד ואחד מיהודי אמעריקא עזב את ארץ מולדתו מחמס ידי עשו, — אחת היא לנו, אם הוא יצא מארץ מולדתו כלשון התורה „ויצא יעקב“ או שברח מארץ מולדתו כלשון הנביא בהפטרת הסדרה „ויברח יעקב“.

הדרך שעברנו בה לא היתה סוגה בשושנים, תלאות אין קץ עברו על ראשנו, כאשר עברנו על הסדרה „ויצא“ או „ויברח“, אבני נגף וצורי מכשול מצאנו למכביר על כל צעד—אבל החלומות, המלאכי אלקים שראינו בהחלומות, התקוה על דבר עתיד, חזקה את רוחנו — וכמו יעקב כל אחד מאתנו נדר נדר „אם יהיה אלקים עמדי ונתן לי לחם לאכול“ וכו׳ לא הלכנו בגדולות, חשבנו רק על דבר „לחם לאכול ובגד ללבוש“ ועיקר מחשבותינו היה „והיה ד׳ לי לאלקים“, וברעיונות כאלה עשינו דרכינו, וכמו יעקב בחרנו לנו למקום מקלט את הארץ של ה„דוד“ Uncle Sam.

יש אָמנם חילוק גדול בין לבן, דודו של יעקב — לבין הדוד שלנו. — דודו של יעקב היה רמאי, איש רע מעללים, והדוד שלנו

הוא דוד יקר רוח — אבל אם הדוד עולה במדריגתו על דודו של יעקב — יש בין „בני הדוד" כאלה שיכולים לעמוד במחיצה אחת עם בני דודו של יעקב מאז!

יש בהם שאומרים כמו בני לבן אָז „לקח יעקב את כל אשר לאבינו" וכו׳,—רואים רק מה שיעקב לקח — אבל לא מהשיעקב נתן — אינם רואים, איך יעקב עובד קשה, ביום יאכילהו חורב והקרח בלילה, — הוא יעשיר את הדוד — והדוד יודה זאת לפעמים בפניו ואומר „נחשתי ויברכני ד׳ בגללך".

יש אָמנם הרבה פעמים רגעים, אשר גם הדוד בעצמו ישנה את טעמו „ופניו איננו עם יעקב כתמול שלשום", — אבל זאת לא יטריד את מנוחת יעקב — כי אחרי כל אלה אין כחם של בני לבן אלא בפיהם, גם הפנים של זעם שהדוד יראה לפעמים היא רק זמנית וארעית, — ובין כה וכה הוא עושה חיל, נושא אשה, יוליד בנים ובנות ורואה ברכה בעמלו, — חרב רעה לא תבעתהו, יש לו יותר ויותר ממה שתאר לו ברוח דמיונו בעת עזבו את ארץ אבותיו.

אבל יש רגעים שהרעיון „מתי אעשה גם אנכי לביתי" לא יתן מנוח לו — וכרקב בעצמותיו הרעיון הזה ידריכהו מנוחה, הוא יביט סביביו וזכרונות ימי קדם יעלו על לבו — אַיה הם החלומות הנעימים ? החלומות — מימי קדם — הוא איננו רואה עוד בחלומו „מלאכי אלקים עולים ויורדים — ה„הרהורי דיומא" אשר בהם הוא שקוע תמיד — הוא על דבר „עקודים נקודים וברודים" — ג׳ הדברים שהעולם האמעריקאני עומד עליהם — „כסף, כסף, כסף..."

(כמו שמספרים מאותו המלמד שלא ידע לבאר לתלמידיו את פירושם של הדברים „עקודים נקודים וברודים", וכאשר

התלמידים הפצירו בו שיאמר להם פירוש התיבות, אמר, שהוא איננו יודע על נכון מה המה הדברים האלה — הוא יודע רק, שמהם נתעשר יעקב...)

הוא מעלה על זכרונו את נדרו שנדר אז בעת ששם לדרך פעמיו לארצו של הדוד „אם יהיה אלקים עמדי ונתן לי לחם לאכול" — ליותר מזה לא קוה! ועתה יש לו אָמנם יותר ויותר, אבל ה„והיה ד' לי לאלקים" חסר באופן נורא אצלו! נשיו ישאו עיניהם ל„תרפי לבן"... בניו ובנותיו לא לו המה — הדוד אומר בלב בטוח „הבנים בני והבנות בנותי", הוא יביט סביביו וחושב על הסך הכל מכל מה שיש לו מכל עמלו, ואנחה כבידה תתפרץ מתוך לבו ואומר: „מתי אעשה גם אנכי לביתי;!!"

ועתה הלך הלכת כי נכסוף נכספתה לבית אביך, למה גנבת את אלהי". (בראשית, ל"א).

כבר דברו מזה המפרשים על דבר אריכת הלשון „הלוך הלכת נכסוף נכספת" — לפי דעתו של לבן שיעקב גנב את התרפים, היה לו לומר בקצרה: „למה זה גנבת" וכו'; וכנראה לבן הטעים את דבריו בדברים אלו להגדיל את איכות העול של הגניבה. הוא אָמר ליעקב, אם היה בדעתך להשאר עמי לנצח, להתבולל בין בני משפחתי, כמו שקוויתי, שהבנות תהיינה בנותי והבנים בני, כי אז יכולתי לפחות להצדיק את גניבת התרפים, יען שרצית שיהיו לך תרפים בעדך ובעד בני ביתך להשתחות להם ולעבדם; אבל אם „הלוך הלכת ונכסוף נכספתה לבית אביך", ובבית אביך יודע אנכי שאין מקום בעד תרפי, אם כן למה גנבת את אלהי?! —

הדברים האלה הזכרתי כאשר דברתי על דבר הענין המכוער שכהני און רבני הרעפאָרם ובראשם הדר. וו' הנהיגו לדבר מעל במותיהם לפני אידיהם של הנוצרים על־דבר „אותו האיש", לפאר ולשבח את תורתו ודעותיו הנעלות לפני קהל שומעיהם, נערים ונערות מבני עמנו ילודי אמעריקא, נבערים מדת היהדות, אשר יביטו על המאשרים המתעים האלו כעל מורי הדת, נושאי דגל האמונה, ובפרט על הדר. וו' שלוקח מקום בראש בכל התנועות הנאציונאליות, הפאליטיות והפילאנטראפיות של אחינו בפה. —

וכמעט באותו שבוע שהד"ר הנ"ל נתמנה לעמוד בראש התעמולה להשגת סך חמשה מיליאנים דאלארים בעד הקרן היסוד, לא מצא לו טהעמא אחרת לענין בה את לבות שומעיו, רק לדבר על דבר מוסרו וקדושתו של מחולל האמונה, אשר בשמה דם עמנו נשפך כמים בכל ימי משך שנות גלותינו.*)

---

*) מספרים ממאירבער שאחד ממכיריו שאל אותו מדוע כה יחזיק באמונת היהודים ולא יחלופנה? והשיב שלהאמין פחות מיהודי, הן פחות מאל אחד נמנע הוא במציאות, ולהאמין יותר מהיהודי באמונת השילש של הנוצרים, זאת אומרת, שיקבל עליו אמונה יותר כבידה, זאת אינני יכול, ואם כן מדוע זה אחדל מהיות יהודי? — זאת היתה תשובתו המחוכמה של חכם יהודי אשכנזי וכפי הנראה הרבנים הרעפארמים שלנו אינם מחזיקים בשיטתו, והמה יכבידו את העול של אמונה על צאן מרעותם, רוצים דוקא שיאמינו יותר מיהודי... כמו שאמר אותו הכפרי לשכנו על דבר עצתו שיעצהו להשליך את התרנגולת שנמצא בה מחט בקרקבן לכלבו, ועל ידי זה ימצא אם התרנגולת טריפה היא אם לא, ביען שהתורה תצוה להשליך את הטריפה לכלב, ואם הכלב יאכל אותה אז סימן הוא שטריפה היא, ואם יחדול מלאכול אותה, אות הוא שכשירה היא... וכאשר הכלב הוסיף לאכול כל התרנגולות שנמצא בהן איזה שאלה, הכפרי אמר בחמתו, שלא יוסיף עוד להשתמש בעצת שכינו יען שהכלב הוא מחמיר יותר מדאי — כן הוא עם אותם הרביים הרעפארמים, הם מחמירים יותר מדאי...

אין לנו טענות נגד אותם המאשרים מתעים שאין להם חלק בישראל ולא נחלה בתחיתו הלאומית, — אם הם ידרשו דרשות של דופי כאלו, הן לא לנו הם, כי אם לצרינו, וכבר הפסיקו את החוטים האחרונים המקשרים אותם לעמם ולדתם, אבל על הדר. וו' אנו מביטים בתמהון, והד קול דברי הפסוק יצלצל באזנינו „ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספתה לבית אביך, למה גנבת את אלקי". — וכמו בלי משים אָנו שואלים אותו — הן זה כמה שנים שהראית את כחך הגדול ועבודתך הפוריה על שדי תחית עם ישראל בארצו — „והלך הלכת" כמה פעמים לארץ אבותיך „ונכסוף נכספתה לבית אביך" ואם כן „למה גנבת את אלקי"? — שני הפכים בנושא אחד! תרפי לבן עם נכסוף נכספת לבית אביך!

ובאמת הדר. וו' כבר התוודה על עונו ויחד עם מעריציו השתדל לטהר את השרץ בק"ן שעמים, וכמו שאנו רואים מהוידוי שלו הוא בעצמו איננו אחראי בדבר, וקוצר ידיעתו ביסודי האמונה העברית אשם בזה שהוציא בשפתיו על דבר הענין של אותו האיש — ואולי כדאי היה לעבור בשתיקה על כל הענין המכוער הזה *).

*) ובאמת אם התודה על עונו ועשה תשובה כבר ראוי הוא לעמוד בראש, כדברי חז"ל: „במקום שבעל תשובה עומד, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד". ובפרט כפי שאמרו לנו הרבה עדי ראיה תשובתו היתה תשובה מאהבה... וממילא הזדונות נהפכו לזכיות, ולפי זה הוא עתה איש שיש לו זכיות הרבה (חלף הזדונות).

אבל הנני ירא שלא יכוון בתשובתו כמו שמספרים על אותו המסור בבארדיטשוב, כאשר הגיע ערב יו"כ הרהור תשובה נכנס בלבו, ואימת יום הדין נפלה עליו. הוא החל לחשוב על־דבר העבירות הנוראות שעשה במשך השנה שעברה ובלב נשבר ונדכא רץ לביתו של הרב הצדיק ר' לוי יצחק ז"ל שיתפלל בעדו לד' שימחול לו על פשעיו.

אבל הסדרה של מעשה העגל חוזרת ונשנית כאן — כאשר עשו בני ישראל את העגל: ה׳ אמר למשה: „לך רד כי שחת עמך" וכו׳. משה רבינו כאשר שמע את הדברים האלה מפי ה׳ עמד מיד בתפילה, והכתוב יאמר לנו הלאה „וינחם ה׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו.

אח"כ אנו מוצאים בדברי הפסוקים כאשר ירד משה מן ההר ושמע קול ענות בין העם (עיין רש"י, קול חרופין וגדופין) וירא את המחולות, ויחר אפו וישלך את הלוחות מידו וכו׳, — ולכאורה קשה להבין מה זה שעלה חרון אפו של משה כאשר ירד מן ההר, הן הוא ידע זאת מפי ה׳ שעם ישראל עשה את העגל? (ידועה היא דרשת חז"ל). אבל הדבר יתורץ על פי דברי המדרש מובא ברש"י, „שחת העם לא נאמר אלא שחת עמך, ערב רב, שקבלת בעצמך וגיירתם" — זאת אומרת, שמשה חשב שהערב רב עשו את העגל והעם יתיחס לזה בשלילה, —

ר׳ לוי יצחק הכיר מתוך בכיותיו שהוא מתחרט באמת על כל מה שעשה, והוא מודה ועוזב, ועל ידי זה נתעוררו רגשי רחמנות בלבבו של ר׳ לוי יצחק על המסור והחל לדבר על לבו ולנחמהו שיחדול מלבכות. וכאשר שפך המסור את מרי שיחו לפניו יותר ויותר, אמר לו שיכול לילך לביתו בלב נכון ובטוח שיזכה בדין אולי יותר מאיזה צדיק גמור, ויבינהו לדעת על־פי דברי חז"ל: „העושה תשובה מאהבה זדונות נהפכו לו כזיות", וממילא כל העבירות שעשה יהפכו לו לזכיות ויהיו לו הבילות חבילות של מצות, יותר מאיזה צדיק גמור, כי קשה מאד למצוא צדיק שעשה מספר רב של מצות, כמו שהוא, המסור, עשה עבירות...

פניו של המסור נתמלאו גיל ובהכנעה רבה הודה לו על דבריו. וכאשר נפרד ממנו אמר לו: „רבי יקירי, הנני מבטיחך שבשנה הבאה עלינו לטובה אשתדל שזכיות כאלה יתרבו לי יותר ויותר...

(לא אפתח פה לשטן, הלואי שלא יהית בלבו של הדר. וו׳, אותה המחשבה של המסור הנ"ל עם דרך התשובה שלו...).

אבל כאשר ירד משה מן ההר ושמע את קול העם (עם סתם) ברעו, וראה את המחולות סביב להעגל, אז חרה אפו בו והשליך את הלוחות מידו.

כן אנו רואים בזמננו במעשה המכוער הנ"ל — „הערב רב"... עשה את העגל, — אומרים לע"ז „אלה אלהיך ישראל" ובענין המכוער הזה כמובן אין אנו יכולים עוד להאשים את העם, כי העם איננו אחראי בעד הכיעור של „הערב רב" (כמובן, אם היו יוצאים במחאה נגדם) ובמדרגת ידועה יכולים אנו למצוא צידוד סליחה בעד „הערב רב" ג"כ ולאמור כמו שאמר משה אז: „למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים — וכפי שביארו לנו המפרשים משה הזכיר בכוונה את הדברים „אשר הוצאת מארץ מצרים", ר"ל, הלא ממצרים הוצאתם, ממקום טומאה וע"ז, ואין כל פלא שלא ישיגו עוד את הצוי של „לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

כן אנו אומרים בנוגע להרע-בנים הרפורמים. המה בעצמם, כמו תינוק שנשבה בין העכו"ם הם, חנוכם, גדולם, הורתם, לידתם בסביבה זרה היתה, ומה יכולים אָנו לקוות מהם?

אבל בזה תגדל השערוריה יותר ויותר! „הקול ענות"! „המחולות"! של העם סביב להעגל; — כאשר חברי אגודת הרבנים עמדו בפרץ, ולא יכלו לראות כבלע את הקודש, שמנהיג אשר דורש ברבים על דבר קדושתו של מחולל האמונה אשר בשמה דם עמנו נשפך כמים — עומד בראש התנועה הציונית, ודרשו שיתפטר ממשמרתו; העם — במקום להכיר את חריצת משפטם הצודקה של הרבנים, נתנו יד לפושעים, וכמו במעשה העגל, אנו שומעים „קול ענות" — חרופין וגדופין נגד הרבנים! ומחולות סביב להעגל!

מספרים, שפעם אחת בא נער עברי אשר גמר חק למודיו בבית הגימנאזיע בקיוב להמלבי"ם ז"ל לשאול בעצתו, אם הוא רשאי להמיר את דתו לפנים, כדי שיוכל לכנוס להאוניווערזיטעט, אשר בתור יהודי שערי האוניווערזיטעט סגורים לפניו, והוסיף לדבר להמלבי"ם ז"ל, שבטוח הוא, שמעט „מי נדה" אשר הכומר יזרוק עליו לא יעשה עליו שום רושם וישאר יהודי נאמן לעמו ולדתו כמקודם.

המלבי"ם ז"ל בשמעו את דבריו אמר לו, הלא תזכור בני שהקב"ה המשיל את זרע אברהם לעפר ארץ, וטבע העפר הוא להוציא נטיעות טובות ואילנות טובים; והרבה פעמים כאשר תשפוך מים על העפר, המים יהפכו את העפר לרפש ולא יוצלח לכל.

כן הוא, הוסיף המלבי"ם ז"ל, עם המי נדה אשר תאמר שהכומר יזרוק עליך — תעשה לרפש על ידו...

בדבריו המחוכמים של המלבי"ם ז"ל אָנו משתמשים גם בענין הזה — נזרק מפיהם של הרעפארם רביים מעט מי נדה (שמד וואסער) והרחוב העברי נהפך לרפש ומדמנה *) — שרציב

---

*) מספרים כאשר באו בעלי בתי עיר ברעסלאו להרב הצדיק ר' א' מגרי־דיץ לקבל את הסכמתו ליסד הסעמינאריא להרבנים בברעסלאו, והב"ב מהעיר הנ"ל הרבו לדבר על־דבר גודל הנחיצות והתועלת שתצא מזה שהרבנים ירכשו להם למודי חול יחד עם למודי קודש וידברו צחות בשפת המדינה ועוד ועוד...

ר' א' מגרידיץ ז"ל כאשר שמע את דבריהם, אמר להם — אמשול לכם משל מביצה של תרנגולת. הביצה היא אָמנם דבר מאכל פשוט מאד, אבל היא עולה על שלחן מלכים והכל נהנים את טעמה הפשוט והמבריא.

שונים למיניהם ישמיעום קולם, אינקוויזיטאָרים עליך ישראל! קלערילאלים עליך ישראל! חופש הדיבור! חופש השמעה! ועוד ועוד... ובהרפש והמדהנה הזאת נשקעה ונטבעה גם נשמתו של היהודי האורטודוקסי בארץ הזאת — אותו סוג של האורטודוקסים הידועים (לדאבוננו המה רוב מנין של היהודים האורטודוקסים בפה) אשר יעריצו ויקדישו את האיש אשר כחו בפיו, לו גם ירמום ברגל גאוה על כל קדשי בית ישראל — אותו סוג של הארטודוקסים אשר יעמדו בקידה והשתחויה בפני איזה בור רעפארמי, אם רק יודע לדבר צחות בשפת המדינה, — כדברי

פעם אחת היה אצל בע"ב מספר חשוב של ביצים ובעברו באיזה יום לפני חצרו של שכנו וראה איך שהצליח בידו להושיב תרנגולת על הביצים ומהביצים יצאו אפרוחים, תרנגולים ותרנגולות מצפצפים בקולם יודעי קרוא. התקנא בהם ואמר לעשות כמעשהו.

הוא לקח תרנגולת מפוטמה בעלת כנפים ונוצות ארוכות, הושיבת על הביצים, שמר עליה משמרת מסח יומם ולילה בתקותו לראות ברכה בעמלו, מהביצים יצאו אפרוחים יודעי צפצוף וקרוא — אבל מה גדול היה דאבונו כאשר תקותו נשארה מעל. — אָמנם יצא אפרוח אחד או שנים יודעי קרוא — אבל מספר גדול מהביצים הנשארות נתעפשו במשך ימי שבתה של התרנגול עליהן, ואויר אשר שם מחנק לנפש, מלא את כל חללו של הסית.

כן יהיה, אמר ר' א' ז"ל, עם הסעמינאר אשר תאמרו ליסד — היו לנו רבנים עד עתה שלמים ותמימים, יראים וחרדים, מלאי חן, בלי שום כחל ושרק — עתה בחלה נפשכם ברבנים כאלה ותאמרו שיהיו לכם רבנים שכחם בפיהם, שידעו לדבר בשפת המדינה כהגוים אשר סביבותיכם, אבל הסוף יהיה כמו שהיה סופו של אותו הבע"ב עם הביצים שלו. אילו תצליחו אחרי שנות עמל ותלאה הרבה שיצאו איזה אפרוחים יודעי קרוא מהסעמינאר שלכם, אבל הנני ירא שהנשארים יפיצו ריח רע סביבותיהם והשכר יצא בההפסד! ולדאבוננו אָנו רואים איך נתקיימה נבואתו של הרב ר' א' ז"ל.

הכתוב „ותחסרהו מעט מאלקים וכבוד תעטרהו“ — אם הוא רק יצטיין בזה שחסר לו, ומעט בו העניני אלקות אז כבוד והדר יעטרהו *).

יאשימו את הרבנים בזה שחרצו משפטם שאיש כזה איננו ראוי לעמוד בראש התנועה הציונית בטרם שהזמינו אותו לדין-תורה — אבל טענתם זאת תזכירני את הענין המסופר בתורה גם כן על דבר נשיא בישראל, „זמרי בן סלי“ שמו — אחרי עשותו את מעשה זמרי, התורה תספר לנו שפנחס בקנאו את קנאתו לד׳ קם מתוך העדה ויקח רומח בידו וכו׳. —

זמרי, כנשיא בישראל, ידע בוודאי הדין, שאם פנחס ילך עמו לד"ת וישאל את הדיין אם יש בידו רשות לדקור אותו בהרומח אשר בידו, הדיין ישיבהו שאינו רשאי לעשות זאת,

---

*) ואם יפלא הדבר בעיניך ותשאל מדוע זה הארטידאקסים הנ"ל יוקירו רבנים כאלה מדוע זה יעטרהו כבוד והדר את הרעפארמי יותר מהרב הארטידאקסי? התשובה לשאלה הזאת תמצא בהפתגם המחוכם שמספרים מהגאון ר׳ אייזל חריף ז"ל כאשר אחד מ„קטני המוח“ פנה אליו פעם אחת בשאלתו מדוע זה עולה ספרו שכתב בימי נעוריו בחריפות ובקיאות מספריו שכתב בימי זקנתו, הלא לפי דברי חז"ל „זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם“ הוי צריך להיות להיפוך? והשיב לו ר׳ אייזל ז"ל שטיא שפיל לסיפא של המאמר „זקני ע"ה כל זמן שמזקינים דעתם מטורפת עליהם“ אתה — הן זקנת ג"כ הרבה מאותה העת שחברתי את ספרי הראשון, וכזקני ע"ה דעתך מטורפת יותר ובשביל זה אינך יכול להבין את טיב ספרי האחרון שנכתב באמת ברוב חכמה ובדעה יותר מיושבת כאשר הוספתי שנים...

בתשובה המחוכמה הזאת יכולים אנו למצוא פתרון גם לשאלה הנ"ל — הוא אמנם כתולדה מוכרחת שהפריץ יתרחב יותר ויותר בין הארטידאקסים האלו, והרבנים החרדים, כמו שאנו רואים לדאבוננו הרבה פעמים בארץ

כי הוא הלכה ואין מורין כן ורק קנאים פוגעים בו (עיין רמב"ם פי"ב מהלכות אסורי ביאה, שאם בא הקנאי לטול רשות מהבי"ד להרגו אין מורין אף על פי שהוא בשעת מעשה.)

עתה יש לפנינו ציור כזה: זמרי צועק בחמת רוחו לעיני העם שאספו במקום המעשה — ילך אתי הכהן הקנאי לד"ת; יודע אנכי שאזכה בדין! — ופנחס איננו רוצה לילך לד"ת בשום אופן; ודוקא בשביל זה שלא הזמין את זמרי לדין, ולא הלך עמו לד"ת, זכה שהקב"ה אמר עליו „הנני נותן לו את בריתי שלום" וכו׳. — ולפי דעתם של האורטודוקסים האמעריקאנים הנהגתו של פנחס לא היתה צודקת!...

תזאת — קהלה אורטידוקסית בוחרת לה רב אורטידאקסי, הוא נכנס בקולי קולות, הב"ב יפרסמו בעתונים את תהלתו, יכבדהו ינשאהו בימים הראשונים — אבל מיד יבוא הקץ לתור הזהב, הקולות יחדלון, לאט לאט הוא אובד את חנו בעיניהם ועליו להתפלל כמו הכהן הגדול בשעתו שיצא מהם בשלום בלי פגע, כדברי הפסוק „ונשמע קולו בבואו אל הקודש" וכאשר יעברו הימים עליו להתפלל שיקוים בו חצי פסוק השני „ובצאתו ולא ימות" והסבה לזה הוא פשוטה בתכלית הפשטות, ידוע הוא שיש בלבו של הע"ה נטויה טבעית לשנוא את הת"ח כמו שמצאנו בדברי ר׳ עקיבא שאמר „כשהייתי ע"ה" וכו׳ אבל באותה עת שהארטידאקסים מסוג הנ"ל הראו איזו אהבה ואותות כבוד להת"ח — לא נתמלאה עוד סאתה של ה„עם הארצות" אצלם — באותה מדה שהשנאה להת"ח תוכל למצוא קן בלבבם (גירסא דינקותא המעטה עמדה למכשול) אבל כאשר עברו הימים (גירסא דינקותא המעוטה נשתכחת מהם) ו„כזקני ע"ה" דעתם מטורפת עליהם יותר ויותר מדי יום ביומו — ובאותה מדה שהרב החרד אשר הוא מ„זקני ת"ח" דעתו מתישבת יותר ויותר הפרץ יתרחב יותר ויותר בין הרבנים החרדים ובין הארטאדאקסים מסוג הנ"ל — והדבר הוא מתיפוך להיפוך ביתוסס להרבנים הרעפארמים וד"ל...

ומלבד זאת קשה להבין הטענה הזאת, — מה הרעש? שהרבנים חרצו משפטם שאיש כזה איננו ראוי להיות נשיא בתנועה קדושה כזאת; — האם רצו לענוש אותו עונש כסף או עונש הגוף, שיהי' צריך לזה חקירות ודרישות, גבית עדות וד"ת!

מי לנו גדול מהתנא הקדוש רבי גמליאל, כאשר החכמים מצאו שצער אחד מחביריהם אמרו „תא ונעברינהו" והעבירו אותו מנשיאותו בלי שום התראות וד"ת (ברכות, כ"ח).

וכמו בטענה הזאת כן הוא עם טענותיהם האחרות, יאמרו, מה לה להציונית ולדרשותיו של הרב הרעפארמי? אנחנו רק את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל — אבל גם בזה תשגו במחילת כבודכם; הציונית והקרן היסוד קדוש ויקר הוא להרבנים הרבה יותר ויותר מאצל אותם הצועקים, — אבל יען שהציונית קדושה ויקרה היא וכשרה היא אצלם בתכלית הכשרות, — אבל המה כרבנים יודעי דת ודין — יודעים שאף המאכל היותר כשר יוטרף אם יבושל בקדרה קטרפה *).

גם אין מקום לתלונותיהם, — מדוע זה יתבי רבנן ולא מחו עד עתה, בעת שלא דבר חדש הוא לשמוע מאת הדר. וו', איך

---

*) כמובן, רחוקים אנחנו מקנאות עקסטרימית לדרוש שכל העוסקים בתציונית יהיו דוקא אדוקים וחרדים, — כל מי שעוסק בבנין בית ישראל חשוב ויקר לנו, והערצל ונורדוי יוכיחו שהניחו את אבן הפינה להציונית הפוליטית ושמם וזכרם קדוש ויקר הוא לנו בעד עבודתם הקדושה על שדי התחיה של עם ישראל אף שלא יוכלו לתחשב בין שלומי אמוני ישראל בנוגע לשמירת התורה והמצוה; אבל הם לפחות כפרו בע"ז וכפי דברי חז"ל (מגילה י"ג. „כל הכופר בע"ז נקרא יהודי", אבל איש שמודה בע"ז, ודורש ברבים על דבר ע"ז, אם איש כזה יעמוד בראש התעמולה הציונית היא בלי ספק שערוריה נוראה!

(מאמרי זה נדפס בספר „אוצר התורה").

שיגיד תהלתו של „אותו איש“, — גם לפוי שנה ושנתים כבר דרש דרשות כאלה — ולמה זה המתינו הו״בנים לצאת במחאה נגדו עד עתה ? אבל גם להטענה הזאת נמצא תשובתה בצדה, —

הרבנים כמורי הוראה בישראל יודעים שאותו מאכל הכשר אם יבושל בקדירה טריפה, אם הקדירה איננה בת יומה איננה אוסרת עוד את התבשיל כדין נותן טעם לפגם. — כה חשבו הרבנים שטריפות הדרשות שלו משנה העברה כבר נפגם טעמם וכנותן טעם לפגם איננו אוסר עוד. — אבל כאשר שמעו שהוא עודנו עומד במרדו, — ודוקא באותו שבוע שנתמנה לראש התנועה הציונית הוא שב לאולתו — והתחיל להפיץ את ארסו ארס הכפירה מחדש, — ממילא החליטו הרבנים בצדק שפליטת איסור „בן יומו“ כזאת, יש בכחה לאסור אף את התבשיל היותר כשר...

כמובן, הנני כותב את דברי האחרונים האלו, בדרך צחות, אבל יש בהם יותר מקורטוב של אמת; — יודעים אנחנו היטב את פעולתה של ההשפעה הרעה אשר הדר. וו׳ ישפיע בדרשותיו, יש בכלתו למשוך את צעירי עמנו בכח שפתיו באופן נפלא, — ובפרט אם הוא נושא עליו את משרת ראש התעמולה הציונית, אשר המשרה הזאת נותנת לו הכח וההכרה הרשמית לדבר בתור בחיר העם — והצעירים שלנו אשר אינם יודעים להבחין בין הטהור והטמא כמו שיתנו אוזן קשבת לדבריו כאשר ידבר על דבר הציונית, כן יקבלו דבריו כאשר ידבר על דבר תורתו של „אותו האיש“ „ואם הוי יתבי רבנן ולא מחו“, שתיקתם היתה יכולה להפתר כהודאה — וממילא מה גדול היה יכול להיות ההפסד להדת בכלל ולהציונית בפרט, אם דעות נפסדות כדעותיו היו משתמשות בערבוביא עם תקותינו היותר קדושות ונעלות...

וישלח

„וישלח יעקב מלאכים".

באותה שעה שקרא יעקב אבינו לעשו אדוני א"ל הקב"ה אתה השפלת את עצמך לפני אחיך וקראת אותו אדון שמונה פעמים אני מעמיד ממנו שמונה מלכים קודם לבניך, דכתיב ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלוך מלך בישראל. (מדרש רבה, וישלח).

הבקורת החדה שהביעו חכמי המדרש נגד יעקב אבינו בהדברים שהזכרנו — תתאים באופן מאד נעלה, גם לצאצאי יעקב בדור הנוכחי; זה כמה שנים עברו מעת ששמענו את הקול „שוב לארץ אבותיך". במשך הזמן עלתה בידיהם של כמה וכמה מבני עשו ליסד להם ממשלות עם כל המוסדות הנחוצות לממשלות העומדות ברשות עצמן וכעמים חפשים ישבו בארצם בלי פוצה פה ומצפצף, — כמו שאָמרה לנו התורה בסופה של הסדרה „אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחוזתם הוא עשו אבי אדום".

עמים שפלים ונבזים ידעו לכוון את השעה ונעשו לאלופים למושבתם בארץ אחוזתם „הוא עשו אבי אדום". אם הוא רק מבני עשו — הוא נעשה לאלוף בארץ אחוזתו; לא כן הוא עם יעקב, הוא לומד עוד את הסדרה של „וישלח יעקב מלאכים", הוא עוסק בשליחות מלאכים להקאָנגרעסים והקאָנפערענצים אשר עליהם הוא מפזר את מיטב כחותיו — הוא טרוד עוד

בשליחות מלאכים אל עשו, לחצרות הדיפלומאטים, להפרע־מיערים, להאפיפיור ועוד ועוד — בקידה והשתחויה יקדם את פניהם באיזה סגנון של „כה תאמר לאדוני לעשו" — והעיקר של כל העיקרים—ההתישבות בארץ אחוזתו... תתנהג אצלו בעצלתי וביותר יכאב הלב כאשר אנו מביטים על אותו יעקב שנתעשר בבית דודו (יהודי אמעריקא שנתעשרו בבית ה„דוד סעם") אשר היה יכול בנקל להביא גאולה לארץ, לוא היה לו הרצון — אבל הוא יעמוד מנגד — הוא יתן משפט הבכורה להתישבות עם ישראל על אדמת אוקריינא העקובה מדם אחינו, — (כמו שראינו בעתים האחרונות, שעשירי יהודי אמעריקא החליטו לאסוף חמשה עשר מיליון דאלארים לקופת הרעליף ומהסך הזה נקצב רק סך מיליון וחצי בעד ארץ ישראל והשאר ליסד קולוניות בעד יהודי רוסיא באוקראינא).

עיין בספרי „דבר בעתו", שהבאתי את דברי חז"ל במס' בבא בתרא דף ט', „אָמר רבא הא מילתא אישתעי לי עולא משמיה דר' אלעזר מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ר' חנינא אמר מהכי, וכבגד עדים צדקותינו, מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטָה מצטרפת לחשבון גדול. עכ"ל הגמרא.

בדברי חז"ל אלו ובדברי המשל שהזכירו הביעו לנו הדורשים את השקפתם על דבר דרכי הצדקה השונים בתכונתם זה מזה. יש צדקה שהיא „כשריון" ויש צדקה שהיא „כבגד עדים" — הצדקה שאָנו נותנים לקופת התישבות היהודים בארץ ישראל נמשלה ל„שריון", כשריון הזה שהוא יגן על נושאו מפני החצים ואבני בליסטראות שלא יקרבו אליו — כן הוא עם צדקה כזאת, אשר על ידיה עם ישראל ימצא מחסה מחצי האויבים

כאשר יתישב כעם חפשי בגבולות ארצו, וחומת ציון תגן עליו כשריון, ותכליתה של צדקה כזאת היא כמו שסיים הנביא „וכובע ישועה בראשו" וכו'.

ועל הצדקה אשר מטרתה היא להושיב את עם ישראל על אדמת נכר, עלינו לאמר שהיא צדקה שנמשלה ל„בגד עדים", הוא כמו אָדם ששם טלאי על גבי טלאי על בגדו הבלוא והקרוע, כאשר אין לו בגד אחר לכסות מערומיו ביום סגריר — על ידי הטלאים, קרעי הבגד אולי יתוקנו מעט, אבל אחר כל התיקון, הבגד, ישאר רק „בגד עדים" ועד מתי ימלוך!

לכל היותר אנו יכולים לקוות שבהמיליונים שיפזרו לישוב עם ישראל על אדמת אוקראינא, יתוסף על בגד העדים של הגלות טלאי חדש — ולפי שעה אולי תעלה ארוכה ל„העלה הנדף" של הגלות, אבל האם אין זאת שטות היותר גדולה לפזר בעד טלאי חדש על בגד עדים ישן נושן, סך נורא כזה, בעת שבעד שריון חדש, אשר כח הגנה שלו בטוח, יפזרו החלק היותר קטן.

אבל לדאבוננו עשירי היהודים האמעריקאנים אינם רוצים לדעת מחשבונות כאלה, — יש להם חשבונות אחרים על דבר הגלות.

כמו שמספרים מיהודי עני שרצה לעת זקנתו לנסוע לארץ ישראל וכאשר לא היה לו די כסף על הוצאות הדרך, החליט לדפוק על דלתי נדיבים, בתקותו, שכל אחד יושיט לו את שרביט חסדו בעד תכלית רצויה כזאת.

הוא בא לאחד ממכיריו העשירים והציע לפניו את בקשתו שיכבדהו מהונו, לתרום לו נדבה הגונה שתהיה לו על הוצאת הדרך.

העשיר כאשר שמע את בקשתו, אמר לו, הן איש זקן אתה והדרך מלאה סכנות בעד איש כמוך, וטוב יותר שתבלה את שארית ימיך בפה!

אבל, אמר הזקן, הן חז"ל יאמרו לנו, שכל הנקבר בארץ ישראל ינצל מדינה של גיהנם, שנאמר „וכפר אדמתו עמו" (ילקוט יחזקאל), וספרי מוסר יוסיפו עוד יותר, שכל הנקבר בארץ ישראל איננו סובל מחיבוט הקבר ורמה איננה שולטת בו. — ואם אקבר בפה, הלא גופי יהיה למאכל לרמה ותולעה של הקבר!

אם כן הוא הדבר! הוסיף העשיר, לא תוכל לקוות ממני מאומה. הנסיעה לארץ ישראל תביא אמנם תועלת לגופך, אבל בעדי טוב יותר שתשאר פה, ותקבר פה, ושנינו יחד נהיה למאכל להרמה והתולעה של הקבר — ואז יש לי תקוה שלא יכלו את כל חמתם בגופי בלבד, — מה שאין כן אם אשאר גלמוד בפה, הלא אז ברעבונם אהיה לברות למו, ויאכלו את כל גופי ולא ישאירו ממני מאומה!

כדברי העשיר בהמשל שהזכרנו, כן הוא עם עשירינו בפה ועם עשירי עם ישראל, בארצות אחרות — המה רואים ברכה בהגלות, — יתנגדו לציון יען שהמה יראים — אם חלק גדול מיהודי הגלות ילכו לארץ אבותיהם, הרקב האנטישמי יוסיף לכלות את כל חמסו בהם — ומבשרם לבד ימלאו את רעבונם, וטוב יותר בעדם, שמספר גדול של היהודים ישאר בהגלות — ואז הרקב ישלוט בכל חלקי העם שוה בשוה — ונשיכת הרקב לא יכאיב להם כל כך.

(אולי יש יותר מקורטב של אמת בהלצה הזאת, — אם חז"ל במס' שבת י"ג אמרו לנו על „חנניא בן חזקיה וסיעתו שהיו מחבבין הצרות" — אשר על פי פירוש רש"י הוא, — שהיו

חובבין את הצרות כאשר היו נגאלין מהן והנס היה חביב עליהם — עשירי היהודים בפה מחבבין צרות הגלות בלי הגאולה; יען שיש להם תועלת בהגלות, כי אם יש, למשל, ג׳ מיליון נפש אדם מבני ישראל באמעריקא — „הרקב האנטישמי" מוכרח לשים מתג ורסן לרגשי שנאתו שלא יתפרץ חוצה ומלאך רע בעל כרחו יענה אָמן — ומוכרחים הם שונאי ישראל הרבה פעמים ליתן להם — לאותם מגדולי עשירי היהודים באמעריקא — לבוא למחיצתם, ולעלות למשרות גבוהות בהממשלה — יען ששונאי ישראל יביטו על גדולי היהודים האלה כעל באי כחם של שלשה מיליונים נפש אדם.

והמספר הרב של היהודים בגלות הוא כתרים בפני הפורעניות בעדם, להצילם מכאב חיבוט הקבר של הגלות ואם יקטן מספרם של יהודי הגלות על ידי העליה לארץ ישראל — יראים המה שהרקב האנטישמי ישלוט בהם במדה יתירה, כמו בהמשל שהזכרנו).

ויהי לי שור וחמור ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך.

מספרים מהרבי ר׳ זושא, שבטרם שיצא טבעו בעולם, היה חי בעוני ובדחקות נוראה. פעם אחת בא לאיזו עיר, עיף ויגע מטלטולי הדרך, ולא היה לו מקום ללון. הוא פנה אל הגבאי של ביה"כ ובקש ממנו שיתן לו מקום ללון בביתו; הגבאי השיב את בקשתו ריקם באמרו, שבעד אורחים עניים יש מקום ללון בההקדש.

עברו שנים אחדות ושם הרבי ר׳ זושא החל להתפרסם בעולם וחסידים לאלפים נהרו אליו מהרבה ארצות.

בין החסידים היו עשירים גדולים נדיבי לב אשר חשבו להם לכבוד ולתפארת להמציא להרבי צרכיו שיוכל לנהל את ביתו בכבוד ובהרחבה, ובכל יכלתם השתדלו לגדלהו מאחיו גם בענינים חומריים.

פעם אחת קרה, שעל הרבי ר׳ זושא ז״ל היה לעבור פעם שנית דרך אותה העיר אשר הגבאי לפני שנים אחדות לא נתן לו מקום ללון, ובפעם הזאת נסיעתו של הרבי היתה באופן אחר לגמרי מבפעם הראשון. — מרכבה רתומה לסוסים דוהרים הוכנה בעדו מאת עשירי החסידים, והרבה גבאים ומשרתים נלוו עליו על דרכו, והנסיעה היתה ברוב פאר, כנהוג.

הרבי כאשר בא להעיר נסע מקודם לביה״כ להתפלל תפלה בציבור, ושמה אנשי העיר קדמו פניו ברוב פאר וכבוד והגבאי החיש לביתו בטרם שנגמרה עוד התפילה להכין בעד הרבי את החדרים היותר יפים במעונו להיות לאכסניא בעד הרבי במשך ימי שבתו בעיר.

הגבאי, כאשר הספיק להכין הכל כיאות, — מהר לשלוח את משרתו לביה״כ להוביל את הרבי לביתו, אבל מה גדלה היתה השתוממותו כאשר ראה שהמשרת שב בדד לביתו, והוא מנהל את הסוסים של מרכבת הרבי. הוא גער במשרתו ואמר, הוי כסיל חסר לב! האם בעד הסוסים שלחתי אותך להוביל אותם לביתי?!

לא בי האשם, אדוני! השיב המשרת, — הרבי לא רצה בשום אופן לילך אתי ורק צוה למשרתו שישלח עמי את הסוסים לביתך.

הדבר היה זר בעיני הגבאי, אשר מהר לרוץ לביהמ״ד ובהכנעה רבה שאל את הרבי ר׳ זושא להגיד לו פשר דבר.

מדוע לא תבין! פנה אליו הרבי ר׳ זושא במתק לשונו, שבצדק עשיתי זאת, ששלחתי את הסוסים לביתך! — אנכי הנני אותו האורח שלפני שנים אחדות בקשתי ממך שתתן לי מקום ללון בביתך ואתה גערת בי אז בחמת אפך באמרך שבביתך אין מקום בעד אורחים עניים. — ובאמת מה הוא השנוי עירכין עתה ממעמדי אז בנוגע למצות הכנסת אורחים? החילוק הוא רק שאז הלכתי רגלי ועתה עזרני ד׳ והסוסים הבילו אותי לעירך — זאת אומרת, שרק בשביל הסוסים נכסוף נכספת לקיים מצות הכנסת אורחים, לכן שלחתי לך את סוסי.

כן היתה גם כונתו של יעקב בדבריו לעשו אחיו: „ויהי לי שור וחמור ואשלחה להגיד וכו׳ אמצא חן בעיניך״. יעקב ידע היטב שרק בזה ימצא חן בעיני עשו, כאשר יודיע לו שיש לו ״שור וחמור״ ושאיננו עוד אותו העני שאין לו בעולמו אלא התורה שלמד בבית שם ועבר. — ואצל איש כעשו, אשר „השור והחמור״ הם עיקר תכליתו של אדם בתבל — כאשר ישמע שיעקב רכש לו הדברים האלה, יביט עליו ביראת הכבוד והרוממות ולא יהין לשלוח בו יד...

ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו וכו׳

ויאמר שלחני כי עלה השחר.

מיום שנבראתי עד עתה לא אמרתי שירה, עתה הגיעה העת לאמר שירה. (מדרש).

בכל משך שנות הגלות בטרם שעלה השחר ליעקב — השטן אשר הוא שרו של עשו, התאבק עם יעקב ולא יכול לו — בתחבולות שונות עשה מלחמה את יעקב, התאבק עמו בכל

כחו ורצו להפילהו למדחפות, אבל יעקב ידע איך להתגבר עליו, הוא ידע מעצת חז"ל „אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ (סוכה, נ"ב) *).

הוא משך את המנוול לביהמ"ד — והחברה ש"ס, המגיד בדרשותיו בין מנחה למעריב, הרבי של החברה משניות ועין יעקב, שם לאל כל תחבולות השטן.

וגם מחוץ לביהמ"ד לא יכול להצליח הרבה, כי כאשר נכנס לחנותו של אותו היהודי שעזב אותו על פתחי ביהמ"ד, וכמעט שהצליח בידו למצוא אוזן קשבת אצל אשתו שעסקה במשא ומתן בחנותה, שתשקול את מרכולתה במאזני מרמה — והנה פתאום, הבעל שב מביהמ"ד, אשר זה עתה למד בהחברה ש"ס „שקשה ענשן של מדות יותר משל עריות" (ב"ב פ"ח) וכאשר ראה שאשתו תשתמש במאזני מרמה הוא גוער בה ומחליף את מאזני המרמה במאזני צדק.

השטן יעזוב את החנות בפחי נפש והולך לנסות את הצלחתו במקום אחר — הוא בא למקילון של בשר, והטבח הוא אחד ממכיריו מתמול שלשום — וכמעט שהצליח בידו לראות פרי בעמלו. הטבח כבר החל לחלק לקוניו בשר טריפה מן הבהמה שנטרפה אצלו אתמול — אבל שבע עינים על כל צעד! השוחט, הנאמן, השכנים העברים שידעו מהבהמה שנטרפה — באו אל

*) והעצה הזאת היתה עצה טובה ונאמנת באותה התקופה אשר המנוול לא יכול למצוא לו מהלכים בחיי היהודי, וכאורח לא קרוא בא אליו — בדרך מקרה פגע בו — כמו שיורה לנו לשון חז"ל, „אם פגע בך" — אבל לא בזמן שהמנוול ילך עם היהודי תמיד שלובי זרוע, וכאוהבים נאמנים ידורו תמיד ביחד — אז הוא איננו „נימוח" ואיננו „מתפוצץ" גם כאשר ימשכהו לביהמ"ד.

מקום המעשה. — והשמועה עשתה לה כנפים בין יושבי העיר, ועל הטבח היה לעזוב מיד את העיר. וכה יסובב השטן מחצר לחצר, מבית לבית, וכמה עצמו יגיעותיו, וכמה גדלו טרדותיו עד אשר יצליחו לצוד איזה איש בחרמו.

אבל מיד כאשר עלה השחר וקרני אור החלו להאיר את חשכת הגלות, השטן אומר שירה! השטן איננו מתאבק עוד עם יעקב, — מלאכתו נעשית על ידי אחרים — הוא ינוח עתה ושואף רוח מעבודתו ומהתאבקותו עם יעקב והגיעה עתו לאמר שירה...

„ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו וכו׳, ותקע כף ירך יעקב בהאָבקו עמו“.

בדברי הפסוק האלה יכולים אָנו למצוא מוסר נכבד אשר יתאים להתקיפה הנוכחית — תנאי הגלות הקשים וההתאבקות עם שרו של עשו הביאנו לידי כך שעלינו היה לרחוק נדוד, ועל-ידי טלטול הדרך וההתאבקות עם תנאי הגלות — פנינו נתכסה באבק, עד שלא יראה כמעט צורתנו, צורת „ישראל סבא“.

אבל אחרי כל אלה, האבק מכסה רק צורתנו החיצונית ועד שיפיח היום ונסו הצללים כדברי הכתוב „וירא כי לא יכול לו“, הצרה תתחיל מה„ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו“, מהיוצאי ירכו — של אותו יעקב המכוסה באבק — עליהם תרחף הסכנה של „ותקע כף ירך יעקב“... שלא יקרעו חלילה לגמרי ממקור גזעם.

דומגא להרעיון הזה אָנו מוצאים בדיני ס"ת ותפילין, שהדין הוא, אם נמחקה או נפסדה צורתו של איזה אות או תיבה, שמביאין תינוק דלא חכים ודלא טיפוש, אם קורא כראוי כשירה, ואם לא — פסולה, אבל יכולים לתקן הס"ת על ידי העברת הקולמוס או לתקן את התיבה הנפסדת.

על פי ספרי מוסר כל איש ישראל הוא ספר תורה שלם, הרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו עולה תרי"ג, נגד תרי"ג מצות שבתורה — ואם האדם מקיים התרי"ג מצות, הוא כמו ספר תורה שלם — ואם נמחקה צורתו היהודית, הוא כמו ספר תורה שנמחק או נפסד, ואם תינוק שאינו חכים או טפוש קורא כראוי, ר"ל שיוצאי חלציו — עוד קוראים את ציוני ואותיות היהדות אצל אביהם — הוא יהודי כשר עוד.

אבל אם ציוני היהדות נמחקו כל כך עד שהתינוק איננו יודע לקרות כראוי — אָז הוא כמו ספר תורה פסול — אבל הוא חוזר להכשירו על ידי העברת קולמוס, אם הוא יתקן את הפסידו וקלקולו.

והדין הזה הוא רק בספר תורה אבל בתפילין אם נמחקה איזו תיבה והתינוק איננו יודע לקרוא כראוי, — אז לא יועיל עוד העברת קולמוס.

והחילוק בין תפילין לס"ת הוא — יען שבהתפילין יש רק פרשיות אחדות מהס"ת משא"כ בספר תורה. — ואותו החילוק יש ג"כ בין אותו יעקב שנתאבק מהתאבקות הגלות, ר"ל הדור הראשון שבא לפה ובין היוצא ירכו, — הראשון הוא כמו ספר תורה שנמחק — כי כל אחד מאתנו למד את כל הספר תורה, מ'בראשית" עד „לעיני כל ישראל" — ואף שיש בנו הרבה מאותם שנתאבקו כל כך עד ש„תינוק דלא חכים ולא טפוש איננו

קורא כראוי“ אבל על ידי העברת הקולמוס הס“ת חוזר להכשירו. מה שאין כן עם הדור שנתחנך בפה, אין אָנו יכולים בשום אופן לדמות אותם לס“ת שלימה, לכל היותר יכולים אָנו לומר שבהטובים שבהם ישנן איזו מצות, או איזו פרשה או פרשיות שבתורה — אם למד אותן בעת שנעשה לבר מצוה! ובאופן היותר נעלה יכולים אָנו לומר שהם כמו הפרשיות של התפילין — ואם התאבקות במשך הזמן תביא לידי כך, שתמחק איזו אות או תיבה מהפרשה, אָז פסולים הם לגמרי ואין להם שום תיקון.

מספרים מכפרי אחד שבא לחנותו של מוכר ספרים לקנות סידור התפילה. מוכר הספרים הראה לו סידור פשוט, אבל הכפרי נתן עיניו דוקא בסידור עב עם פירושים והוספות שונות.

מוכר הספרים, בידעו את הכפרי לאיש גס וע“ה אמר לו, למה לך סידור כזה עם פירושים והוספות! קנה לך סידור פשוט אשר תמצא בו את סדר התפילה מיד בהדף הראשון!

מדוע לא תבין! — השיבהו הכפרי — מהסידור הדק, אם הילדים יקרעו דף אחד או שנים — הסידור לא יצלח עוד להתפלל בו — כי יחסר בו ה„אדון עולם“, ומהסידור העב עם הפירושים — אף אם יקרעו כמה וכמה דפים, „האדון עולם“ ישאר עוד בו...

זה הוא החילוק בין שני הדורות: „יעקב ויוצאי ירכו“ — הדור הקודם, אף שנקרעו ממנו הרבה מפרשיות התורה, אבל ה„אדון עולם“... עוד נשאר בו... לא כן הוא עם הדור הצעיר. איזו קריעה קלה — תגיע עד עיקרה של היהדות עד „האדון עולם“...

ויותר יעקב לבדו שכח פכים קטנים וחזר עליהם,
שצדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם. (חולין, צ"א).

דורשי גמטריאות יאמרו לנו ש„סולם" הוא בגמ' ממון — וזה שמרמז לנו הכתוב „והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", ר"ל שעל ידי „ממון" אדם יכול לעלות למדריגה גבוה מאד נעלה — והוא יכול גם כן על ידי ממון לירד מטה מטה — והכל תלוי, אם האדם יודע איך להשתמש בממונו.

וזה שאָמרו לנו חז"ל, ש„צדיקים ממונם חביבים עליהם יותר מגופם", כי בלי ממון הצדיק היותר גדול חסר שלימות הוא — כי קיום הרבה מצות ממצות התורה תלוי בממון, כמו מצות צדקה, „מצות התלויות בארץ" ועוד ועוד...

גם שלימות וזיכוך המדות תלוי הרבה פעמים ב„ממון" — כמו שאמר לנו התנא באבות „כך הוא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן" וכו'. הלשון „אם אתה עושה כן" יורה לנו שאף שיש לך על פי מצבך החומרי חופש הבחירה, שיכול אתה לחיות חיי תענוגים, והנך בוחר בחיי צער, אז "אשריך וטוב לך„ וכו' וכו'—כי לא יתכן לומר שהאיש האוכל פת במלח וישן על הארץ ביען „שאין כסף לאדון זה" והוא מוכרח לחיות חיי צער — שאיש כזה יהיה בעל מדריגה, — וזה שאמר התנא „אם אתה עושה כך" — ר"ל שאתה בעצמך עושה כך — הנך מונע את עצמך מתענוגים המונעים את עצמך מלימוד, ואתה מסתפק ב„פת במלח" וכו' אז „אשריך וטוב לך" וכו', איש כזה הוא בעל מדריגה גדולה.

(כמובן שאין כוונתי חלילה לפרש, שאיש העוסק בתורה מעוני שלא יהיה לו חלילה שכר על זה, הנני מדבר משינוי עירכין

של המדריגות) וממילא יש חשיבות להממון בעד הצדיק, שעל ידו הוא קונה שלימות.

מספרים מהרבי ר' מאיר מפרימישלאן ז"ל שאמר פעם אחת בביה"כ: רבוש"ע! יודע אנכי, שאם תמצוץ את כל התפילות שבני ישראל התפללו לפניך, יצא מהן רק ממון, כי זה הוא אמנם עיקר תפילתם, — אבל אם תמצוץ גם כן את הממון — אשר בעדו הם מתפללים, יצא ממנו תורה ומעשים טובים — כי למה לו להיהודי ממון: הוא רוצה להשיא את בתו לת"ח, וליתן לו ארוחתו על שלחנו כמה שנים, כדי שיעסוק בתורה, — הוא רוצה לשכור לו מלמד היותר טוב בעד בניו, — רוצה לנסוע אל הרבי ללמוד שמה דרכי החסידות כפעם בפעם, ועל דברים כאלה נחוץ לו ממון. וד"ל.

ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום.

אנו עוברים הרבה פעמים על פני איזה קבר, ובראשו עומד מצבת אבן, — יפה היא אמנם המצבה עד מאד, — כמו כן יפות הן המליצות שהחיים ברוב חסדם השכילו לחרות על האבן, — אבל המצבה לא תדבר בשבחו של השוכן בהקבר, שמה שוכב למעצבה איש שהעטרה איננו הולמתו כלל, דברי שירות ותשבחות שנחרתו על המצבה לא לו המה — המצבה איננה שייכת להקבר.

זה הוא שהתורה הזכירה לנו אצל רחל „הוא מצבת קבירת רחל" להודיע לנו שכל דברי תהלות שנכתבו על המצבה היו דברים מתאימים באמת עם מעשיה הטובים של השוכנת

בהקבר — והמצבה היתה „מצבת רחל" לא כאותן המצבות שהמצבה והקבר המה שני ענינים נפרדים.

וכדאי להזכיר כאן מה ששמעתי משמו של גדול אחד שהפליג לגעור באותם שיפזרו סכומים גדולים על המצבות שיקומו על קברי קרוביהם ולא יבושו להגיד ולחוק דברי שירות ותשבחות אשר בשקר יסודם על קרוביהם המתים — וסיפר ממה שקרה לצעיר אחד אשר בקר בפעם הראשונה לימי חיו את ביה"ק של עיר מולדתו, וכדרכם של בני אדם לפזר מלוא חפנים כבוד ודברי תהלה לאותם ששבקו חיים לכל חי — המצבות של הקברים היו מלאות על כל גדותיהן עם תוארים נכבדים המגידים תהלתם של הנפטרים השוכנים תחתן.

הצעיר כאשר קרא את הדברים החרותים על המצבות חשב בתום לבבו שהדברים הם ככתבם — ושוכני העפר מהדור שעבר היו כולם מבלי יוצא מן הכלל אנשים יראים ושלמים, צדיקים וחסידים.

פעם אחת אנה המקרה לידו לשוחח עם אחד מזקני עירו על דבר דור הנוכחי והדור שעבר, וכאשר זה השני הרבה לספר לו על דבר מעשיהם ותעלוליהם הרעים של תקיפי העיר בדור העבר — הצעיר הביט אליו בתמהון ושאל אותו היתכן שהיו אנשים כאלה בין אנשי דור העבר! הן כפי אשר קראתי על מצבות הנקברים בביה"ק היו כולם אנשים יראים ושלמים, והתואר היותר דל שמצאתי על המצבות היה תוארו של איוב „איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע"!

וכה הוסיף הצעיר להזכיר את שמותם של אחדים שנקלטו בזכרונו אשר נזכרו בהמצבות עם תוארים מופלגים.

הזקן בשמעו שמות הנפטרים שהזכיר הצעיר, לא יכול להתאפק מרוב שחוק; אמנם כן! „אחרי מות קדושים אמור" יאמר פתגם המוני — אמר הזקן, פלוני הנפטר שהזכרת לי היה חוכר הפאחט בעירנו, ובכל שבת ושבת בעת שאנשי העיר התאספו להתפלל בביהכ"נ הוא סבב עם שוטרי העיר על בתי האופים, להחרים את החמין עם הפשטודות שהטמינו מאותם הב"ב שהבריחו את מכס הבשר ממנו.

וכאשר הזכיר הצעיר עוד שם אחר משמות הנפטרים שהמצבה שלו מלאה עם תוארים נכבדים הזקן הוסיף לגלות את פני הלוט הלוט, והודיע לו שזה האיש היה המסור והמלשין הרשמי של הממשלה, וכה הוסיף להודיע על דבר השלישי והרביעי — זה היה מלוה ברבית, זה פשט רגל לנושיו, ועוד ועוד... והסוף היה שהנפטרים אשר זכרם יחד עם מעשיהם המגונים כבר היו נשכחות מלבות החיים נזכרו מחדש, ומתוך השבח שקרוביהם כתבו על המצבות, באו לידי גנאי וקלונם נגלה מחדש בין החיים.

ורמז לדבר מצאנו בדברי הפסוק „ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו" ר"ל המעלות והתוארי כבוד המת הרבה פעמים הסבה אשר על ידיהם תתגלה הערוה, כמו שקרה עם אנשים הנפטרים הנ"ל.

וישב

וישב יעקב, בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף. (רש"י בשם הגמרא).

כנראה נענש יעקב בשביל זה שרצה לישב בשלוה — וכבר דברו המפרשים מזה מדוע נענש *), —

הסדרה הזאת חוזרת ונשנית גם בזמננו „בקש יעקב לישב בשלוה" — צאצאי יעקב לא ידעו שלוה בכל מקום שיתישבו — וכבר רגילים הם להצדיק את הדין על כל צרה שלא תבוא עליהם בארצות הגלות — חביבים עליהם יסורי הגלות עם כל הפגעים האיומים שיפגשו על דרכם, דרך הגלות הארוכה, וכמו שאמרה התורה „ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" ר"ל הוא השתומם לראות איך שעם ישראל הרגיל את עצמו לסבלנות נוראה כזאת, — הגלות הטביעה את חותמה עליו שלא יתמרמר על עבודת פרך, לא יתמרמר אם „איש מצרי מכה איש עברי"

---

*) שמעתי משמו של הרב הצדיק ר' שלמה מראדאמסק ז"ל שאמר, שהצדיק צריך לקבל עליו כל מה שיעבור עליו בשמחה, ושלא לבקש יותר מדאי, שיהי' באופן אחר, כי „אין אָדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה". ואם כן נגזר הדין עליו — שלא לישב בשלוה — עליו לקבל באהבה את אשר יעבור עליו, ובזה חטא יעקב אבינו במה „שבקש", שלא היה צריך לבקש כלל — רק לסמוך על הש"י, שכל מה שהוא עושה הוא לטובתו.

ועוד ועוד. ובכל מה שנוגע להגלות הוא סבלן נורא, ורק בארץ ישראל כשל אצלם כח הסבל, שמה רוצים רק לישב בשלוה.

בארצות הגלות יודעים הם, כמו יעקב מאז, לעבוד קשה, „ביום יאכלם חורב והקרח בלילה", יודעים הם להעשיר את האדונים הקשים אשר יחליפו את משכורתם עשרת מונים — ובארץ אבותיהם המה רוצים רק לישב בשלוה, ואם הרי ארץ ישראל לא יטיפו להם עסים ושדמותיה לא תוציא להם גלוסקאות יפות וכלי מילת, בלי שום עבודה, — ומי יאמר עוד — שאם איזו ערבים יראו להם פנים זועפות — אז יתנו את משפט הבכורה לארצות הגלות.

וכן הוא דרכם של הרבה מצאצאי יעקב בנוגע לרכישת הארץ, רוצים הם „לישב בשלוה" מבלי לעשות שום פעולה מצדם להחיש את גאולת הארץ...

דבורה הנביאה כאשר שרה על דבר הנצחון ששלח ד׳ לעמה במלחמתה עם סיסרא, העמידה לעמוד הקלון בשירתה את אנשי עיר מרוז בדבריה „אורו מרוז אמר מלאך ד׳ אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ד׳ לעזרת ד׳ בגבורים" — כפילת הלשון „כי לא באו לעזרת ד׳ לעזרת ד׳ בגבורים" יובן על דרך המשל.

הדוב והשועל הלכו לטייל יחדיו בין עצי יער, פתאום והנה אריה יצא מסבכו, מפיו יצא קצף ופניו מועדות לקראת המקום אשר הדוב והשועל היו מטיילים.

השועל כאשר הרגיש את הסכנה עזב את הדוב לנפשו, החיש מפלט לו על ראש עץ גבוה ושמה הסתיר את עצמו בין ענפיו המסובכים של העץ ובמנוחת הנפש השקיף על פני המקום אשר האריה והדוב היו אחוזים בקשרי מלחמה איש את רעהו.

האריה לא היה יכול להתגבר על הרוב ובפחי נפש עזב את הדוב לנפשו, — ויהי כאשר הרחיק האריה ממקום המערכה, ירד השועל מהעץ, קדם את הדוב בברכה על דבר הנצחון, ובשפת חנף הרבה להלל את גבורת הדוב ואת כחו הרב במלחמתו עם האריה.

אבל למה זה נחבית לברוח! קרא הדוב בחמת רוחו, ועזבת אותי לבדי בעת צרתי?

אָמנם כן, אחי! הוסיף השועל להצטדק, לא לקחתי חבל בזרועי להצילך מפי האריה, אבל שפתי לא חדלו מלהרבות תפילה בכל עת מלחמתך עם האריה עד אשר שמע ד׳ בקולי והנצחון עמד לימינך —!

כדברי השועל בהמשל כן היתה הנהגתם של אנשי מרוז, וכן יתנהגו הרבה מאחינו בזמן הנוכחי, — מוגי לב היו אנשי מרוז ולא יצאו לעזרת אחיהם במלחמתם עם סיסרא! וכמו הרבה מצאצאי יעקב בזמננו רצו „לישב בשלוה" וחשבו שיצאו ידי חובתם בתפילתם בלבד על דבר הנצחון על סיסרא, אבל דבורה בשירתה תרעים עליהם בדבריה „אורו מרוז" וכו׳ „כי לא באו לעזרת ד׳" והיא תוסיף בדבריה „לעזרת ד׳ בגבורים", כלומר, להיות לעזרה לא רק בתפילה בלבד כי אם גם בגבורה...

ויהי ד׳ את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי.

הרבה מהמפרשים יאמרו לנו שלכך הזכירה התורה שלש פעמים בהפסוק הזה התיבה „ויהי" להודיע לנו, שיוסף עמד

איתן בצדקתו בכל התקופות השונות שעברו עליו — הן בהיותו „איש מצליח", הן בהיותו בשפל המדריגה, כעבד „בבית אדוניו המצרי" — ד' היה עם יוסף — ועמד בנסיון העוני כמו שעמד בנסיון העושר.

מספרים מרב עובר אורח כאשר עבר פעם אחת דרך עיר פראנקפורט — השתוקק מאד לבקר את השר הצדיק ר' נ. ראטשילד — וכידוע, השר היה „מוקיר רבנן", וכאשר ראה שאיזה רב קדם לבקרהו בביתו, קבלהו בכל אותות אהבה וכבוד ואחרי שהראה לו שבביתו הכל יתנהג כדת ודין, הציע להרב האורח שיאכל אתו יחד ארוחת הצהרים.

כמובן, הרב חשב זאת לו לכבוד, ובלב מלא שביעת רצון מלא את רצונו של השר. ויהי כאשר כלו לאכול, והרב כבר הכין את עצמו לעזוב את הבית — השר פנה אליו בשאלתו שיגיד לו אם הוא מצא שהכל יתנהג אצלו על פי התורה ?

הרב חשב איזה רגעים ובנועם אמרותיו ענה להשר: אל יחר לאדוני אם אומר לו, שלדעתי כל הנהגת ביתו הוא ההיפוך מדברי התורה ! השר נבהל מאד לשמוע דברים כאלה מפי הרב, כי ידע שבביתו מדקדקים אף על המנהג היותר קל, והפציר בו שיגיד לו פשר דבר.

אָמנם כן ! הוסיף הרב, הנהגת ביתך איננה לפי התורה, הלא פסוק מפורש הוא בהתורה „וישמן ישורין ויבעט" ובביתך מצאתי ההיפוך — העשירות ורוב הטובה שנתן לך ד', לא העבירה אותך מדעת קונך — היפוך מדברי הכתוב „וישמן ישורון ויבעט"...

הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו.

כבר ביארו לנו המפרשים שפרעה הציג למופת את יוסף שהוא „איש", ר"ל מוכתר בשלימות אנושיות חכם ונבון — ולזה הוא גם „איש אשר רוח אלקים בו" — הדת והדעת, חכמה ואמונה, ילכו שלובי זרוע אצלו.

חז"ל אמרו לנו (קידושין, פ') „טוב שברופאים לגיהנם" (עיין בעץ יוסף שמדייק שלא אמרו שהוא רשע או יבוא לגיהנם) בדרך צחות נוכל לומר שכונת הדברים הוא כך — אָנו רואים לדאבונינו שאיש שרכש לו מעט השכלה, ירשה לו להטות מדרך התורה והמצות — אין אלקים כל מזימותיו ובגאות לבו חושב שלא יאות הוא לאיש משכיל כמוהו למלאות בעינים עצומות אחרי עניני אמונה שהשכל לא ישיגם. —

אנשים מהסוג הזה כאשר יעזבו את עמק העכור ותגיע עתם לתת דין וחשבון על עברם על מצות התורה, — ודינם יצא בפמליא של מעלה להענש ביסורי גיהנם, — יביעו את מחאתם להמלאך אשר יוליכם לשערי הגיהנם — ויאמרו, הן אנשים בעלי השכלה גבוהה, רופאים, מהנדסים, עורכי דין אנחנו! האם גם מאתנו ידרש להזהר „באכילת טריפות", „לשמור את השבת", „להניח תפילין" כמו מאנשים פשוטים? ! וכאשר יביע מחאתם זאת על פתחי שערי גיהנם על דינם הקשה — המלאך יטריח את „הטוב שברופאים", כמו הרמב"ם ז"ל — לפני הגיהנם, ויציג אותו לפניהם ויאמר להם, האם הייתם רופאים יותר גדולים מהצדיק הזה? האם הייתם יודעי חכמה יותר ממנו, והוא — הרופא החכם הגדול הזה הבין בשכלו הגדול למלאות אחרי כל דברי התורה, ואתם חסרי לב תאמרו ביען שלמדתם חכמת הרפואה או איזה חכמה אחרת, שחפשים אתם מלקיים מצות

התורה — זאת היא כוונת המאמר „טוב שברופאים לגיהנם", ר"ל, „הטוב שברופאים", הצדיק היותר גדול מהרופאים היותר טובים שמנוחתם כבוד בהיכלי הגן עדן, יובא לעת קצרה לשערי הגיהנם, כדי להסיר תלונת אלה הרופאים שיתמרמרו על משפטם...

מקץ

הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות.

שבר משמש בב׳ לשונות, לשון „בר ומזון״ — גם לשון „רעיצה ורציצה״ — יעקב אבינו כאשר שמע שיש שבר במצרים שלח את בניו לשבור שבר ואח״כ הלך הוא בעצמו עמהם — הוא מצא שמה „שבר״ כלשון הראשון „בר ומזון״, הוא מצא שמה מנוחה, בנו יוסף הושיבהו במיטב הארץ, ומלבד המזון החומרי והמנוחה הגופנית הוא מצא שמה גם מנוחת הנפש ומזון רוחני. —

הוא ראה שנשמתו של יוסף לא נטרפה בארץ מצרים — כמו שחשב מקודם „טרוף טורף יוסף״.

הוא ראה שבנו לא נסחף עם הזרם של טומאת מצרים „והחיה הרעה של טומאת מצרים לא אכלתהו — ויעקב בראותו כל אלה היה חי חיים מאושרים בארץ מצרים.

והסדרה של „ויחי יעקב״ תתחיל מאותה עת שבא יעקב למצרים הוא היה אמנם בארץ נכריה, ושני ימי חייו בארץ מצרים היו נחשבים במספר השנים של גלות מצרים — אבל זאת היתה גלות בלי שעבוד לא גופני ולא רוחני.

וזה שמרומז בדברי הפסוק „ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה״ התיבה „שמות״ נראית כמיותרת לכאורה. אבל בדרך

צחות נוכל לומר שהכתוב הזכיר כאן התיבה „שמות“ להורות לנו שכל עיקרה של הגלות באותה התקופה היה בזה ששמות בני ישראל נכתבו בין באי מצרימה ר"ל שגלות מצרים היתה רק בשם, כמו שהיינו רגילים לראות בערי רוסיא הקטנות, כאשר השופט חרץ משפטו על אחד מב"ב העיר לישב במאסר מספר ימים בעד אי־נקיון שהשוטר מצא בחצרו — הב"ב נתן בצנעה להפריסטאו מתן שוחד וזה השני הכנים את שמו של הנאשם בהפינקס של בית הסוהר, שנכנס לבית הסוהר בכך וכך לירח פלוני וישב שמה עד כך וכך לירח אלמוני. והאמת היתה, שהב"ב הנאשם ישב לו בכבוד ובמנוחה בביתו ורק שמו היה בין יושבי בית הסוהר.

כן היתה גלות מצרים בימי יעקב. יעקב ובניו ישבו במנוחה במצרים והגלות היתה רק בזה „ששמות בני ישראל“ נכתבו בפנקס הגלות *).

עתה נשתנו העתים ועמהן יחד פירושה של המלה „שבר“, הלשון ישמש עתה בב׳ לשונות — ישראל סבא הרעב ללחם בארץ מולדתו שומע שיש שבר בארץ הזאת, הוא נוסע לבניו הנמצאים פה, בתקותו למצוא „שבר“ — הוא אמנם מוצא „שבר“ (כפירוש הראשון) אבל מה גדול הוא „השבר“ (כפירוש השני) של אותו זקן האומלל כאשר הוא רואה את תהלוכותיהם של

---

*) כה היו לעם ישראל הרבה שנות מספר משני הגלות בעת שרוחו של ישראל סבא היה חי בין העם, כמו שמספרים מהקיסר ניקאלאי הראשון שעבר פעם אחת דרך עיר קטנה באחת מערי ליטא בליל ערב ש"ק וכאשר ראה שאין עובר ושב בחוצות העיר וכל החנויות היו סגורות על מסגר — הודיע לשר העיר שברצונו לבקר את בתי יהודי העיר לראות מה היהודים עושים בימי מנוחתם. השר נכנס עם הקיסר לביתו של איזה יהודי אשר

יוצאי חלציו — „טרוף טורף יוסף“, נטרפה נשמתם, „חיה רעה אכלתהו“, כל המדות הטובות שבני ישראל היו מצוינים בהם נאכלו מהחיה הרעה של החיים המאָדערנים השוררים בפה.

הסדרה החדשה של חיי ישראל סבא לא תתחיל ב„ויחי יעקב“ — חייו אינם חיים עוד, לישראל סבא להעשות תלמיד מקשיב לבניו ולבנותיו — „שמע אבי מוסר בנך ואל תטוש תורת בתך“ הוא המוסר החדש שהוא שומע, — לא במיטב הארץ יושיבו אותו — הוא משולח ונעזב, יקציעו לו פנה מיוחדה באחד מירכתי הבית, נכדיו יביטו עליו כעל פרא אָדם, — יקלל את יומו, יקיץ בחייו ואנוש לשברו של אותו הזקן — עד אשר זוכה למצוא לו מקום מנוחה באחד מבתי „מושב זקנים“, ואז הוא מבין את דברי דוד מלך ישראל בשירתו „מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו“ (לא קינה לדוד כקושית חז״ל), — אז הוא מזמר ויודה לד׳ שזכה לברוח מבנו הסורר או מבתו הסוררה...

ישב אז בחברת אשתו וב״ב מלובשים בגדי שבת אצל שלחן ערוך בכל מיני מטעמים, היהודי מזמר בלוית בניו ובנותיו את זמירות השבת, נקיון עד להפליא שורר בכל פנות הבית והמחזה של חיי משפחה בבית היהודי הופיע בפעם הראשונה לעיני הקיסר בכל עוצם הדרו. הוא נענה בראשו ואמר לשר העיר: „עטאָ יעוורעי זאָוואוט גאָלאָס“: „לחיים כאלה היהודים היהודים קוראים חיי גלות“.

דרוש לחנוכה

מאי חנוכה דתני רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספדא בהון. (שבת, כ"א).

ורבים מהכהנים והלוים וראשי אבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעניהם בוכים בקול גדול ורבים בתרועה בשמחה להרים קול. (עזרא, ג).

כאשר קרא עזרא את הספר תורת לפני העם והעם היה בוכים בשמעם את דברי התורה נחמיה ועזרא הזהירו את העם בהדברים את תתאבלו ואל תבכו. (נחמיה ח׳).

בהפטרת היום אנו מתחילים בדברי הנביא זכריה „רני ושמחי בת ציון" וכו׳ „ויאמר ד׳ אל השטן יגער ד׳ בך השטן ויגער ד׳ בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש" (זכריה, ג׳)

כפי אשר אנו קוראים בכה"ק ובדברי חז"ל על דבר המצב הדתי של עולי בבל בימי עזרא היה מקום בעד העם לבכות כאשר קרא עזרא את ספר התורה, — בידעם, שיש ביניהם הרבה שנטו מדרך התורה והמצוה, — בידעם, שיש בין העולים, אלה שיש להם נשים נכריות, או אלה שהמשנה תסדר אותם על פי סדר יחותסם בפרק עשרה יוחסין „כהני לויי ישראלי חללי גירי ומרורי ממזרי נתיני שתוקי ואסופי", כמו כן היה מקום בעד ראשי אבות הזקנים לבכות, אותם שזכרו עוד את כבודו של הבית הראשון, את כבודו של עם ישראל שישב כעם

חפשי בארצו ומלך מבית דוד מלך עליהם — בראותם עתה איך קטן ודל הוא כבודו של הבית שהם בונים, ואיך צנומה ודלה היא האיפה של חירות שמלכי פרס הושיטו בשרביט חסדם לעולי ארץ־ישראל.

גם מצא השטן מקום להתגדר בו, בראותו את „הבגדים הצואים" שיהושע כהן גדול היה לבוש בהם — אשר על פי פירושם של חז"ל הוא, שהיו בניו נושאים נשים שאינן ראויות לכהונה ולא מיחה בהם (סנהדרין, צ"ג) ועל פי מצב הענינים — בכית ראשי אבות הזקנים על דבר מצב הפאָליטי, ובכית הרבה מהעם על דבר המצב הדתי הפרוע לשמצה בין הרבה מהעולים, ושטנת השטן בכלל, היתה במדריגה ידועה צודקה בנוגע להמצב הפאָליטי והדתי שהיה שורר באותה התקופה.

אבל עזרא ונחמיה יקראו ויזהירו את העם בהדברים „אל תתאבלו ואל תבכו" — גם העם ירימו „תרועת שמחה להרים קול" — שלא ישמע בכית ראשי אבות הזקנים.

וביותר יוסיף הנביא זכריה להפיץ את ענני התוגה ולהשקיט המית רוחם של הבוכים בדברים החוצבים להבות אש, וקורא ברוח נבואתו „רנו ושמחו בת ציון" וכו' — הוא גוער בהשטן בשם ד' ואומר „יגער ד' בך השטן הבוחר בירושלים".

הוא יביע את מחאתו העזה נגד השטן שהציב לו למטרה להשטין ולראות את ה„בגדים הצואים" — ויוסיף ואומר הלא „זה הוא אוד מוצל מאש".

ובהדברים האלה הנביא חושב להשקיט את תלונת הבוכים ולשום „עפרא לפומא דשטנא" על הרשותו להשטין בירושלים! אם אש אחזה בכל פנות הבית, — מה שאָדם יצליח להציל

מהדליקה יקר וחשוב הוא בעיניו — בגדים צואים! ממזרי! נתיני! חללי! שתוקי! אסופי! אם תקונן עוד בלבם התשוקה לעלות לארץ אבות, ולא נסחפו בזרם ההתבוללות שהיה שוטף בזעם אפו בין הרבה מגולי בבל ופרס — הלא לנו הם *)!

וכה יוסיף הנביא זכריה לקרוא ברוח נבואתו באותו הקא־פיטעל ואומר „שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח".

מי היו אנשי המופת האלה? לפי דברי חז"ל (סנהדרין, צ"ג) אנשי המופת האלה היו חנניא מישאל ועזריה, והיו נקראים אנשי מופת על דבר הנס שנעשה עמהם בכבשן האש.

וחז"ל בדברם על דבר חנניא מישאל ועזריה באותו הדף שאלו: „ורבנן להיכן אזלו". אשר על פי פירש רש"י ז"ל הוא — ששאלת השואל בהגמרא היתה „להיכן הלכו חנניא מישאל ועזריה לאחר שיצאו מן הכבשן דתו לא מדכרי בכלהו כתובי", ועל השאלה הזאת השיב רב „בעין הרע מתו" ושמואל אמר „ברוק טבעו" (עיין פירוש רש"י וחידושי האגדות מה שפירשו על הדברים „ברוק טבעו").

לדעתי נוכל לומר שכונת הדברים הוא כך, — כפי הנראה מדברי הנביא זכריה, ש„חנניא מישאל ועזריה" אשר הוא קרא אותם בשם „אַנשי מופת" — עמדו מנגד לתנועת העליה לארץ־

---

*) בדרך צחות נוכל לומר שלכך נזכרו בהמשנה ממזרי ונתיני וכו׳ יחד עם הכהנים והלוים, וכולם נקראו בשם יוחסין, — שם, — אשר לפי מובנו הפשוט משתמשים בו לציין את תואר האָדם המעלה, — ביען, שאף הפחות שבפחותים — אם הוא עולה לארץ ישראל — לוא יהיה מן אותם שנזכרו בהמשנה, בכל זאת „יחסן" יקרא!

ישראל — ועל הנביא היה לזרזם ולעוררם בדברי נבואתו וקרא להם „שמע נא" וכו' „כי הנני מביא את עבדי צמח".

ואולי היו המה ג"כ מה„ראשי אבות הזקנים" ומאותם ה„בוכים" שהביטו בעינים כהות על כל הענין של העליה — ובמקום ליתן יד להבונים והעובדים בעד תחית העם והארץ — הוסיפו רק לבכות על דבר ש„קטן הוא הבית", או על דבר שהרבה מהעולים נטו מדרך התורה כפי אשר הזכרתי, — ועליהם כוננה שאלת חז"ל „ורבנן להיכי אזלו ?" וכפי פירוש רש"י „דתו לא מדכרא בכולהו כתובו", ר"ל ששמם של חנניא מישאל ועזריה אשר היו בין הבוכים כפי שהזכרתי — לא נזכרו בכל ימי העליה לארץ ישראל ?

ועל השאלה הזאת היתה תשובת רב „שמתו בעין רעה", ר"ל אותם „הבוכים" מתו מתוך הקהל—ושמם נשכח מתוך דברי ימי התקופה הנכבדה הזאת — ביען שהביטו בעינים פעסעמיסטיות על המקרים הנכבדים של אותה התקופה הנכבדה — אשר על ידי זה עמדו מנגד לתנועת העליה ובנין הארץ, „ומתי בעין הרע" ושמואל אמר „ברוק טבעו", רוק הוא סמל הבטול ואי חשיבות ומליצת הדברים הוא, „שברוק טבעו", שנטבעו בהביטול שלהם, ביטלו את ענין העליה ולא רצו להכיר את חשיבת המקרים ועל ידי זה נשכח שמם מספר דברי הימים „ונטבעו ברוק"...

ועל דרך זה נוכל לומר שגם חז"ל בהברייתא אשר בה ידובר על דבר „נס חנוכה" — התחילו את המאמר בהדברים „תמניא אלו דלא למספדא בהון" — ואף שאין זה סגנון הברייתא, כי היה יותר נכון להתחיל מהסיפור ממה שקרה בימים האלה, ובסופו להזכיר את הדינים הנהוגים, וכאשר הזכירו בסופה של הברייתא „בשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה" היה כאן המקום להזכיר גם את הדין, דלא למספד בהון !

אבל כנראה לי, שמלבד הדין שלא להספיד בימים האלה — חז"ל התחילו בכוונה את המאמר בהדברים „דלא למספדא בהון" לפרסם, שימים אלו ימי שמחה הם — והתחילו המאמר באותו סגנון שהתחיל זכריה את נבואתו בהקאפיטעל „רני ושמחי בת ציון"*) אשר כפי שהזכרנו כוונת הנביא היתה לחזק לבות הנכשלים ולהפיח רוח גבורה ושמחה בלבות הבוכים — כן התחיל כותב המאמר בהדברים „דלא למספדא בהון" — כי בלי ספק היו גם בימי החשמונאים אנשים בין העם, — מאותם הפעסימיסטין „בעלי עין רעה" או „בעלי רוק", שנטית רוחם היא להקטין את חשיבות המקרים ההיסטורים ולהביט בעיניהם כהות על כל הנעשה. (כידוע היו הרבה מהחסידים שהתנגדו להחשמונאים ורצו יותר בכהונת בני יהושע בן יהוצדק (עיין גרעץ).

ובאמת הנצחון והישועה בראשית ימי החשמונאים היתה קטנה מאד בערכה. המלחמות עם היונים לא חדלו, היהודים המתיונים לא נהפכו בין לילה ליהודים טובים, והארץ לא שקטה ממלחמה עם היונים עד ימי שמעון הנשיא, לערך ששים שנה מימי הנצחון הראשון, והיה מקום בעד אנשים „בעלי עין רעה" או „בעלי רקיקה" לשאול „מאי חנוכה ?" — ר"ל שמחה מה זו עושה ? בפרט בראשית ימי הישועה — אשר כנראה מדברי הברייתא הנהיגו את היו"ט מיד לשנה אחרת, ואז היה בלי ספק מקום לשאול את השאלה הזאת „מאי חנוכה", לזה בא בעל המאמר והתחיל בהדברים „דלא למספדא בהון", כמעט באותו הלשון שאמר עזרא להבוכים בימי העליה מבבל : „אל תתאבלו

*) הברייתא הנ"ל היא ממגילת תענית ולא נודע אל נכון באיזה זמן נכתב הסיפור הזה ויוכל היות שכל המאמר נכתב בזמן נצחון של מתתיהו ובניו.

ואל תבכו", — והוסיף להודיע לנו את חשיבות המקרים ולבאר לנו — אף שמצער היה הנצחון הפאָליטי בראשיתו! כמו כן קטנה היתה מדתו של הפך השמן להפיץ את אורו בבית-המקדש להדליק את מנורת הדת ולהעמידה על כנה — אבל המאמר יוסיף לבאר לנו „כשנצחום החשמונאים וגברום" וכו' „ונעשה נס והדליקו ממנו לשמונה ימים".

הנצחונות התפתחו עד שגברו את היונים וגרשו אותם מן הארץ — נר הדת הוסיף להפיץ אורו יותר ויותר עד שהישועה הפאָליטית והדתית היתה שלימה. העם השיג את חירותו ונר הדת העמד על מקומו.

עתה נראה נא מה שאנו יכולים ללמוד מהדברים שהזכרנו בנוגע לעליה לארץ ישראל בזמננו — גם עתה כמו אָז בימי עזרא, יש בנו הרבה שלבם דואב עליהם, כאשר הם רואים שיש בין העולים אנשים שנטו לדאבוננו מדרך התורה, כמו כן יש בנו הרבה שזאת היא תכונת נפשם להביט בעינים כהות על כל הנעשה בארץ אבותינו ויוסיפו רק להתאונן ולהתמרמר, להקטין את המקרים היותר נכבדים, ויחזיקו רק בבכיה על דבר האיפה הזעומה של חירות שעם ישראל השיג בארץ אבותיו.

כן לא יחסרו לנו אנשים בעלי „עין רעה", „בעלי רקיקה" מכל המינים שיביטו בעיני ביטול על כל הענין של העליה — ותוצאות הדבר הוא, שהשטן מוצא מקום להתגדר בו — לבלבל את המוח — ולשים מכשולים על הדרך העולה ציונה, אבל דברי עזרא „אל תתאבלו ואל תבכו" (או להשתמש בדברי הברייתא „דלא למספדא בהון"), ודברי הנביא „יגער ד' בך השטן הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש" — המה דברים אשר יכולים אָנו להשתמש בהם בתור תשובה כוללת — להשיב לכל אחד ואחד ממין טענתו.

במטותא מינייכו! אתם הבוכים על מצב הדתי הפרוע לשמצה בין הרבה מהעולים, — אם אתם משתמשים את בכיותיכם בתור אמצאי לעמוד לשטן על דרך העליה לארין אבותינו? אָנו אומרים לכם „יגער ד׳ בך השטן הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש!"

אם יש סימני שריפת נשמה בין העולים, הן האש לא הוצת בציון! שמה בארצות הגלות האש של כפירה אחזה בכל פנות בית ישראל! ואלה העולים הלא המה כמו „אוד המוצל מאש". אדרבה! יש תקוה שאוירא דארץ ישראל תביא מרפא לנשמתם, — ויגער ד׳ בך השטן הבוחר דוקא בירושלים, להשליך דוקא שמה את חצי שטנתו!

כן יתאימו בצדק הדברים האלו להסיר את התבלול מעל עיני אותם האנשים בעלי „עינים כהות", אותם המתאוננים על המצב הפאָליטי הדל ועל האיפה הזעומה של החירות, — הלא זה הוא „אוד מוצל מאש!!"

בתקופה נוראה כזאת, שאש השנאה התלקחה בעצם תקפה בכל פינות העולם נגד עם ישראל, ואין לך עם בתבל שהאש הנוראה הזאת לא שלטה בו — האין זאת יד ד׳ שמלאכי רע בעל כרחם ענו אמן לזכיות עם ישראל בארץ אבותיו!
ואם לפי שעה קטנות הן הישועות בערכן — אבל אם לא נתן מקום להשטן לעמוד על דרכנו — ואם נוסיף לעבוד שכם אחד בעד תחית עמנו בארצנו, אם רק הישוב של עם ישראל בארץ ישראל בערכו יתגדל — הלא זכיותינו ופדות נפשנו תעלה מעלה מעלה.

וכמו שאמר הנביא בן אמוץ במליצתו הנפלאה בדברו על דבר הגאולה העתידה „ויעל כיונק לפניו", — היונק בראשית ימי

הולדו, בני אדם יקדמו את פני הוריו בברכת מז"ט, והכל ששים ושמחים לקראתו, ואם יבוא איזה אָדם ויאמר, הן נבראה בריאה חסרה שלימות מכל סביבותיה, בריאה אשר לא תצלח עוד לשום דבר, ושמחה מה זו עושה ?

אבל אם יהיה במציאות איזה איש שישאל שאלה כזאת — התשובה לשאלתו תהיה פשוטה ומובנה : „זה הקטן גדול יהיה !" ימים יבואו, אבריו, גידיו, חושיו יתגדלו ויתפתחו, והיונק יהיה לתפארת אדם !

כן הוא עם זכיותינו בארץ ישראל, „יעלו כיונק לפניו" — יגדלו, יתפתחו יותר ויותר — ובעלי „עין הרעה" ובעלי „הרוק והביטול" יטבעו בהרוק ובהביטול שלהם — ואנחנו נזכה לראות בבנין עירנו, בציון עיר קדשנו, בתקותנו שבמהרה ישלח לנו ד' הטוב את משיח צדקנו, אָמן.

ויגש

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. (עיין רש"י כי פי המדבר אליכם בלה"ק).

הדיבור הוא רק אחד מחמשה חושים שהבורא חינן בהם את האדם, ובזה בלבד שהפה מדבר בלה"ק — יוסף לא היה יכול עוד להתודע אל אחיו, עליו היה לאמר עוד „עיניכם רואות ועיני אחי בנימין", זאת אומרת, שאחרי כל חשיבותו של הדבור בלה"ק על יוסף היה עוד להקדים ולהוסיף „אני יוסף", „עיניכם רואות", להוכיח להם שהוא יוסף ועדיין עומד בצדקתו.

מספרים שפעם אחת בא אצל ר' שמואל סאלאנטער אחד ממיסדי החברה „חובבי שפת עבר" באדעסא, והרבה לספר לו על דבר גודל ערכה של החברה אשר תכליתה היא להרגיל את העם לדבר עברית ולעשות את השפה העברית לשפה חיה.

ר' ישראל ז"ל כאשר שמע את דבריו פנה אליו בדבריו המחוכמים ואמר לו — שלמה המלך השתמש בהמליצה „וחכו כיין הטוב", כאשר דבר על דבר יופי המבטא של הגבור שלו בשיר השירים, — זאת אומרת, שהמשיל את יופי הדבור ליין. —

והענין הוא כך, יין הוא משקה חשוב מאד, נסכו אותו על גבי מזבח, מקדשין ומברכין עליו, ומשתמשים בו להרבה עניני קדושה, — אבל אחר כל חשיבותו, הוא נפסל בנגיעת נכרי,

וכן הוא עם השפה — קדושה היא השפה העברית, אבל כל קדושתה היא בטרם שנגע בה הנכרי — והיא נפסלת בנגיעתו... (ר' שמואל ז"ל כונן את דבריו נגד המשכילים של שנות השמונים ברוסיא).

כן מספרים, שאיזה צעירים מחברי החברה הנ"ל, אשר דברו רק עברית, עברו פעם אחת בשבת בכרכרה דרך רחוב עברי. הדבר עורר שאון בין הנערים העברים ששחקו אָז בהרחוב, וקראו אחריהם בקול „יודען פאָהרען אום שבת!" הצעירים בקנאתם הגדולה להשפה העברית לא יכלו נשוא את קריאת הנערים בהשפה הזשארגאָנית—ובקול תוכחת מוסר פנו אליהם בעברית: „גוים, דברו עברית!"...

אנכי השתמשתי בהדברים האלה בעת חגיגת ב"מ בביה"כ והנער הראה את כחו בפיו כמנהג אמעריקא ונשא נאום בשפה העברית אשר הרבי למד אותו כמה חדשים (או אולי כמה שנים — ועוררתי למוסר אזני ההורים שידעו שבזה בלבד שבנם למד נאום עברי — לא יצא עוד ידי חובת המצוה של „ולמדתם אותם את בניכם" והזכרתי להם את הנרמז בהב' פרשיות של קריאת שמע — בהפרשה הראשונה תוה"ק תאמר „ושננתם לבניך ודברת בם" ובהפרשה השניה נאמר „ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם" ותוה"ק לא הזכירה כאן את התיבה „ושננתם"— ולא נאמר ג"כ כמו בפרשה הראשונה „ודברת בם" רק „ולדבר בם?"

והענין הוא כך — כוונת המלה „ושננתם" היא על פי דברי חז"ל במס' נדרים כ"א „שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו", זאת אומרת שהתיבה „ושננתם" תציין לימוד התורה על בוריה—לכן בפרשה הראשונה, אשר תתחיל בהדברים „ואהבת את ד' אלקיך" ר"ל בתקופה

אשר העם החזיק „באהבת ד'" אז — האבות קיימו את ה„ושננתם לבניך" — השתדלו שהבנים ילמדו את התורה על בוריה — ואָז היה „ודברת בם", ר"ל האב נשא „הנאום"... האָב היה „המדבר" — והבן היה שומע לדברי האב.

והפרשה השניה שתדבר מתקופת „פן יפתה לבבכם וסרתם" וכו' — אָז אין מקום לה„ושננתם לבניך", המעט דברי תורה שהבן לומד הוא רק מן השפה ולחוץ ואינם מחודדים בפיו, — כמו כן לא הזכירה התורה כאן צוי הדבור כמו בפרשה ראשונה בנוכח „ודברת בם", יען שבתקופת „פן יפתה" האב איננו „המדבר" — הבן הוא המדבר, וכל יהדותו של הבן תתרכז ב„הנאום" ובהדיבור בלבד האב חושב שיוצא ידי חובָתו של „ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם"...

ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וכו׳ ויקרבו ימי ישראל למות.

ידוע הוא, שישראל הוא מדריגה יותר גדולה מיעקב, וזה הוא שהפסוק הראשון יתחיל „ויחי יעקב" — והשני יאמר לנו „ויקרבו ימי ישראל" — להורות לנו שיעקב קנה שלימות עד יומו האחרון במצרים, כי בטרם בואו מצרימה „מעט ורעים היו ימי חייו" — לא ידע שלוה והי׳ משולל מנוחה וממילא היתה חסירה לו השלימות — לעמוד בנסיון העושר — וזה שאָמר הכתוב „ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", בהארץ אשר חי שמה חיי מנוחה ושלוה — בנו היה „משנה למלך" והוא יחד עם בניו ישבו במנוחה במיטב הארץ וטוב כל ארץ מצרים לפניהם, ובכל זאת הוא מת כישראל.

את הדברים האלה הזכרתי כאשר דברתי אחרי מטתו של איש נכבד שגר בארץ הזאת כמה וכמה שנים ועשה חיל במסחרו — ובכל זאת היה שומר תורה ומצוה עד יומו האחרון — ותמכתי יתדותי בהפסוקים שלפנינו; והוספתי לאמר — שזאת איננו רבותא, אם יעקב חי בארץ אבותיו, בסביבה יהודית, שהוא מת כישראל, אבל אם הוא חי בארץ מצרים בסביבה זרה, במדינה אשר על כל צעד וצעד יעקב יפגוש מכשולים ואבני נגף על דרכו דרך ד׳ — ונוסף לזה אם הוא זכה עוד לעמוד בנסיון העושר והוא מת כישראל, — איש כזה הוא באמת חזון בלתי נפרץ בזמננו, וראוי הוא להציג אותו למופת. —

לדאבוננו אנו רואים בארץ הזאת יותר מבכל העתים והזמנים איך שעם ישראל איננו יכול לעמוד בנסיון העושר.

יודעים אנו הרבה והרבה מאחינו שבטרם בואם לארץ הזאת, היו אנשים בעלי שלימות במלוא מובן המלה, וכמו יעקב מאז יכולנו לומר עליהם „כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל", וכאשר באו לפה ומצאו טוב הארץ לפניהם, לא יכלו לעמוד בנסיון העושר — ונפלו שדוד לתעלולי היצה"ר.

לאנשים מסוג הזה מתאים להזכיר את המשל הנאה שאָמר הרבי ר' בונם ז"ל לאחר מחסידיו, — כאשר זה השני הודיע לו שכבר התענה את מספר הימים אשר על פי הנזכר בספרים הקדושים זוכים לגלוי אליהו, — ואליהו ז"ל לא נגלה עוד אליו — הרבי ר' בונם ז"ל השיב לו במשל זה, — להבעש"ט ז"ל נזדמן פעם אחת שהיה צריך לנסוע בדרך רחוקה ושכר עגלה וסוסים שיובילוהו למחוז חפצו.

באמצע הנסיעה ראה הבעש"ט ז"ל כי לא יגיע למועד הנכון אל המקום, אבל היש מעצור לצדיק כזה ?! התפלל שתהיה לו קפיצת הדרך — ומיד התחילו הסוסים לרוץ בחפזון נמרץ ובדלוג נפלא, — כח נעלם הדפם, והם רצו.

הסוסים היו רגילים, שבדרך זאת, אשר עברו בה מאות פעמים היו נותנים להם תבן ומספוא בכל תחנה ותחנה, ועתה היה נראה בעיניהם כמו שלא היו עוברים כלל על אותן התחנות, כי קפצה הדרך לפניהם — והבע"ג לא נתן מאכל לפניהם.

הסוסים התפלאו איפוא אל לבם על השינוי המוזר הזה, ולבסוף אחרי ישוב הדעת גזרו אומר, אין זאת כי בני אדם אנחנו ולא סוסים — וכבני אדם לא נאכל עד שנגיע בלילה לאכסניא ושם נאכל ארוחת הערב כדרך בעלינו ושאר בני אדם.

אך כאמור דלגו על כל המקומות ולא נחו גם באותה אכסניא שהיו רגילים לנוח תדיר. — מה זאת? הרהרו הסוסים — הלא כבר עברנו את הפונדק ואכול לא נאכל? — מסתמא החליטו בלבם באחרונה — מלאכים אנחנו — ומלאכים הלא אינם צריכים לאכול. וכך היו בטוחים בלבותם כי מלאכי מעלה הם...

ובהגיע הבעש"ט למחוז חפצו והעגלון העמיד את הסוסים באורוה ונתן לפניהם אבום מלא מספוא — התנפלו עליו כחיות טורפות, ולעסו וזללו כמו סוסים.

כן אתה, אחי, סיים הרבי ר' בונם. בהתענותך מספר תעניתים, תחשוב כי כבר מלאך אתה, אבל בכלות ימי הצום תתחיל לאכול כסוס. אבל העיקר הוא, להזדכך אחרי התענית, להשאר מלאך גם כאשר תשב על אבום מלא מספוא וימי התעניות כבר עברו.

המשל הזה הוא מוסר מאד נעלה בעד אחינו מסוג הנ"ל. בעת התענותם, כאשר סבלו צרות הגלות ולא היה להם לחם לפי הטף, הזדככו וכבר חשבו שהם במדרגת מלאכים, וכאשר באו לארץ הזאת וד' ברכם בכל טוב שכחו הכל „וישמן ישורון ויבעט". על ידי האבום מלא מספוא שכחו הכל!

ויקרא יעקב אל בניו בקש יעקב לגלות את הקץ וכו׳. מיד פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעבד נאמריה לא אמריה משה לא נאמריה אמריה יעקב התקינו שיהא אומרים אותו בחשאי.

(פסחים, נ"ו).

בימי יעקב השם „מלך" או „מלכות" היה סמל הצדק והיושר, כי בימיו מלך מצרים היה מלך של חסד ובניו מצאו מנוחה

במצרים תחת חסותו, ומלך בצדק על העמים אשר היו תחת ממשלתו — לכן יעקב אבינו כאשר רצה להביע את גדלו של הקב״ה — כדי לשבר את האוזן — השתמש בשם „מלכות״, ואָמר „ברוך שם כבוד מלכותו״, אבל בימי משה השם „מלך״ או „מלכות״ היה סמל האכזריות, כי בימיו מלך ומלכות מצרים הכבידה את עולה הקשה על העמים הנכנעים תחתה, לכן לא אמר „ברוך שם כבוד מלכותו״ וכו׳.

ומרוצת דברי חז״ל הוא כך: „אמריה רבנן היכי נעבד״ וכו׳, כי לפי הנ״ל אמירת, או אי־אמירת בשכ״מ, תהי׳ תלוי במקום או בזמן לפי רוח המושל ביחוסו להעמים הנכנעים תחתיו — וממילא יצמח מזה הרבה פעמים בלבול הדעת, ונתינת דברים לשעורים וזמנים, לכן התקינו שיהי׳ אומרים אותו בחשאי.

ובדרך צחות הוספתי שהשאלה הזאת „ואנן היכי נעבד״ תהיה שאלה סבוכה ומסובכה בעד יהודי אמעריקא — בהמדינה אשר בה ימצאו יהודי מדינות שונות ולכל אחד ואחד קדוש ויקר הוא זכרון המדינה אשר ממנה בא, בשמה ידגול ויתגאה, ובהרבה בתי כנסיות יקראו לריב ומדון בשביל איזה נוסח או מנהג שכל אחד רוצה דוקא שבביה״כ שהוא מתפלל יתנהגו על פי מנהגי המדינה שממנה בא, וכדי בזיון וקצף שיצא ממכת ה„לאנדמאנשאפטען״ השוררת בפה. —

ועתה, שאם נאמר שאמירת „בשכ״מ״ תלוי במקום ובזמן— הענין יביא בכנפיו תוצאות לא נעימות בעד קהלות ישראל פה. יהודי אוסטריא והונגאריה, למשל, אשר רגילים להעריץ ולהקדיש את מלכם פ״י, ועד היום יזכירו את שמו ביראת כבוד נוראה, ויתגאו בזה מאד שזכו להיות נמנים על דגל החוסים תחת שבטו — ואצלם השם מלך או מלכות הוא שם נכבד ונעלה, מרום ונשגב — וממילא יהיה עליהם לומר „בשכ״מ״.

ולהיפוך יהיה עם יהודי רוסיא, אשר סבלו צרות נוראות ממלכיה, ימ״ש, והשם מלך יעורר זכרונות מרים אצלם, הם בטח לא יאמרו „בשכ״מ״ — כמו בימי משה, וממילא הדבר יגרום מחלוקת בהרבה קהלות ישראל פה ואנו שואלים „היכי נעבד״?

וזה הוא שחז״ל יעצו לנו לאמור אותו בחשאי — כדי לחדול ממריבות וקטטות וד״ל.

מספרים מעיר קטנה בערי ליטא שהביה״כ עמד במקום נמוך מאד במורד העיר. פעם אחת קרה ששנים הראשונים ממשכימי קום הלכו בבוקר לביה״כ להתפלל ומצאו שחצר ביה״כ מלא רפש וטיט מהגשמים המרובים שירדו בלילה והדרך המוביל לביה״כ כמעט נחסם בעדם.

ויהי בחשבם כה וכה, אמר האחד לחבירו, שנכון היה שאחד מהם ירכיב את חבירו על כתפו, ולפחות ינצל אחד מהם מללכלך את בגדיו בהרפש והטיט של חצר ביה״כ, והסכימו ביניהם, שמי שיעלה בידו למצוא רמז באיזה פסוק שהוא יהיה חזוכה להנשא מחבירו על כתפו — אז על השני להרכיב אותו על כתפו ולהעבירהו דרך הרפש והטיט. —

ובהיות ששם האחד היה ר׳ שלום והשני ר׳ ישראל, הראשון מצא מיד רמז מתאים בהפסוק „ושלום על ישראל״, שעל ישראל לישא את שלום עליו.

כמובן, ר׳ ישראל לא היה יכול לשים לאל רמז יקר כזה ובלי שום טענה לקח את חבירו והרכיב אותו על כתיפו, וכה עשה את פעמיו בכבידות נוראה, שקוע עד יריכו בהרפש והטיט.

והנה פתאום הוא ישליך את רוכבו, ר׳ שלום, — ואומר הלא פסוק מפורש הוא „ונתתי שלום בארץ״, זאת אומרת שעל

ר׳ שלום להיות בארץ! וכה היה על שניהם לצעוד בהרפש והטיט וללכלך את בגדיהם בהרפש והטיט, ושניהם באו בבגדים צואים לביהמ״ד.

בהמשל הזה נוכל למצוא מוסר יקר בעד אחינו בפה אשר יתחלקו ויתפרדו לאגודות אגודות, יקראו לריב ומדון בשביל איזה נוסח או מנהג, — מבטא הליטאי, מבטא הפולני ועוד ועוד, ובעת שהדרך לביה״כ בפה איננה סוגה בשושנים הרפש והטיט של הסביבה יחסום את הדרך המוביל בית אל — לו עשינו שכם אחד, ובלב אחד ודעה אחת, לחמנו את המכשולים אשר אנו פוגשים על דרך ד׳ — כי אז אולי יכולנו לבוא אל הקודש פנימה.

אבל לדאבוננו השטן ירקד בינינו, מה שאחד בונה השני סותר. כל אחד יש לו פסוק מיוחד, שרק הנוסח והמנהג שלו, המבטא העברית שלו, היא האמיתית — ואם אחד יאמר שנכון הוא למען השלום לוותר בשביל איזה נוסח או מנהג — ורק על ידי „שלום על ישראל" אנו יכולים להנצל מלבוא בבגדים צואים אל הקודש... אז יבוא השני ושוברו בצדו, ישליך את השלום ארצה, ויביא לך פסוק אחר „ונתתי שלום בארץ", ובין כך ובין כך אָנו מלוכלכים ברפש וטיט ואנו צועדים על הדרך ביה״כ בכבדות נוראה, וד״ל.

הקבצו ושמעו בני יעקב, אָמר ר׳ תנחומא מכאן שהיו מפוזרין וכנסן רוח הקודש. (מדרש רבה, ויחי).

אם נוראות הן התוצאות של ריב ומדון בין אחים, — אם היא קללה נוראה כאשר תצא אש והבערה של מחלוקת לחלק יצאה להשחית כל חלקה טובה בנאות יעקב, — נורא ומסוכן הוא

אותו המצב יותר ויותר, אם העם כבר הגיע לאותה המדריגה שהריב והמדון חדלו — לא ביען שהשלום פרש את כנפיו על בעלי הריב וקרב את הרחוקים, רק להיפוך, הקולות והמריבות חדלו ביען שנקודת הכובד של סלע המחלוקת אבדה את חשיבותה בעיני בעלי הריב, או שבעלי הריב התרחקו זה מזה ונפרדו איש מאחיו כל כך עד שאחד איננו בא במחיצתו של חבירו, והפירוד, וההתיחסות השלילית השוררת בין בעלי הריב הביאה שלות השקט בהמחנה.

נגד מצב מסוכן כזה יעקב הזהיר את בניו, כאשר ראה על פי דברי המדרש שהיו מפוזרין. —

רבת סבלה נפשו של האָב הזקן מהמחלוקות שהיו בין בניו. אבל הוא ירא מסכנה יותר גדולה, והיא סכנת הפירוד והפזור בין האחים — ואמר להם „הקבצו" וכו'.

סבלנו אָמנם הרבה מהמחלוקות וריבי המפלגות בשנים שעברו ולא בכל פעם המחלוקות נשאו עליהם את החותם של „מחלוקה לשם שמים", אבל הן זאת לא נוכל לכחד, שהרבה פעמים המחלוקות וריבי המפלגות הביאו גם איזו תועלת במדרגה ידועה להמצב הרוחני של עמנו, וכמו קנאת סופרים שתרבה חכמה, כן היו לפעמים התוצאות של הרבה מהמחלוקות בשנים שעברו, — נתבררו ונתלבנו הרבה דברים יקרי ערך אשר על ידיהם נצמחה המחלוקת — כל אחד מבעלי הריב, כדי לרכוש לו את דעת הקהל לדרכו או לשיטתו השתדל לשכלל ולזכך את דרכו ושיטתו, כדי שלא ליתן פתחון פה להצד השני לכלות בו את חצי התנגדותו.

אין כאן המקום לחשוב כרוכלא את כל המחלוקות ההיס־טוריים שנזכרו בספרי ימי עם ישראל. די לנו להזכיר למשל

את המחלוקות בין החסידים והמתנגדים בימינו זה כעשר או כחמש עשרה שנה בארצות יוראָפּ, — אש המריבה התפרצה באיזה קהלה בשביל משרת רב או שו"ב. כל אחד מהמפלגות רצה דוקא שאחד ממחזיקי המפלגה שלו ישרת בקודש, — ותוצאות הדבר היתה שזה שזכה לקבל המשרה היה לו לשמור את עצמו מכל שמץ דופי, כדי שלא ליתן פתחון פה להצד שכנגדו לאמר — ראו בחירכם רצתה נפשכם בו!

וזה היה כלל גדול לא רק בעד משרתי בקודש, כי אם גם לאנשים פשוטים. החסידים בקלויזיהם, המתנגדים בבתי מדרשותיהם, בידעם שיש עין צופיה של הצד שכנגד — היו מוכרחים לשפר מעשיהם, כדי שלא יהיו למטרה לחצי זעמם של הצד השני, ושלא יגלה קלונם בקהל.

כמו שמספרים מאותו הויכוח שהי' בין חסיד ומתנגד. החסיד אָמר שהמן היה מתנגד. והשני אמר להיפוך, שהמן היה חסיד, וכל אחד מבעלי הויכוח הביא ראיה מפורשת לדבריו ממגילת אסתר, שהכתוב יזכיר את המן בשם „איש צר ואויב" וממילא אמר החסיד — מכאן ראיה מוכרחת שהמן היה מתנגד, כי אי אפשר הוא, שחסיד יהיה „צר ואויב". והשני אמר „איפכא מסתברא", מזה ראיה שהוא היה חסיד, כי היתכן שמתנגד יהיה „איש צר ואויב".

כמובן אין אני אחראי בעד אמיתת הסיפור של הויכוח הזה, אבל אף אם הוא רק יציר דמיונו של איזה חוזה חזיונות, בכל זאת אנו רואים בהסיפור הזה את הפסיכולוגיה של הצדדים המתנגשים — כל אחד מהצדדים האמין באמונה שלימה, ששם המפלגה שהוא נושא צריך להיות נקי מכל שמץ פסול.

וכה היינו יכולים תמיד למצוא בכל פעם איזה נטפי תנחומים בכוס היגון של מחלוקות וריבי המפלגות בשנים

שעברו. לא כן הוא בזמננו, המכה של פיזור ופירוד שלטה בנו באופן נורא מאד. יכולים אנו אָמנם לומר אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה „ברחובותינו", אבל בשום אופן אין אנו יכולים לסיים כדברי התהלים „אשרי העם שככה לו".

הדממה השוררת תציין את סימני העדר החיים וחרבן העם, אשר החל להביט בשויון נפש נורא על השאלות והפרובלימות היותר חשוב ות בחיי עמנו, וגם באותם שעוד ניכרים בהם סימני החיים והדופק של נשמת האומה עוד יפעם בקרב לבם, שלטה המכה הנוראה הזאת בנוגע להתיחסותם לאותם שאינם תמימי דעה עמהם.

ומאד מתאים להשתמש בזמננו בהסיפור שסיפרו לנו חז"ל במס' גיטין נ"ח, מה שקרה בתקופת החורבן של הבית השני. „מעשה בבנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים, לימים נזדווגו שניהם במקום אחד, זה אומר יש לי עבד שאין כיפיו בכל העולם וזה אומר יש לי שפחה שאין בכל עולם כולו כיפיה, אמרו באו ונשיאם זה לזה ונחלק בוולדות, הכניסם לחדר, זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה, זה אמר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה, וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד ובכו כל הלילה, כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאו נשמתן, ועליהם קונן ירמיה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים". עכ"ל הגמ'.

מכל פרטי הספור הנורא הזה, הרושם היותר מעציב יעשה עלינו, אותו הפרט כאשר אנו מציירים לנו ברוח דמיוננו את הרגעים שעברו על השפחה והעבד המדומה, בטרם שעלה השחר, בעת „שזה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה".

„זה אומר אני כהן איך אשא שפחה". „וזאת אומרת אני כהנת ואיך אנשא לעבד".

אבל יחד עם הצער והיגון ורגשי ההשתתפות בצערם, שהסיפור הזה יעורר בקרבנו, אין אנו יכולים לשחרר את עצמנו מאותה המחשבה, אולי הם בעצמם הסבו ברעתם — והגדילו את אסונם בזה שלא התקרבו זה אל זה! כי לו לא חדלו מלחשוב בשעה המרה הזאת על מרום מצבם העצמי ועל השפלות המדומה של הזולת, והיו מתקרבים זה אל זה, כי אז הלא היה הורם המסך, והיו מכירים זה את זה, וכאח ואחות היו יכולים לבקש מפלט ולהנצל מהשביה, — והתרחקותם זה מזה גרמה שכלו את שארית כחם בבכיה כל הלילה ויצאה נשמתם כאשר עלה עמוד השחר...

הרעיון הזה יעלה על לבנו גם בהתקופה הזאת כאשר אנו רואים את הפיזור וההתרחקות השוררת גם בין הטובים שבנו, גם בין אותם שגורל עמם עוד קרוב ללבם, כמו „הציונים" ובעלי „אגודת ישראל" ושאר המפלגות העוסקות בעבודת תחית עמנו— המה אָמנם אינם מריבים זה עם זה באותו האופן שהיינו רגילים לראות במחלוקות בין המפלגות השונות של עמנו בשנים שעברו.

אבל כמו האח והאחות בהסיפור אשר הגדילו את אסונם בזה שלא נסו לקרב זה אל זו כפי אשר הזכרנו — כן הוא עם אותן המפלגות בזמננו — „זה יושב בקרן זוית זו וזה יושב בקרן זוית זו", כל אחד יביט על עצמו כעל שמנה וסלתה של האומה— ובעיני בוז יביט על השני, „זה אומר כהן אני ואיך אנשא לשפחה" „וזו אומרת בת כהן אני ואיך אנשא לעבד"... אבל לו רק התחילו לנסות להרים המסך ולהתקרב זה אל זה, כי אז אולי באו לידי הכרה שההתרחקות ביניהם היא רק התרחקות מדומה — וכאח לצרה יכלו לעבוד שכם אחד להמלט ולהציל את עצמם מהשביה של אדונים קשים...

איש אשר כברכתו ברך אותם.

יעקב אבינו אשר ידע היטב את תכונת נפשו ונטית רוחו של כל אחד ואחד מבניו, — השכיל לברך את כל אחד ואחד מהם בברכה מתאימה לפי רוחו ותכונתו והוא כונן בדבריו שכל אחד ואחד ידע איך להשתמש בכחות הנפשיות הנטועות בקרבו במדה נכונה, במשקל ובזמן הראוי, באופן שיבוא על ידי זה לשלימות הנפש ולשכלול המדות.

וזה שאמר הכתוב „איש אשר כברכתו ברך אותו", ר"ל בברכה המתאימה לפי נטית רוחו ותכונתו, — כאשר ראה שראובן בכורו הוא מטבעו איש „פחז כמים" אמר לו „פחז כמים אל תותר" והורה לו בזה שיש אמנם ברכה גם בהמדה של מהירות אם האדם יודע איך להשתמש בה במדה נכונה, — ולא תמיד מחזיק הכלל „מתון מתון ד' מאה זוזי שוי" והרבה פעמים טוב ונכון הוא להיות „פחז כמים" כדברי יהודא בן תימא „הוי עז כנמר גבור כארי רץ כצבי" — אבל הוא רק „לעשות רצון אביך שבשמים".

וזה הוא מה שאמרו לנו חז"ל „מטבע של אברהם אבינו בחור ובתולה מצד אחד זקן וזקנה מצד אחד" — בחור ובתולה הוא סמל המהירות והזריזות, זקן וזקנה, הוא להיפוך סמל המתינות וההתרשלות. — ומטבע של אברהם אבינו היתה להחזיק בשתיהן, כאשר האדם הולך לקיים איזה „מצות עשה" עליו לאחוז בהמדה של זריזות ומהירות, — והרבה פעמים עליו להיות מתון מאד — כאשר הובא לידי נסיון לעבור על „לא תעשה".

מאום הוא רק דרכו של אותו האדם שמהפך את המטבע, כאשר עליו להיות „רץ כצבי ולעשות רצון אביו שבשמים" —

הוא יופיע „כזקן וזקנה" והולך בהתרשלות ובעצלות לקיים את המצוה, — וכשבאה עבירה לידו הוא נעשה לרך וצעיר „כבחור ובתולה".

וכמו שפירש ה„בינה לעתים" את דברי הנביא „צדק ילין בה ועתה מרצחים", ר"ל מעשה הצדק יעשו במתינות ובהתרשלות, — ילינו את מעשה הצדק, ידחו את מעשי הצדק ב„לך ושוב" ומעשי רצח עושים בזריזות ובמהירות — „עתה מרצחים".

וכדאי להזכיר כאן מה ששמעתי מספרים מרב אחד חכם ונאור אשר אחד מאנשי בליעל הרבה לצער אותו ולדבר עליו דברי חרוף וגדוף בפני ב"ב העיר, ויען שהרב היה מהנעלבים ואינם עולבים — הבליעל הלז הרשה לו יותר ויותר לדבר סרה עליו, עד שאנשי העיר לא יכלו נשוא את ענותנותו של רבם, — ודרשו ממנו שיענוש את האיש כדי רשעתו.

הב"ב לא חדלו מלספר להרב את כל פרטי הזלזולים אשר הבליעל הלז ידבר עליו לפני אנשי העיר, — כדי לעורר את כעסו של הרב, — אבל הרב לא היה מאותם שנוחים לכעוס, — הוא הלך בחדרו הנה והנה, ואחר חפוש ועיון בספרים שונים, כמו איש המעיין באיזו הלכה עמוקה, פנה אליהם ואמר: — יודע אנכי שרצונכם הוא לעורר את כעסי וחמתי על האיש המדבר סרה בי, אבל — הוסיף הרב — הן בלי ספק ידוע לכם, שאם אנשי העיר יבואו עלי עם איזו שאלה בעניני טריפות, או בעניני איסור והיתר, — אני זהיר מאד לעיין בספרים בטרם שאוציא משפט, כדי שלא אכשל בהוראה להתיר את הטריפה או להיפוך.

ומזה תוכלו לשפוט — אם בעניני טריפות שהוא רק איסור לאו הנני זהיר שלא להוציא משפט במהירות, — על אחת כמה

וכמה עלי להיות זהיר ומתון מאד בענין של כעס, אשר הוא חמור הרבה יותר ויותר מאיסור טריפות, כי לפי דברי חז"ל „כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו" (נדרים, כ"ב) — וממילא עלי לעיין הרבה בספרים שונים שלא אכשל חלילה בעבירה חמורה כזאת, — אם מותר לי לכעוס באופן כזה, — לכן תואילו נא להמתין עוד איזה זמן פה, עד אשר אמצא היתר על פי ספרי גדולינו ואז אעשה רצונכם ואכעוס. — וכמובן יכולים אנו לתאר לנו כמה גדול היה יכול להיות הכעס אצלו אחר ישוב דעת ארוך כזה...

„שמעון ולוי אחים וכו', ארור אפם כי עז".

כעס היא מדה מגונה מאד וחז"ל דברו הרבה בגנות המדה הזאת. „כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו" (נדרים, כ"ב). „כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקה ממנו" וכו' (פסחים, ס"ו) ועוד ועוד. אבל גם במדה הזאת יכולים אָנו להוציא יקר מזולל, כמובא במדרש על הפסוק „טוב כעס משחוק" „אמר שלמה אלו כעס אבא על אדוניה קמעא טוב היה לו משחוק ששחק עליו מדת הדין". וידועים המה דברי חז"ל „האי צורבא מרבנן דרתיח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה" (תענית, ד') וגם על הקב"ה אמרו לנו חז"ל שיש שעה שהקב"ה כועס בה, שנאמר „ואל זועם בכל יום". —

ואם יש לפעמים איזה רגע, שעל האדם לדבוק במדותיו של הקב"ה גם במדה של כעס, — עליו לזכור היטב את דברי הפסוק „נוקם ובעל חימה", ר"ל שיהיה הבעל — על החימה — שידע איך לשום מתג ורתן לרגשי החימה שלא יתפרצו יותר

מדאי, — לא שהחימה תמשול על האדם להטותו כפי חפצה, והאדם יהיה העבד הנרצע להחימה.

וגם שלמה בחכמתו אמר „כעס בחיק כסילים ינוח", זאת אומרת שגם אצל החכם יש מקום לפעמים בעד הכעס, אבל הכעס לא ינוח אצלו „וחבי כמעט רגע עד יעבור זעם", לא כן הוא עם הכסיל, אצלו הכעס ינוח, ומוצא אצלו מקום מנוחה.

וזה שאמר יעקב „אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" ויחד עמהם המדה של כעס תהיה נודדת ומפוזרת בין השבטים ולעת מצוא ימצאו בה תועלת, אבל בשום אופן לא יתנו למדה הזאת מקום מנוחה ביניהם.

ולא אמנע מלהזכיר כאן מה שמספרים מהיוד הקדוש ז"ל שדרכו בקודש היה, שקודם תקיעת שופר היה רגיל לקרוא לחדרו המיוחד את כל אותם שידעו לתקוע, וכיד חכמתו הטובה עליו דרש לפניהם על דבר ענין של מצות תקיעת שופר, וגלה להם את סודות התקיעה וצרופי השמות הקדושים היוצאים מן השופר, ואח"כ בחר באחד מהנאספים להיות הבעל תוקע בביהמ"ד.

פעם אחת קרה שהרבי ר' בונם ז"ל אשר היה אז אברך צעיר לימים, בהשתוקקו לשמוע מפי היוד הקדוש את סודות התקיעה, נכנס יחד עם בעלי התקיעה לחדרו של היוד הקדוש, ויחד עמהם שמע בהדרת ובחרדת קודש את הסודות והכוונות של תק"ש, — והיוד הקדוש בהכירו שהאברך הצעיר יודע ומבין יותר מכל הנאספים, בחר בו לִהיות הבעל תוקע בביהמ"ד.

האברך ר' בונם נבהל מאד בשמעו שעליו להיות הבעל תוקע, בעת שמעולם לא נסה כלל לתקוע בשופר, — וברוב

הכנעה התנצל את עצמו ואמר שאיננו ראוי לאותה איצטלא יען שאיננו יודע כלל לתקוע.

אם כן הוא הדבר, פנה אליו היוד הקדוש בפנים של זעם, למה זה נכנסת לחדרי שלא ברשות בעת שנתתי רשות רק לאותם שיודעים לתקוע לכנס! והוסיף לגעור בו בדבריו ואמר שיש בזה שמץ רמאות וגניבת דעת בזה שהרשה לו לכנס שלא ברשות ולשמוע ממנו סודות התקיעה וצרופי השמות.

האברך ר' בונם כדי לשכך את חמת היוד הקדוש הוסיף להצדיק את עצמו ואמר: — שמץ רמאות וגניבת דעת כזאת אנו מוצאים גם אצל משה רבינו, — כאשר אמר הקב"ה למשה שילך לפרעה שישלח את בני ישראל ממצרים, שאל משה את הקב"ה ואמר „והיה כי יאמרו עלי בני ישראל מה שמו מה אומר אליהם", וכאשר שמע מפי הקב"ה את פרשת השם הנכבד אמר אחר כך „שלח נא ביד תשלח", ושהוא איננו מסוגל להשליחות יען שהוא ערל שפתים.

אָמנם כדבריך כן הוא! אמר היו"ד הקדוש, אבל גם שם נאמר שמשה העלה על ידי זה את חרון אפו של הקב"ה כדברי הכתוב „ויחר אף ד' במשה". אין הנדון דומה לראיה! השיב האברך ר' בונם. הזמנים אינם שוים,—החרון אף הנזכר בהפסוק היה קודם חג הפסח, אבל קודם תקיעות אין מקום לחרון אף וכעס...

„יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך".

גם בהברכה הזאת אנו רואים איך שאבינו יעקב קלע אל המטרה שהזכרנו על דבר שוי המשקל של המדות

וההשתמשות בכחות הנפש בזמן ובמקום הראוי, — על פי דברי המדרש יעקב כונן את דבריו „יהודה אתה יודוך אחיך" נגד המלך דוד אשר העמיד את יסודי המלוכה שלו על פי התורה והנבואה — וכפי שאנו רואים בכתבי הקודש דוד ידע תמיד איך לשנות את טעמו, ולהשתמש בכחות הנפשיות השונות בזמנם ובמקומם הראוי, — פעם הוא יופיע לנגד עינינו בתור נעים זמירות ישראל, בעל נפש פיוטי, מלא רוח שירה, חנינה וחמלה, עניוות ושפלות הרוח, ימלאו כל חדרי לבבו. —

הוא מפזז ומכרכר לפני ארון ד׳ כאחד העם, וכאשר מיכל אשתו תקדמהו בדברים חדים ותאמר לו „מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים", הוא ישיב לה ואומר: „ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם אמהות אשר אמרת עמם אכבדה".

כאשר שמעי בן גירי יקללהו קללות נמרצות ואומר לו „צא איש הדמים ואיש הבליעל" — הוא לא יתן לאבישי בן צרויה להסיר את ראשו מעליו — ואומר בלב נשבר „מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל, ד׳ אמר לו קלל את דוד".

כאשר מלאך המשחית מכה בהעם הוא שופך את לבבו לפני ד׳ ואומר „הנה אנכי חטאתי ואנכי העותי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי". ואותו הלב הפיוטי והשירתי המלא על גדותיו עם רגשי עניוות, רחמנות וחמלה, יופיע לנגד עינינו בצורה אחרת ובאופן אחר לגמרי, בכל פעולותיו ודרכיו הנוגעים להתיחסותו כלפי חוץ, — כאחד המלכים היותר עריצים הוא לוחם עם אויבי עמו וארצו, הוא שר בשירתו „ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם — היפך מהמלך שקדמהו אשר בהתיחסותו כלפי חוץ, על הבת-קול היה להזכירהו את „האל תצדק הרבה" ובנוגע כלפי פנים את

„האל תרשע הרבה״.*) זה הוא שאמר יעקב „יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך״.

בהדברים האלה יכולים אנו להשתמש בתור מוסר נכבד להנהגתם של הרבה מבני עמנו, בפרט למנהיגינו הפוליטיים בארץ הזאת, שמהפכים הסדר ואת הפסוק יחד „יהודה אתה יודוך שונאיך ידך בעורף אחיך״ יאמרו, — כלפי חוץ — המה רכים כקנה יוסיפו רק לוותר ולוותר משום ה„למה יאמרו גוים״.
בשביל בת צחוק של איזה גוי נכונים הם להקריב את כל הקדוש והיקר לעם ישראל וה„למה יאמרו ישראל״ אין במזימותיהם, — היפוך מדברי הכתוב—יהודה אתה יודוך שונאיך ידך בעורף אחיך. —

זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות וירכתו על צידון, יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויטא שכמו לסבול ויהי למס עובד.

זבולון היה עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם היו עוסקים בתורה הוא שאמר משה „שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך״ (עיין במדרש) ויעקב רמז להם בברכתו שכל

* עיין במס׳ יומא כ״ב ע״ב — וירב בנחל אמר ר׳ מני על עסקי נחל, בשעה שאמר לו הקב״ה לשאול לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה, ואם אדם חטא בהמה מה חטאה, ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו. יצאת בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה, ובשעה שאמר לו שאול לדואג סוב אתה ופגע בכהנים יצאה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה.

אחד מהם יכיר את מקומו, ואחד לא יתערב בתחומו של חבירו— תפקידו של זבולון יהיה לעסוק בפרקמטיא ולהמציא את החומר והלבנים הדרושים לבנין בית ישראל — ושל יששכר — להיות האדריכל והבונה כדברי חז"ל „אל תקרי בניך אלא בוניך" וכו'.

וזה שהדגיש יעקב בדבריו „והוא לחוף ימים ישכון", ר"ל „הוא" — זבולון יהיה לחוף ימים „וירכתו", המקצוע שלו ותפקידו יהיה על צידון — ויששכר יהיה „כחמור גרם רובץ באהלה של תורה" וכל אחד יכיר את מקומו ותפקידו ואז יקויים דברי הפסוק „שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך".

לדאבוננו אנו רואים את עירוב הפרשיות השורר בזמננו בנוגע לתפקידם של זבולון ויששכר. — מעבר אחד אנו רואים איך אותם שעוסקים בפרקמטיא וידיעת התורה זרה להם, נעשו לפוסקי הוראה בישראל, המה ישאו דעם על דבר עניני החנוך בבתי האולפנא, — המה לקחו את מקומם של „בני יששכר היודעים בינה לעתים" בכל דבר הנוגע לעניני דת וחנוך והנהגת בתי כנסיות ובתי מדרשות, — ומעבר השני אנו רואים איך שיששכר איננו עוד ה„איש על העדה" המוציא והמביא בבית ישראל.

פה אָנו מבינים את דברי חז"ל (חגיגה, ה') שחשבו בין אותם שהקב"ה בוכה עליהם את זה „שאיננו יכול לעסוק בתורה ועוסק — שלכאורה קשה להבין מדוע זה יבכה הקב"ה על איש כזה, אדרבה הקב"ה היה לו להתגאות על האיש שעוסק בתורה אף שאיננו יכול לעסוק בה?

אבל בפה אנו מבינים דברי חז"ל — אנו רואים בזה את הצלמות ואי-סדרים השוררים במוסדות הדתיים על ידי התעסקות של אותם שאינם יכולים לעסוק בתורה — ר"ל אותם

הגבאים והמנהלים (נגע כי יהיה בראש) שרחוקים הם מידיעת התורה ואינם יכולים ואינם ראוים לעסוק בענינים הנוגעים לדת ואמונה — ועוסקים.

ועליהם עלינו לקרוא את דברי הפסוק „ונקרב בעל הבית אל אלקים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו — אותם הבעלי-בתים עתידים ליתן את הדין על אשר שלחו ידם במלאכת הקודש — שהיא מלאכת רעהו — מלאכתו ותפקידו של הת"ח. —

וכמו שהקב"ה בוכה על מי שאין בידו לעסוק בתורה ועוסק, כן הוא בוכה על מי שיש בידו לעסוק ואינו עוסק, „זקנים משער שבתו", אותם שעוסקים בפרקמטיא הנ"ל לא יתנו לת"ח לגשת אל הכהונה, אינם נותנים להם להתעסק ולעמוד בראש במוסדות התורה והדת, ימאסו בתוכחתם ובדברי מוסרם והקב"ה בוכה על אותם שיכולים לעסוק בתורה ואינם עוסקים.

ועל תקופה כזאת אמרו לנו חז"ל בסוף מס' סוטה כאשר תארו לנו את הירידה הרוחנית שתשרור בתקופת עקבתא דמשיחא — „ואנשי הגבול יסובבו ולא יחננו" (עיין ברש"י מה שפירש על הדברים ואנשי הגבול). לדעתי חז"ל קראו בשפת מליצה את ת"ח זמננו בשם „אנשי הגבול" וכמו שאמר יעקב בברכתו „יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים" וכפי פירוש רש"י רובץ בין התחומים. והכוונה היא כך:

אָנו רואים בימים האחרונים איך ש„בני יששכר היודעים בינה לעתים", אותם ת"ח היודעים ומבינים מה שהעת דורשת מהם, בראותם את הירידה הרוחנית של הדת אצל העם, החלו להרבות דברי מוסרם להעם מעל במות בתי כנסיות ומדרשות, ויקדישו הרבה מעתותיהם לחכמת הדרוש וההטפה, — ובמקום שבשנים שעברו יששכר היה כחמור גרם — רובץ באהלה של

תורה — שקוע תמיד בד׳ אמות של הלכה — עליו להיות עתה „רובץ בין המשפתים, עליו לעמוד על המשמר כמו אותו איש חיל השומר את הגבול, — להיות צופה לבית ישראל לדבר עליהם השכם ודבר, ולהפיח בדבריו רוח חיים בעצמות היבשות.

יש בינינו אנשים שרוצים להקטין את חשיבותה של ההטפה והדבור להעם, אומרים „מאי קאהני לן רבנן" בדרשותיהם ובהטפותיהם! — אלה עוברי חוק אינם באים לבתי הכנסיות והמדרשות לשמוע את דברי מוסרם של הרבנים והדרשנים — ואלה שבאים — הן יהודים טובים הם ואינם צריכים למוסרם!

אבל קצרי ראות המה האנשים האלה, אינם מבינים שתפקידם של הת"ח האלה הוא כמו תפקידם של שומרי הגבול אשר גם בנוגע למשרתם ולשירותם אָנו יכולים לשאול שאלה כזאת — כל הטורח הזה למה? החיילים העומדים על גבול המדינה יביטו בשבע עינים על כל צעד, שומרים משמרת מסח שאָדם לא יהין לעבור את הגבול, — אבל מי המה האנשים אשר הם שומרים את צעדיהם? אותם שכבר עברו הגבול — הן מצודתם איננה פרושה עוד עליהם! ואלה שנמצאים עוד בתוך תחומה של המדינה — הלא אינם צריכים שימור!

אבל התשובה לשאלה הזאת היא פשוטה בתכלית הפשטות — יש עוד סוג שלישי של אנשים שעומדים הכן לעבור את הגבול, בהרגע שהשומר יסיח דעתו מהם, ועליהם מצודתם של השומרים פרושה. —

התשובה הזאת היא גם תשובה מתאימה בנוגע לשאלותיהם של הקצרי ראות הנ"ל, — היו ימים שבאמת לא נחוץ היה להרבות בדברים מעל הבימה על דבר שמירת התורה והמצוה,

יען שאותם שבאו לבית המדרש היו כמעט רובם ככולם מאלה שעמדו ראשם ורובם בתוך תחומה של היהדות הדתית והלאומית, — ואותם שהרחיקו ללכת מעבר לגבול, פנו עורף לביהמ"ד — ודברי מוסרם של הדורשים לא הגיעו לאזנם; אבל עתה נשתנו העתים — חיים אנו בזמן שגם אותם שמבקרים את בתי הכנסיות ובתי המדרשות — להסוג השלישי יחשבו — לא עשו עוד אמנם את הצעד האחרון — לא עברו עוד את הגבול — אבל בשום אופן אין אנו יכולים לומר שעומדים הם בתוך תחומה של היהדות; מבקרי בתי כנסיות ובתי מדרשות שלנו עומדים הכן בכל רגע ורגע לעבור את הגבול — רק צעד אחד יחסר להם ויהיו מחוץ לתחומה של היהדות — וגדול יהיה חורבנה של היהדות בארץ הזאת, אם יששכר „הרובץ בין המשפתים", או כפי שנקראו ת"ח זמנינו בשפת מליצתם של חכמי התלמוד „אנשי הגבול" — אם הם יוסרו ממשמרתם — אם לא יהיה עוד היכולת לאותם שיכולים לעסוק בתורה לדבר ולהזהיר את העם שלא יעברו את הגבול שגבלו ראשונים.

וזה הוא שחז"ל הזכירו בתוך יתר דבריהם, כאשר דברו על דבר הירידה הרוחנית שתשרור בתקופת עקבתא דמשיחא, „ואנשי הגבול יסובבו ולא יחוננו".

ולבשתנו עלינו להודות שדברי חז"ל אלו כבר החלו להתקיים בהרבה קהלות בארץ הזאת, „אנשי גבול יסובבו ולא יחוננו"! אין מקום עוד בעד אנשי גבול אלו בבתי כנסיות — העוסקים בפרקמטיא הנ"ל, בחרו להם „אלהים חדשים" מנהיגים שלא קראו ולא שנו ולא שמשו ת"ח, והנהגתם ועמידתם בראש העדה היא כמו אותה הבריאה ההולכת על ארבע, הקשורה בעבותות אל העגלה — היא הולכת בראש — ומנהגת את כל הכבודה הרבה, ואחריה אמנם גם בני אדם ימשכו, — אבל בעל העגלה

השכיל לשים מתג ורסן בפיה והיא יטנה לכל אשר יחפוץ, ומרצונו לא תסיר ימין ושמאל.

כן הוא עם המנהיגים האלה, פיהם איננו מסור בידם, העוסקים בפרקמטיא שכבשו את הקהלות יחזיקו בידם את המתג והרסן ששמו בפיות המנהיגים ה„מאשרים מתעים" מאותם שהזכרנו, וכה תרד קרן היהדות פלאים בארץ הזאת. „אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה!"...

„גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב".

ידוע הוא מה שאמרו לנו חכמי המוסר על דברי התהלים „הנה באתי במגילת ספר „כתוב עלי" וכו׳ שכל איש ישראל הוא כספר תורה שלם, הרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו העולים תרי"ג, המה כנגד תרי"ג מצות שבתורה, — ויחוסו של כל אחד מישראל לחבירו, צריכה להיות כמו סדר כתיבת האותיות שבתורה שכל אות צריכה להיות מוקפת גבול מד׳ רוחותיה — ושלא תהיה נפרדת מחברתה יותר מדאי, שלא תראה כשתי תיבות (עי׳ יו"ד הלכות ס"ת רע"ד).

כן על האָדם לדעת איך להחזיק ולצמצם קו משוה כזה בנוגע להתיחסותו הסוציאלי לחבירו, — בנוגע לקדושת הרכוש של חבירו — עליו להיות „מוקף גבול" שלא יאמר „שלך שלי" — וכן בכל דבר הנוגע לקדושת חיי המשפחה ולחוקי הצניעות עליו להיות „נפרד מחבירו".

כמו שדרשו חז"ל על הפסוק „מה טובו אהליך יעקב" — „ראה שאין פתחיהם מתכוונים זה לזה" — ובכל דבר הנוגע

לחובתו של האדם לחבירו, כמו בעניני צדקה וצרכי צבור, עליו להיות סמוך ודבוק בחבירו — שלא יפרוש את עצמו מן הצבור, שלא ירחק מחבירו בעת צרתו — ומי שמהפך הסדר הוא כמו אותו הסופר שכותב תיבה אחת סמוכה יותר מדאי לחברתה והתיבה שלאחריה הוא ירחיק יותר מדאי — ופוסל בזה את הספר תורה.

וזה שאמר הנביא „והוסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמוד" (ישעיה נ"ט) ר"ל בקדושת הרכוש — כאשר הגיעו לעניני משפט ירדו לתחומם של חביריהם אמרו „שלך שלי" וכאותו הסופר ששם לאחור את האות — ולא ירחיק אותה מחברתה כן „הוסג אחור משפט" ו„צדקה מרחוק תעמיד" — כאשר הגיעו לענין של צדקה, אז הרחיקו את עצמם מאחיהם ועמדו מרחוק.

בדרך טועה כזה שגו לילך בני שבטו של גד (עמהם היו גם בני שבטו של ראובן וחצי שבט מנשה) — גם הם רצו לאחוז את החבל בשני ראשיו, מוכנים היו מיד כשבט אחד מהכלל כולו, לקחת את חלקם בירושת הארץ, אבל פרשו את עצמם מן הכלל — התרחקו מן האחוה, כאשר עליהם היה לצאת לעזרת אחיהם בכבוש הארץ — עד שעל משה היה לגעור בהם בדבריו ואמר להם „אחיכם יצאו למלחמה ואתם תשבו פה" ?

וזה שאמר גם יעקב בדברי ברכתו „גד גדוד יגודנו", מקודם יהיה על גד לילך בגדוד, עם שאר שבטי ישראל, ואח"כ הוא „יגוד עקב", וכמו שאמרו אח"כ למשה „ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ד' למלחמה כאשר אדוני דובר".

„דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל".

לדבר בשם הדין היתה נטיה טבעית אצל בני שבטו של דן, כמסופר במס' פסחים דף ג'. האי דאמר דוני דיני, אמרו שמעי מיניה מדן קאתי דכתיב דן ידין עמו וכו' זאת אומרת, שהביטו על עצמם כעל בני אדם שהדין הוא נר לרגלם, — ששוקלים את פעולותיהם ומעשיהם במאזני דין ומשפט, ואין כל עול במעשיהם. והזהיר להם יעקב בברכתו שיהיו להם מאזני צדק — ושישקלו את פעולות ומעשים של בני שבטים אחרים באותם המאזנים שהם שוקלים את פעולותיהם ומעשיהם של בני שבטם.

כמרומז בדברי התורה „לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה", כי אדם הקרוב אצל עצמו, עלול תמיד לשנות את המשקולות והמדות, אשר בהן הוא שוקל ומודד את מעשיו ופעולותיו — כאשר יבוא לידו לשקול ולמדוד את מעשיו ופעולותיו של חבירו.

וזה שאמר יעקב „דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל" — ר"ל שידין את אחיו בני עמו ושבטו — כמו שהוא דן את בני שבטי ישראל אחרים וכן להיפוך.

וזה הוא גם שאמרו לנו חז"ל כל דיין שדן דין אמת לאמתו וכו' (שבת י') בהדברים „אמת לאמתו" חז"ל הדגישו — שאמת המדה של האמת, אשר האדם ישים לו לקו לשפוט ולדון בו את חבירו — תהיה גם אותה אמת המדה, אשר בה הוא מודד ושוקל — גם את דרכיו ומעשיו — וזה הוא „אמת לאמתו", ר"ל האמת על פי אמת המדה של האמת שלו. —

וחכמי המוסר הוסיפו ללכת עוד הלאה, ששלימות המוסר דורשת מהאָדם לא רק שידון את חבירו על פי אמת המדה של האמת שלו — שלא יהיה לו „איפה ואיפה" כפי שהזכרנו — רק אדרבה, יש עתים שתורת המוסר דורשת מהאָדם, שישתמש ב„איפה ואיפה" והאיסור של „אבן ואבן" „איפה ואיפה" הוא כמובן — רק אם האדם משתמש בהם לטובתו ולרעת חברו, — והרבה פעמים צריך האדם להשתמש באבן ואבן באיפה ואיפה.

(וזה שהכתוב הזכיר „לא יהיה לך בכיסך" וכו' „לא יהיה לך בביתך" — התיבות „בכיסך" ו„בביתך" נראות כמיותרות— כי היה די לכתוב „לא יהיה לך" בלבד — אבל התיבות „בכיסך" „ובביתך" יורו לנו שהאיסור של איפה ואיפה אבן ואבן — הוא רק אם אתה משתמש בהם להביא תועלת לכיסך ולביתך).

כמו שיוסיפו חכמי המוסר להורות לנו בדבריהם המחוכמים, אם הטיבות הרבה לחבירך — תמדוד את ההטבה באיפה קטנה, ותהיה בעינך כאילו הטיבות לחבירך רק מעט, — אם חבירך הטיב עמך מעט, תעשה להיפוך, תמדוד את ההטבה שלו באיפה גדולה, ותהיה בעינך כאילו הטיב לך הרבה, — אם הרעות לחבירך מעט, תהיה בעיניך כאלו הרעות לו הרבה; אם חבירך הרע לך, תקטין את הרעה שעשה לך: —אם חכם חבירך יותר ממך עליך לכבד אותו בשביל חכמתו היתירה: — אם הוא פחות בחכמה ממך, עליך לכבד אותו ולדעת שחשבונו בשביל שגיאותיו וחטאיו יהיה קל יותר מחשבונך: — אם הוא גדול בימים ממך, עליך לכבד אותו יען שבמשך ימי חייו היכולת היתה בידו לעשות מצות יותר ממך, — ואם צעיר הוא ממך אז הן יש לו עבירות פחות מממך, — אם הוא עשיר יותר ממך, עליך לכבדהו, כי בלי ספק היה ביכלתו לעשות צדקה יותר ממך, — ואם הוא עני ואתה עשיר, עליך לחשוב שמעט צדקה שעשה חשוב יותר מהצדקה שאתה עשית.

ותמיד עליך לזכור את הכלל הגדול של תורת המוסר, מעלות תחפש באחרים, — חסרונות תחפש בך — ואם אחרי החפוש לא תמצא בך חסרון, אז עליך לדעת ולהבין, שזה הוא החסרון היותר גדול שנמצא בך שזדון לבך השיאך לחשוב שאין בך חסרון. —

כמו שמספרים מהרבי ר' בונם ז"ל שהקשה בדרך צחות, מה יהיה ענשו של הצבוע והנוכל הלובש איצטלא דרבנן, ומחפש את עצמו ויופיע בעיני בני אדם כ„רבי" ? הלא על פי דברי חז"ל שאמרו „העושה עצמו חיגר פיסח או סומא אינו נפטר מן העולם עד שיבוא לידי כך" וממילא זה שמתחפש ועושה עצמו כ„רבי" — ענשו יהיה על פי דברי חז"ל, כענשו של זה שעושה עצמו חיגר וכו' ולא יפטר מן העולם עד שיעשה ל„רבי" אמתי — וממילא יהיה חוטא נשכר!

ותירץ, שבאמת אותו העונש שהזכירו חז"ל בעד החיגר והסומא, יהיה גם כן עונש גדול בעד הנוכל והצבוע הנ"ל, כי בעת שיתחיל להתנהג בערמומיות — לפחות, הוא בעצמו יודע עוד את עוותתו, הוא יודע שהוא רמאי — ושהו לובש אדרת שער למען כחש — ואז יש לו עוד תקנה שיפקח את עיניו ויראה את עוותתו; אבל ענשו יהיה כמו שאָמרו לנו חז"ל „שלא יפטור מן העולם עד שיבוא לידי כך", ר"ל שהוא בעצמו ירגיל עצמו להרעיון — ויחשוב באמת שהוא איש אלקים קדוש ונורא, ואז מפלתו שלימה — וזה הוא העונש היותר גדול בעד המתחפש והצבוע הזה. וד"ל.

„נפתלי אילת שלוחה הנותן אמרי שפר".

הדבור הוא המתנה היותר חשובה אשר בה חנן הבורא את האָדם יותר מכל בעלי החיים, ועל דברי התורה „ויהי אדם לנפש

חיה" פירש המתרגם „לרוח ממלא" זאת אומרת שעל ידי הדבור האָדם נתעלה ונעשה לנפש חיה — העולה ביתרונו על כל בעלי חיים: — ומאושר הוא אותו האדם היודע להשתמש עם המתנה החשובה הזאת באופן הראוי, כדברי הכתוב „ולשון חכמים מרפא".

ויען שנפתלי הצטיין ביופי המבטא והמליצה, לכן הזכיר יעקב בברכתו זאת שהוא „נותן אמרי שפר", ר"ל שהוא ישתמש בכשרון המליצה שלו להוציא אמרי שפר — דברים נאים ונקיים, כי כמו שעל ידי הדיבור אדם יכול לשפר את עצמו והדבור יכול להיות לתפארת לו ולבני אדם אחרים ולעלות על ידי הדבור מעלה מעלה, כן הוא יכול על ידי הדבור לירד מטה מטה — נמוך יותר משאר הנבראים.

וידועים הם דברי ההגדה מאותו עבד שבעליו שלח אותו לקנות בעדו דבר היותר חשוב שנמצא בשוק, והביא לו לשון — וכאשר שלחו ביום השני לקנות בעדו דבר היותר מזולזל שנמצא בשוק, הביא לו ג"כ לשון — וכאשר כעס עליו האדון על דבר זרות הדבר, העבד ענהו שאין כל סתירה במעשהו, שני הפכים בנושא אחד יש, — הלשון יכול להיות הדבר היותר חשוב — ויכול להיות גם להיפוך — דבר היותר מזולזל.

וחז"ל הזהירו לנו בכמה וכמה מקומות על דבר שמירת הלשון, כמרומז בדברי הפסוק „מוצא שפתיך תשמור" ר"ל שעל האָדם לשמור את הדבור היוצא מפיו שלא יוציא מפיו דבר שאינו הגון.

והדבור יכול להביא נזק יותר גדול משאר אברים שאינם יכולים להזיק רק בקירוב מקום, — והדבור יכול להזיק אף בריחוק מקום, כנזכר בדברי חז"ל על המקרא „חצי גבור שנונים ומה

ראה למשלן כחץ יותר מכל כלי זיין אלא כל כלי זיין מכין במקומו וזה מכה מרחוק, כך הוא לשון הרע דאמר ברומא וקטל בסוריא".

„וזהו שמרומז בדברי הפסוק „ארור מכה איש את רעהו בסתר ואמר כל העם אמן", הכאה בלשון אשר יכול להזיק יותר משאר אברים, שהיא יכול להכות גם בסתר — ר"ל שלא בפניו של המוכה — והכאה כזאת היא מסוכנה ורעה מאד, והיא ב„ארור" — יען אם בעל הלשון מכה את חבירו „בסתר" — אם הוא מוצא את דבתו הרעה עליו שלא בפניו — והוא איננו יכול לעמוד נגדו ולהכחישו, הלא כל העם יאמרו אמן — ר"ל כל השומעים את הדבה יאמרו „אמן" שאמת היא — יען שאין מי שיכחישו

וביותר מסוכן הוא הדבור שהורג שלשה, כנזכר בדברי חז"ל „במערבא קראו ללשון הרע לשון תלתאי לפי שהורגת שלשה, למספרו, למקבלו ולשאומרים עליו" (ערכין, ט"ו).

וגם בזה מכוערה העבירה הזאת משאר עבירות, בכל עבירות שבתורה, האדם יכול לעבור על איזו עבירה ביחידות, והעבירה הזאת האָדם איננו יכול לעבור עליה רק בצבור.

ואם על שאר עבירות יש להאָדם תירוץ של „יצרו תוקפו" אם אדם חוטא בדבורו יחסר לו התירוץ הזה — יען שאין לו להגוף שום הנאה מהעבירה, כנזכר בדברי חז"ל (שם) „מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות ובאות אצל הנחש ואומרות ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, מה הנאה יש לך? אומר להם הנחש, וכי מה יתרון לבעל הלשון". —

ואם אחד מחכמי הדיפלאמאטים היותר מפורסמים בזמננו מתגאה בפתגמו, שהלשון נברא לכסות בו את ערמימיות המחשבה, — חז"ל הורו לנו בדברי מוסרם להיפוך, שהשינים והשפתים נבראו לכסות בהן את ערמומיות הלשון, — באמרם לנו על דברי התהלים „מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה" — אמר לו הקב"ה ללשון כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל, כל איבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר, מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה" (ערכין, ט"ו).

כה יוסיפו חכמינו ז"ל לדבר בגנות הלשון הרע עד שהוציאו משפטם שהמספר לה"ר ראוי להשליכו לכלבים, שהוא חמור יותר מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. עיין ירושלמי פאה פ"א מובא שם „ארבעה דברים שהן נפרעים מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא ואלו הן ע"ז גלוי עריות ושפיכת דמים ולשון הרע כנגד כולם", ועוד ועוד.

„בן פורת יוסף בן פורת עלי עין".
עלי עין עולי עין שאין עין הרעה שולטת בו (מ"ר).

בין התרי סרסורא דעבירה, העין נזכרת בראש, ועין הרעה הוא המקור לכל חטאת — וכמו שאָמרו לנו חז"ל בב"מ ק"ז „רב אעיל לביה קבריה וכו' ואמר תתקצ"ט מתים בעין הרע" וכו'. — וכמובן אין אנו יכולים לקבל הדברים ככתבם — ולאמר שרב נכנס לביה"ק לחפש ולבקר אחר סבת מיתתם של המתים הנקברים שמה, ואחר החיפוש והביקור מצא שתתקצ"ט מתו בעין רעה. —

לדעתי נוכל לאמר שדברים האלה נאמרו בדרך מליצה, — כידוע, רב שנולד בבבל היה מן העולים לארץ ישראל בזמן רבינו הקדוש ולמד תורה אצל ר׳ חייא, וכאשר חזר לבבל עבר בהרבה עיירות ומצאן שזלזלו בהרבה מצות ממצות התורה.

(עיין שקלים, פ״ז, ה״ד רב כד הוי נחית לבבל וראה שהם מזלזלים בבשר שנתעלם מן העין והחמיר עליהם — ובחולין, ק״י איקלע לעיר טטלפש ומצא שמזלזלין בדיני בשר וחלב ועבור זה אסר להם כחל — ובעירובין ד׳ ק׳ אמרו שם רב בקעה מצא וגדר בה גדר ופירש רש״י שמצאן שאינן בני תורה).

ובלי ספק חקר ודרש בכל מקום אחרי הסבות השונות שגרמו לזה, שיושביהם נטו מדרך התורה והמוסר — וזה שאמרו חז״ל „רב הוי סליק לביה קבריה ר״ל שהכנים את עצמו לחקור ולדרוש אחרי הסבה של הקבורה והמיתה הרוחנית — ומצא שהסבה היא „עין הרע״, הסביבה האי־מוסרית — העין הרואה רק רע כל סביבותיה, היא הסבה העיקרית למיתת נשמה וקבורת הדת.

וזה הוא שדרשו חז״ל על דברי יעקב „עלי עין״ „עולי עין, שאין עין רעה שולטת בו״, ר״ל הסביבה הרעה, הפגעים הרעים שכתרו את יוסף מעת עזבו את אביו, לא יכלו להשפיע עליו לרעה — אחיו התאכזרו נגדו באופן נורא והוא עצם את עיניו מראות ברעה ולא בקש נקם מהם — בית הסוהר, בית פוטיפר, חיי עבדות בסביבה של חלאת טמאת מצרים — לא פעלו עליו מאומה, ובגודל לב היה יכול לאמר „כי גנוב גנבת מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה״, כלומר, אף שהייתי בסביבה לא טובה — אבי לא שלח אותי הנה לשמוע לקח מפי חכמי מצרים — „כי גנוב גנבתי מארץ העברים״ ימי עברו פה בין גנבים וסוחרי נפש אדם בין עבדים ואסורי בית הסוהר, אבל הסביבה

הרעה לא פעלה עלי לרעה „וגם בפה", ר"ל גם בסביבה רעה כזאת „לא עשיתי מאומה" — לא נטיתי מדרכי יושר.

וזה שאמרו לנו חז"ל שאין עין רעה שולטת בו — הוא לא נתן מקום כלל לעין הרעה להיות איזו שליטה עליו.

מספרים מהרבי ר' העשיל ששאלו אותו כאשר נעשה בן י"ג שנים — באיזה אמצעים הוא השתמש בטרם שנעשה לבר מצוה שלא יפול ברשת היצה"ר באותן שנות הילדות אשר היצ"ט לא היה עוד בחברתו והיצה"ר הן „לפתח חטאת רובץ" ומיום שנברא האָדם הוא עומד על ימינו להסיתו לחטוא? והשיב שנהג את עצמו על פי דברי חז"ל שאמרו על המקרא „שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק" שאסור לדיין לשמוע דברי בעל דין אחד עד שיבוא בעל דין חבירו (סנהדרין, דף ט').

ועל פי הדברים האלה דחיתי תמיד את היצה"ר, כי כאשר בא אלי לפתות אותי לעשות איזה דבר — אמרתי לו שאסור לי לשמוע את דבריו עד שאגיע לשנת הבר מצוה, אשר בה יבוא עלי היצ"ט, שהוא הבעל דין השני, ואז אשמע את טענות שניכם ואדע עם מי הצדק. ובתוקף הטענה הזאת לא נתתיו לסדר את טענותיו ולא נתתי לו מקום שיהיה לו שליטה עלי, וד"ל.

„מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך".

בעיר אחת מערי ליטא הקטנות היה דר סנדלר עני אשר היה נודע בפי אנשי העיר בשם „אשר הסנדלר" וכמצבם של בעלי המלאכות באותן השנים, היה חי חיי דחקות מאד, לחם יבש ותפוחי אדמה היה המזון אשר ממנו היה נזון בכל ימות השבוע.

באותה עיר הקטנה היתה ישיבה אשר נהרו אליה בחורים הצמאים לדבר ה׳ מערים הסמוכות לשמוע לקח מפי הרב דמתא שהיה נודע למופלג גדול בתורה — ולחם חוקם מדי יום ביומו של הבחורים האלה — היה נתון אצל בעה״ב של העיר כנהוג באותם הימים.

גם אשר הסנדלר לא רצה לפרוש את עצמו מן הצבור, וחשב לו זאת לכבוד ולתפארת שאחד מבני הישיבה יהיה סמוך על שלחנו יום אחד בשבוע, אבל לא לחם יבש ותפוחי אדמה ערך הסנדלר את שולחנו בעד אורחו, — במאכלים כאלה הוא ידע איך להשקיט את רעבונו ורעבון אנשי ביתו, אבל פחותי ערך הם בעד בחור ישיבה העוסק בתורת ד׳ — בעדו השתדל להכין בשר ומרק, פירות וירקות, מיני מתיקה ושאר מעדנים — והבחור שעלה בגורלו להיות סמוך על שלחן אשר הסנדלר, התענג על רוב טובה יותר ממה שהתענג על שלחנות עשירי העיר.

השמועה על דבר נדבת לבו של הסנדלר הגיעה לאזני הרב ראש הישיבה, וברוב התפעלות על דבר טוב לבו, נשא עליו את דברי יעקב „מאשר שמנה לחמו״, ר״ל הוא מסתפק את עצמו בכלכלתו ובכלכלת אנשי ביתו בלחם יבש, והלחם הוא שמן בעדו — „והוא יתן מעדני מלך״ — כאשר עליו ליתן לאחרים הוא נותן מעדני מלך.

מקרה כזה לא היה מקרה בודד בחיי אחינו בשנים שעברו — היהודי ידע תמיד איך לקיים את דברי חז״ל ש„אפילו עני המתפרנס מן הצדקה מחויב ליתן צדקה״ (גטין, ז׳) הרבה עשו כר׳ חנינא בן דוסא — הסתפקו את עצמם בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, קיימו את דברי חכמי אבות „ויהיו עניים בני ביתך״, כלומר, בני ביתם פרנסו כעניים — בדחקות ובעוני —

וביתם היה פתוח בעד אורחים — „לרווחה", בעד אורחים ערכו שלחנות בהרחבה ובהרווחה.

וכמו שמפרשים את דברי חז"ל במס' ברכות שדרשו על המקרא „ישא ד' פניו אליך" וכו' „אמרו מלאכי השרת כתבת בתורתך אני ד' וכו' אשר לא ישא פנים וכו' אמר הקב"ה איך לא אשא פנים לישראל שמדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה".

בהדברים „מדקדקים ? על עצמם" (התיבות על עצמם כמיותרות הן כי הי די לכתוב שמדקדקים עד כזית וכו') חז"ל הדגישו את חשובתם ומעלתם של ישראל, שידעו רק לדקדק על עצמם — ואכילת פת ששיעור גדלו הוא כזית או כביצה נחשבת בעיניהם כסעודה שלימה, ומברכים עליה כדברי הכתוב „ואכלת ושבעת וברכת" וכו' אבל לא יפטרו את עצמם בשעור מצומצם כזה כאשר עליהם לתן מפתם לדל — ורק על „עצמם" הם מדקדקים בשעור כזה ולא בנוגע לנתינת צדקה לאחרים.

כך היה דרכם של בני אברהם הרחמנים בני רחמנים בשנים שעברו, עתה מהפכים הסדר. היהודי בארץ הזאת הגיע למדריגה שאיננו צריך עוד „לדקדק על עצמו" ולהסתפק את עצמו בכזית או בכביצה. „אֲשר אוכל מעדני מלך"—אבל הוא מדקדק בנתינתו לאחרים. הוא איננו מאמין עוד בסדר נתינת צדקה שיתן על פי הפרינציפ של השנים שעברו, הפרינציפ של „באו ונחזיק טובה לרמאים", הוא נעשה „משכיל אל דל" (כמובן לא על פי מוסרם של חז"ל שדרשו על הפסוק אשר משכיל אל דל, אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל זה המשתדל בצדקה לעשותה כיצד היה ר' יוחנן עושה כשהוא רואה בן טובים שירד מנכסיו אמר לו בשביל ששמעתי עליך שנפלה לך ירושה ממקום. אמר טול ואתה פורע. שקלים, ט"ו).

היהודי בארץ הזאת יאמין בסדר נתינת צדקה שהמציאה ההשכלה המאדערנית (Scientific Charity) שתחילתה וסופה היא לדקדק על אחרים, שלא יכשלו חלילה בעני שאיננו חשוב עוד כמת וכמה סכומים מהקופה של צדקה ירדו לטמיון להחזקת „המדקדקים על אחרים“ האלו (Investigators בלע״ז) ובמקום שעל פי השטה הישנה שטת התורה במצות צדקה „וכי ימוך אחיך והחזקת בו“ — אשר על פי פירושם של חז״ל הוא לא תמתין עד שיפול — השיטה של „משכיל אל דל“ המאָדערני הוא „לדקדק על אחרים“ — זאת אומרת, שאם באצילי שחפת לא אכלו עוד חצי בשרו של העני — איננו ראוי עוד לקבל צדקה.

כה אנו רואים שנטו גם מסוף דברי הפסוק „וחי עמך“ — הצדקה שהיהודי היה נותן בשנים שעברו היתה כדברי התורת „וחי עמך“ נתנו להעני צדקה שיהנה ממנה בחייו, כדברי חז״ל „אפילו סום לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו“ (כתובות, ס״ז) לא על סמי מרפא שיקרבו את מיתתו — וגם הנותן את הצדקה נתן במבחר שנותיו, והנותן והמקבל היו שניהם בחיים, כדברי הכתוב „וחי עמך“.

ועל השטה של נתינת צדקה בהעת המאָדערני עלינו לקרוא „ומתו גם שניהם“, הנותן יתן את צדקתו רק בעת שכבר עומד על פתחי הקבר — וגם המקבל את הצדקה, מוכרח להיות ראוי להחשב בין יורדי בור.

ונוכל לומר שנתינת צדקה באופן כזה נרמז בדברי חכמי האבות שחשבו בין הד׳ מדות של נותני צדקה את ה„לא יתן ולא יתנו אחרים“ וכבר הקשו, אם הוא איננו נותן ואיננו רוצה שאחרים יתנו — איך חשבו אותו בין ה„נותני צדקה“? אבל נוכל לומר שהתנא כלל בין הד׳ מדות של נותני צדקה את אופן הנתינת צדקה שהזכרנו — הצדקה של „וחי עמך“ על פי הסדר

של הדורות שעברו — היתה צדקה של „נתן תתן" „פתוח תפתח את ידך" הוא נתן בהוה — פתח את ידו בהוה — והיה ביכלתו ליתן ולפתוח את ידו גם בעתיד — הן מצד הנותן והן מצד המקבל — הנותן לא המתין בנתינת הצדקה עד הרגעים האחרונים לימי חייו, שהנתינה תהיה הנתינה האחרונה — גם לא דקדקו שהמקבל יהיה דוקא במצב מסוכן עד שלא יוכל קום, כפי שהזכרנו, וסדר נתינת צדקה של העת המאָדערנית הוא — הסדר של „לא יתן" או שמצד הנותן היא הנתינה האחרונה, ולא יתן עוד בעתיד או שמצבו של המקבל הוא כזה — שקבלתו היא הקבלה האחרונה, וגם אחרים לא יתנו לו עוד בעתיד — וזה הוא ה„לא יתן ולא יתנו אחרים". וד"ל.

ויכל יעקב לצות את בניו וכו׳ ויגוע ויאסף אל עמיו.

פתיל חייתו של העם תלוי בהדור הצעיר, כמו שאמרו לנו חז"ל „מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". ואותו יום שיעקב יכלה לצוות על בניו (כלו׳ שיכלה מלחנך אותם ברוחו של ישראל סבא), אז יעקב „יגוע ויאסף אל עמיו!"...

הלב ישבר לרסיסים! פלצת תאחז אותנו כאשר אנו חושבים על דבר רעיון זה. — העת הנוראה „עומדת תחת כתלינו" „ויכל יעקב לצות את בניו" למה זה הבל תנחמנו שיעקב אבינו לא מת, אָנו יודעים מהדרשה של מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, אבל להפך את הכלל הזה ולומר מה הוא בחיים אף זרעו בחיים וכמו שיעקב לא מת עד עתה כן לא ימות בעתיד, הוא כמו שהבטיח הרופא אליל לאותו החולה המסוכן, שהוא מבטיח לו שלא ימות, והראיה שלא מת עד עתה בכל ימי חייתו.

מאמר ישראל ואורייתא

(והוא דרוש לחג השבועות שנשמט על פי טעות על ידי המדפים מספרי „דבר בעתו").

מלבד הברכה הנהוגה בברכת „יומא טבא" שאנו רגילים לקדם איש את פני רעהו בימי חג ומועד, עלינו היה להוסיף בהחג שאנו חוגגים היום גם ברכת מז"ט — יען שהחג הנוכחי הוא חג יובלו של „יומא דהילולא", חג אשר יזכירנו את אותו יום הנכבד, יום אשר בו באנו במסורת הברית עם ה„חמדה הגנוזה" של הקב"ה לפני ג' אלפים שתי מאות ושלושים שנה באותו מעמד הנכבד על הר סיני, כאשר הקב"ה הופיע אלינו ומסר לנו את תורתו על ידי משה עבדו; כפי דרשת חז"ל על המקרא „תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", „אל תקרא מורשה אלא מאורסה" (פסחים, מ"ט).

ואם נרשה לנו להשתמש בהלשונות שבדו להם בני אדם לכנות בהם חגי יובלי כאלו, לפי מכסת השנים שהמזווגים באו בברית הנשואין, כמו למשל חגיגת יובל של ימי נשואין של חמש עשרה שנה, קוראים בשם „חתונת ברזל" — של חמש ועשרים, בשם „חתונת כסף" — של חמשים „חתונת זהב" — של שבעים וחמש „חתונת שוהם". — השאלה תתעורר, איזה שם מהשמות האלה, או איזה מין מהמתכיות השונות או מאבני חפץ היקרים הנמצאים בעולם, נברור לנו להשתמש בתור כינוי או דוגמא

לכנות בו חג יובל כזה, שהדר זקנה של יותר משלשת אלפים ושתי מאות שנה חופף עליו?

אבל אם לשוא הוא לחפש בין שמות של מתכיות השונות או בין שאר האבני חפץ היותר יקרים, שם שיתאים לפי תכונתו וערכו לעומת ערך התורה, אשר לא תסולה בכתם אופיר — או לעומת העם העתיק יומין — עם ישראל; ולשוא הוא ללך בעקבת הכלל שהחזיקו בו בני אדם לכנות בו חגי יובל כאלה בשמות המתכיות ואבני החפץ, על פי ערך ומכסת השנים כפי שהזכרנו!

נאה ומתאים יהיה לכנות את היובל של חג הכלולה של „ישראל ואורייתא" בשם היותר פשוט מהשמות שהזכרנו, השם „כלולת הברזל".

כמו שמספרים מאותו הזיוג, כאשר עברו חמש עשרה שנה מעת שבאו בברית הנשואין, והאשה הפצירה בבעלה שיחוגו את חג „חתונת הברזל" כפי הנהוג — הבעל השיב לה שנכון היה באמת לחוג חג כזה, ביען שכח ברזל כחו, שלא השליך עוד את הריחים מעל צוארו, במשך הזמן של חמש עשרה שנה, שהוא דר עמה.

כן עלינו לאמר כמובן באופן ובסגנון אחר, כח ברזל כחנו, „שלא שקרנו בבריתך ולא נסוג אחור לבנו ולא נטינו אשורינו מני ארחך" — במשך זמן ארוך כזה — אף „כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות" והתורה חביבה עוד עלינו אחרי כל התלאות שעברו על ראשנו, מן היום שעמדנו על ההר סיני — מן היום אשר „ההר של שנאה" (על פי דברי חז"ל „הר סיני שממנו ירדה שנאה לאוה"ע") עומד כצר נגדינו, בכל מקום ובכל פנה שאנו פונים.

ובכן עלינו לקרוא את חגיגת יובלה של ההילולא של ההר סיני בשם „חג כלולת ברזל" ועלינו לברך איש את רעהו לא רק בברכת „יומא טבא", כי אם גם בברכת „מזל טוב".

ויחד עם זה עלינו להודות לה׳ הטוב שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, שאחר כל „הרי השנאה", שנאת עולם לעם עולם עם ישראל עודנו חי וקיים — „דם ואש ותמרות עשן" לא שלטו בו ובתורתו, וזה הוא האות היותר נאמן לחזק בנו את האמונה בקדושת התורה, בקדושתו של עם ישראל, ובאמונת העיקר של כל העיקרים, העיקר של „תורה מן השמים".

כדברי חז"ל „אנכי ד׳ אלקיך מפי הגבורה שמענו", ר"ל מפי הגבורה והכח החזק שנמצא בהדברות האלו — ששום כח שבעולם לא יכול לעשות בהם כלה, — מזה אנו שומעים ש„אנכי ד׳ אלקיך" כמו שדרש ר׳ יוחנן נוטריקון „אנכי נוטריקונו ,אנא, נפשי, כתיבת, יהבית" (שבת, ק"ה).

עתה נצעד נא עוד צעד אחד הלאה. נניח, שנכון הוא לכנות את שם חג יובל כלולה כזו בשם „כלולת הברזל", כפי שהזכרנו — אבל ננסה נא לשאול את עצמנו אם בצדק עלינו לחוג חג כזה ? בנוהג שבעולם, אם בין הבעל והאשה שוררת שביעת רצון משותפי, אז יש מקום לחוג זכרון היום הנכבד אשר בו באו במסורת הברית. — אבל לא יתכן לומר שיחוגו חג כזה, גם בעת שהזיווג לא עלה יפה, ועל ידי אי-שביעת רצון השורר ביניהם עתידים הם תמיד לעורר לויתן !

ולפי זה עלינו לחשוב חשבונו של עולם, אם נכון הוא כלל לחוג חג יובל כזה ? היש שביעת רצון וקורת רוח משותפי בהזיווג של ישראל ואורייתא ?

וכאשר אנו חושבים מחשבות כאלה וכאשר אנו מביטים על דבר תוצאות של ה„סך הכל" של ה„חיבור" הנכבד הזה — אנו באים לידי החלטה לענות על השאלה הזאת בחיוב. — לא רק קורת־רוח ושביעת רצון יש בין המזווגים, כי גם התנשאות והתגאות משותפת יש ביניהם, — עם ישראל מתגאה בתורתו — וכן להיפך, התורה בעם ישראל.

אמת הוא, שאנו רואים הרבה פעמים שעם ישראל איננו נאמן בהברית שכרת על ההר סיני עם התורה, ולפעמים איננו מקיים את הבטחתו שהבטיח, ההבטחה של „נעשה ונשמע" — אבל אחר כל המגרעות והחסרונות שנמצא בעם ישראל, הוא מכריע עוד ביתרונותיו המוסריים גם את העמים היותר טובים וכדברי חז"ל, „ראה ויתר גוים אמר ר' שמעון בן אלעזר אם בשבע מצוות שנצטוו בני נח אינם יכולים לעמוד בהם" וכו' (מכילתא, אחרי).

ואולי למותר הוא ולא נכון הוא להוסיף רק לחפש חטאים בעם ישראל ולאמור „חטא ישראל".

כמו שמספרים מהבעש"ט ז"ל שפנה פעם אחת למוכיח אחד שהוסיף יותר מדאי להוכיח את העם, ואמר אליו — עד שאתה מוכיח את ישראל, על שאינם עובדים את ד' — בא והוכיח את הש"י שאיננו מרחם על עמו ישראל!...

וכמו שהזכרתי בהדרוש לפ' וירא את הפירוש על דברי הסליחות „סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו", ופירוש הדברים הוא כך — אנו שופכים את לבותינו להקב"ה, ואומרים אָמנם כן ש„סרנו ממצותיך" — אבל אחרי כל חסרונותינו לא תמצא בין האומות עם שיהיה „שוה לנו" — וזה שאנו מוסיפים

ואומרים „ואתה צדיק על כל הבא עלינו" ר"ל — על כל הצרות הנוראות והאסונות האיומים שבאו עלינו — אָנו מצדיקים עוד את הדין ואומרים „שאתה הוא הצדיק ואמת עשית ואנחנו הרשענו" ואין אנו מורדים נגדך, — ואם היית מביא צרות כאלה על עם אחר, כבר היו קוצפים במלכם וקללו באלהיהם, — ואנחנו מקבלים הכל באהבה.

וכה נוכל בלב נכון ובטוח להאמין שהתורה תתגאה עוד בעם ישראל וכתר הכבוד של „אתה בחרתנו מכל העמים" עוד הולמתו.

וכמו כן יכולים אָנו לומר גם מצידנו, שאחרי כל התלאות והצרות שעברו עלינו מיום אשר עמדנו על הר סיני, אחרי כל ההרפתקאות דעדו עלינו מיום שבאנו במסורת הברית עם התורת, אין קץ ואין גבול לשמחת לבנו כאשר אנו חושבים — שאנחנו — ורק אנחנו הננו העם שבנו בחר ד׳ להפיץ את אור הדעת ואמונה טהורה על פני התבל, והרעין הזה שסבת „הרי השנאה" הגועשים והסואנים נגדינו הוא כדברי הפסוק „והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ד׳" — זאת היא סבת הרי השנאה! זאת היא סבת העשן הנורא היוצא מהאינקוויזיציעס והפאָגראָ־מים ששונאינו האכזרים יערכו נגדינו! „מפני אשר ירד עליו ד׳".

האומות אינם יכולים לכפר לנו זאת שהננו העם הנבחר, העם שרק אליו נגלההקב"ה על הר סיני וסבת „הרי השנאה" הוא מפני אשר ירד עליו ד׳... הרעיון הנעלה הזה שאנו סובלים מהאומות, לא ביען ששפלים אנחנו מהם — רק להיפוך, אנו סובלים, יען שעולים אנחנו ברוחנו ובכשרונותינו יותר ויותר עליהם — הרעיון הזה יש בכחו להמתיק הרבה מרירת הגלות

ולחבוש את פצעי לבבינו, ליתן שמחה בלבנו לחוג את חגנו ברוח גבורה ועליצת הנפש.

וכמה גאון לאומי והתרוממות הנפש יתעורר בנו, כאשר אנו חושבים שמימי פרעה השונא ישראל הראשון עד השונא ישראל בימינו אלה — הסבה להשנאה היא, מפני שעם בני ישראל „רב ועצום"", אומרים שהיהודים בכשרונותיהם כובשים את החכמות והמדעים, המסחר וחרושת המעשה, הפאליטיקע והזשורנאליזם, וסבת „הר השנאה" הוא תמיד מפני אשר ירד עליו ד'".

וגם האשמה החדשה ששונאינו יפיצו נגדינו — שהננו עם של מהרסים ורעוואָלוציאָנערים—אָנו מרגישים במדריגה ידועה איזה רגש של התנשאות לאומיות, — כי לא תמיד השם מהרס או רעוואָלוציאָנער הוא שם של גנאי, — וכמה פארי-עמודים וסמלי כבוד בני אדם העמידו לזכרם של אנשים אשר בחייהם היו נחשבים למהרסים ורעוואָלוציאָנערים, מפני קוצר המושג של הדור שהיו חיים בו — וזכרונם נערץ ונקדש בעיני הדורות הבאים, בעד פעולותיהם הכבירות לטובת המין האנושי ולטובת החכמות והמדעים.

וכמו שהשיב פעם אחת הרבי מק' ז"ל לשלוחי איזה קהלה באחת מערי פולין שבאו אליו בקובלנא על חסידיו שהמה עזי פנים נוראים ויהרסו סדרי הקהלה בהנהגותיהם — הרבי ז"ל בשמעו שהשלוחים הרשו להם לכנות את חסידיו בשם „עזי פנים" פנה אליהם במתק לשונו ואמר להם — אָמנם כן! יודע אנכי זאת מכבר שחסידי המה עזי פנים — היצה"ר היה עוד זקן גדול בימי שלמה אשר קרא אותו בספרו קהלת „מלך זקן" וחסידי ק' יעיזו תמיד למרות את דבריו, ובשום אופן אינם רוצים לחיות סרים למשמעתו... וכפי אשר אבין, הוסיף הרבי, אתם

המתנגדים הנכם בעלי נמוס ודרך ארץ ולא תעיזו למרות את כבודו של הזקן הזה, ודפח"ח.

כתשובת הרבי לשלוחי הקהלה הנ"ל אנו אומרים גם בנוגע להאשמה ששונאינו יאשימו אותנו שהננו עם של מחרסים — ואגלה עוד טפח יותר, ואודיע לשונאינו שלא רק עם ישראל הוא עם של מהרסים כי גם תורת ישראל היא תורה אשר תחזיק בקרבה חומר מפיץ ודעות רעוואָלוציאָנערות, אשר הרסו עד היסוד מוסדות כבירי ימים, — ודוקא בשביל זה הקב"ה אומר לדבק טוב, עם ישראל המהרם והרעוואָלוציאָנער ישא למזל ובשעה מוצלחת את התורה עם דעותיה הרעוואָלוציאָנעריות.

כמו שאמרו לנו חז"ל „מפני מה נתנה תורה לישראל? מפני שהם עזים". —

עמי עשו, עמון ומואב וישמעאל, המחזיקים בנושנות (קאָנ־סערוואטיזם בלע"ז) לא רצו ולא יכלו לקבל תורת המלאה עם דעות רעוואָלוציאָנעריות כתורת ישראל—וכאשר בא הקב"ה עשו שיקבלו את התורה, השאלה הראשונה של בני עשו היתה „תורה מה כתוב בה"? וכאשר אמר להם הקב"ה „לא תרצח" עשו נרתע לאחוריו ואמר היתכן! לקבל תורה כזו אשר תהפיך מוסדות עולם! הרס, מהפכה נוראה תעשה התורה הזאת בסדרי החיים שלנו. כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא! שנאמר „ועל חרבך תחיה" — וזה מאות בשנים כל סדרי חיינו עומדים מסודרים על היסוד הזה, ואיך נעיז להרום מוסד ישן נושן כזה כדברי הרבי ז"ל, למרות פי יצה"ר זקן...

וכן היה עם בני עמון ומואב, כאשר שמעו את הדעה הרעוואָלוציאָנערית של „לא תנאף". יראים היו לגשת אל תורה כזו, אשר תהרס ותחריב את המוסד של ניאוף, שנשא עליו את

חותמו של אבי האומה שלהם — ואמרו „כל עצמה של ערוה שלהם הוא דכתיב „ותהרין שני בנות לוט מאביהן". —

גם בעיני בני ישמאל התורה עם דעותיה הרעוואָלוציאָנית לא מצאה חן — גם המה לא רצו למרוד — כדברי הרבי מק' ז"ל — בהיצה"ר הזקן... בהמוסד הישן נושן שיסד זקינם ישמעאל, המוסד של „ידו בכל ויד כל בו" (עיין מס' ע"ז ב').

כה אנו מוסיפים להיות „מודים במקצת" ומחויבים אנחנו „בשבועות" — ואנו חוגגים את חג השבועות ברוב פאר והדר והננו מודים ומתודים, ומתגאים בזה שהננו עם של מהרסים, ולא רק מוסדות עתיקי יומין נהרסו על ידינו — לא רק מלכים הוסרו מכסאותיהם הודות להרוח הרעוואלוציאנערי שנמצא בנו, — כי גם אלילים כבירים אשר שמם היה נערץ ונקדש בפיות העמים היותר גבורים וחזקים בין עמי התבל, נהרסו עד היסוד, על ידי דעותיו הנעלות של עם ישראל ותורתו.

ובכל דבור ודבור מעשרת הדברות שעם ישראל פרסם בעולם, הורד מכסאו אליל כביר, ונהרס מוסד אשר עליו נבנה סדרי-חיים של עמים רבים. —

נתאר נא בנפשנו איך שעמי עולם הביטו לפני ג' אלפים ושתי מאות שנה על הדבור של „אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מבית עבדים", האם לא היה נחשב הדבור הזה כאידיאה רע־וואָלוצינערית היותר מסוכנה—עקירה מן השורש את המוסד של עבדות, אשר נשא עליו את חותמו, לא רק של המאָראל המקובל וההסכמי, — לא רק את חותמו של הסדר העקאָנאָמי שהיה שורר אז, כי גם חותמה של הדת השלטת.

כידוע היתה שוררת אצל העמים הקדמונים שיטה הנקראת (Coste System) העם היה נחלק למפלגות שונות גבוה

מעל גבוה. כל מפלגה ומפלגה היתה במדרגת ידועה פרח ונכנעת למפלגה הגבוה ממנה. והעבד אשר היה משולל כל הזכיות האנושיות היה נחשב אצליהם כבהמה ביתית — ואמונת הגלגול אשר האמינו בה העמים ההודים והמצרים נתנה תוקף ועוז לקיום הסיסטעם הזה, אסוריהם לא פתחו ביתה — העבדים ובני המפלגות השפילות נשארו נכנעים כל ימי חייהם, יען שהאמינו כי כלה ונחרצה היא מאת השופט העליון — שעל הנשמה להשאר בגוף העכור של העבד, או בגופו של בן איזו מפלגה במשך ימי חיו בשביל איזה חטא שהנשמה חטאה בגלגול הקודם.

ואוזן זה של עם ישראל שהיה הראשון בין עמי התבל ששמע על ההר סיני „כי לי בני ישראל עבדים" — ולא עבדים לעבדים—התר התירה רעוואָלוצינערית נוראה תחת יסודי הסיס־טעם של „עבדים לעבדים", עבדות תחת אדונים, שהם בעצמם היו עבדים לה„קעסט" הגבוה מהם. —

וזו היא כוונת התיבות „אשר הוצאתיך מבית עבדים", מארץ אשר היתה כולה „בית עבדים" על פי הסיסטעם הנ"ל;

וכן היה הדיבור השני „לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" אידיאה רעוואָלוצינערית, נגד אמונה מקובלת ומוסכמת אצל הרבה מהעמים בימי מתן תורה האמונה באלילים לאומיים — (National Gods) ואף אותם מהעמים שהשיגו את אמונת אל אחד — חשבו שיש אליל מיוחד בעד כל לאום ולאום *).

---

*) עיין לשונו הזהב של הרמב"ן ז"ל על הדבור „לא יהי' לך אלקים אחרים על פני" וז"ל: ובכאן אני מזכיר מה שיורו הכתובים בענין ע"ז כי היו ג' מינין — הראשונים החלו לעבוד את המלאכים שהם „השכלים הנבדלים" בעבור שידוע למקצתן שררה על האומות, כענין שכתוב „שר

וכמו כן הדבור „לא תעשה לך כל פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת” אשר גם בכוונתו הפשוטה הדבור הזה היה דבר חדש ועקירה מן השורש את הנהוג והמוסכם אצל העמים אז להעריץ ולהקדיש את יופי החומר.

ומלבד הכוונה הפשוטה הזאת, הדבור הזה יכיל בקרבו על פי דברי המפרשים עוד כוונה צדדית, — והיא שעל האדם לילך תמיד בשביל הזהב — שאָדם לא יעשה לו פסל מצבאי מרום להשתחות לו ולעבדו — ר"ל שיחקה את צבאי מרום וינזר את עצמו יותר מדאי מענינים ארציים, או להיפוך, שילך במקצוע השני, ויעשה לו פסל מצבאי מטה לעבדו — ויהיה שקוע תמיד בענינים ארציים וגופניים — שיטה כזאת היתה בלי ספק ג"כ נחשבת כשיטה של הירום כשיטה רעוואָלוצינערית בעיני בעלי (Asceticism) מעבר אחד ולשיטת (Epicureanism) מעבר השני.

כה יוסיף הדבור הזה להודיע לנו בהדברים „כי אנכי ד' אל קנא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי ועושי חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי” — ידיעה נכבדה וחדשה, היפוך מהמקובל אצל המצרים הקדמונים שהאמינו

מלכות יון” ו„שר מלכות פרס” וחשבו שיש להם יכולת בם להיטיב או להרע, וכל אחד עובד לשר שלו, כי היו הראשונים יודעים אותם והנה הם הנקראים בתורת ובכתובים כלם אלהים אחרים, אלהי העמים, כי המלאכים נקראים אלהים כמ"ש „הוא אלקי האלקים” „וישתחו לו כל אלהים”, „כי גדול ד' מכל אלהים” ואף על פי שהיו העובדים מודים שהכח הגדול והיכולת הגמורה לאל עליון, וכן אמרו רבותינו דקרו ליה „אלה דאלהיא” וכו' עד — ולכך הזהיר בתחילה „לא יהיה לך אלקים אחרים על פני” שהם המין הראשון וזהו על פני כאשר רמזתי סודו, עכ"ל הרמב"ן ז"ל.

בפועל טוב ובפועל רע אליל (Osiris) הפועל טוב, ואליל (Neptha) הפועל רע, אשר נתפתחה אח"כ אצל הפרסיים באמונת שתי רשיות „הורמז ואחרימון".

ותוצאות אמונה משובשה כזאת היתה שעמים האלה הצדיקו את מעשי רשעתם ואכזריותם, יען שחשבו למצוא חן בעיני האליל „הפועל רע" במעשה רשעתם.

והנה בא הדבור הזה ופרסם את הדברים „כי אנכי ד' אל קנא" וכו' „ועושה חסד לאלפים" הפועל רע הוא גם הפועל טוב — האל קנא הוא גם העושה חסד — היוצר אור הוא הבורא חושך — ובאותה עת בא הדבור הזה ללמדינו שחלילה לו לאדם להדבק במעשה קונו ולהיות כמוהו, או למצוא חן בעיניו — בזה שיהיה „קנא ונוקם".

ואם על האדם להדבק במדותיו של הקב"ה הוא יכול רק להדבק במדת „החסד" לא במדת העונש כמו שאמרו לנו חז"ל „מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון" אבל לא להיפוך מה הוא קנא ונוקם אף אתה כן.

והלמוד הנכבד הזה יורה לנו הדבר הזה בהדברים „כי אנכי אל קנא" (לא נזכר אצל העושה חסד את הדברים כי אנכי עושה חסד) — ר"ל שהנקמה היא רק לד' ורק „אנכי" יכול להיות „קנא ונוקם" כדברי חז"ל „גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ד' אל נקמות הופיע" ר"ל שרק לד' הנקמה, — אבל לא לבן תמותה להחזיק במדה הזאת.

וזה שאמר הכתוב „כי אנכי ד' אל קנא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי ועושה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי". ר"ל „העונש והנקמה האלקות אף

שתראה לעיני בשר שד׳ הוא „אל קנא והוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים" אבל מפי עליון לא תצא רעות— תכליתו של העונש והנקמה הוא ה„עושה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי — המדה של פורעניות והעונש מצומצמת רק על שלשים ועל רבעים לשונאי והטובה שתצמח מהעונש והנקמת הוא „חסד לאלפים". העונש שבא על עושי הרע ושונאי ד׳, יביא בכנפיו תועלת לקיומו ושכלולו של החברה האנושית — ומביא „חסד לאלפים".

וכן גם הדבור של „לא תשא את שם ד׳ אלקיך לשוא, אשר מלבד מובנו הפשוט — הדבור הזה ירמז לנו שעל האָדם לזכור תמיד את חשיבותו הנעלה — שהוא נושא עליו את שם ד׳ שיטת התורה כי „בצלם אלקים ברא את האדם" (שיטה רעוואָ־לוצינערית נגד השיטה שהוא נין ונכד להקוף הקדמוני) ועל־ידי זה עליו לזכור תמיד את גודל האחריות המוטלת עליו בתור אדם שנברא בצלם אלקים — ו„שלא ישא את שם ד׳ לשוא", ושידע את חובתו חובת אדם שנברא בצלם — שנושא עליו את שם ד׳.

כה יוסיפו הדברות להפיץ דעות רעוואָלוצינערות על דבר שביתת השבת — בהדברים „ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתיך ויום השביעי שבת לד׳ אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך" וכו׳ באותם הימים אשר התקיפים ובעלי הכח שרכשו להם עבדים ושפחות צאן ובקר ועבודה רבה — התנהגו על פי המאָראל הנהוג והמקובל אצל כל עריצי התבל — חתום בגישפנקא של הסדר והמשטר הסאציאלי — שחרפה היא להאדון והגבירה הבחיר של המין האנושי לגעול כפיהם בעבודה ובמעשה שיאות רק לבריות שפלות — העבד והאמה — שנבראו רק בעד התכלית היחידית — לעבוד בזעת אפם בלי הרף, בלי יום מנוחה, ולשמש את קוניהם השאננים הסרוחים על מטות שן.

והנה פתאום ישמע קול ד׳ בהדר „ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך“, אתה האדון! את הגבירה! חלילה לך לבלות את ימיך בבטלה המביאה לידי שעמום ולחיות חיי פאראזיט מפרי עבודת העבד והאמה — „ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, גם עליך לעבוד בששת ימי המעשה! *) וגם על העבד והאמה לנוח יום אחד מימי השבוע כמו „אתה בנך ובתך“.

וכמו שהדברות שקדמו כן כוננו הדברים שנזכרו בהדבור של „כבד את אביך“ וכו׳ לעקור מן השורש מנהג אכזרי שהיו נהוג ומוסכם אצל עמי יון העתיקים ביחוסם להורים זקנים, אשר כידוע היו נוהגים להשליך מעל ראש הר גבוה את האב הזקן כאשר הגיע לימים שלא היה להם להבנים ממנו שום חפץ— ובררו לו מיתה יפה כזאת, יען שחייו היו על הבנים למשא. —

ובא הדבור של „כבד“, לעקור באופן פשוט את המנהג הזה בהמתן שכר שהזכירה התורה „למען יאריכון ימיך“ — ודברים אלה המה כמו דברי אזהרה להבן, שיכבד את הוריו ולא יתאכזר

---

*) העבודה בששת ימי המעשה איננה אמנם חובה במלוא מובנה של המלה, אבל מכללא שמענו, כאשר אנו רואים שבכל מקום שהזכירה התורה על דבר שביתת עבודה בשבת הכתוב יזכיר לנו בצדה על דבר עבודת ששת ימי המעשה. „ששת ימים תעבוד“ ועוד ועוד. זאת אומרת, שהתורה הזכירה להאדם שעליו לדעת שלא נכון הוא להאדם להיות יושב בטל בששת ימי המעשה ולחיות על חשבון העבודה שעמלו בה אנשים אחרים, כמובא באבות דר׳ נתן על המקרא ששת ימים תעבוד וכו׳, מה תלמוד לומר ועשית כל מלאכתך, אלא להביא מי שיש לו חצירות או שדות חריבות ילך ויעסוק בהם מפני שאין אדם מת אלא מתוך הבטלה. — עוד מובא שם, אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה, שנאמר ויניחהו בגן עדן לעבדה והדר מכל עץ הגן תאכל.

נגד אביו ואמו כאשר יגיעו לימי זקנה — „למען יאריכון ימיך"— כדי שהבנים שתוליד ושיבואו אחריך, יתנו גם לך להאריך ימיך ולא יתנהגו אתך כאשר היית נוהג לעשות עם אביך.

כה יוסיף קול ד' לחולל אילות ולהוריד ממרום משגבם אלילים כבירים — האליל (Mars) אליל המלחמה — בהדבור „לא תרצח" ו„לא תגנוב", האליל (Venus) אליל האהבה והניאוף — בהדבור „לא תנאף" ו„לא תחמוד" והקערה האלילית נהפכה על פיה על ידי תורת ישראל הרעוואָלוצינערית ועם ישראל המהרם והרעוואָלוציוני.

וכן לא נחדל מלהודות, שיש יותר מקורטוב של אמת בהאשמה ששונאינו יאשימו אותנו כפי אשר הזכרתי.

וביותר הנני מתגאים, שהננו העם היחיד והמיוחד בין כל עמי התבל, שידענו להביא מהפיכה כזאת בלי שפך דם — דבר שאין דוגמתו בדברי ימי המהפכות שקרו בעולם.

וזה שספרו לנו חז"ל „כשנתן הקב"ה התורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל מלכי הגוים אחזתם רעדה, באותה שעה נכנסו כל אומות העולם ובאו אצל בלעם ואמרו לו שמא מבול מביא לעולם, אמר להם כבר נשבע המקום שאינו מביא מבול, שנאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וכו', אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש. אָמר להם לא מבול של מים ולא מבול של אש הוא מביא אלא הקב"ה רוצה ליתן תורה לעמו ישראל, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, מיד פתחו ואמרו ד' יברך את עמו בשלום".

האומות בקוצר השגתם חשבו שתורה חדשה כזאת עם דעותיה הנעלות, אשר היו נחשבות בעיני עמי העולם כדעות

של הרום ועקירה מן השורש את השטות והסיסטעמות הנשרשות מימי קדם — דעות כאלו לא יוכלו להתפרסם רק על ידי מבול של מלחמות ומהפיכות — מבול של אש יביא לעולם על ידי פרסומה של זאת התורה, כדרכם של האומות בהרעוואָלוציות שלהם — לכן אחזתם רעדה, ונתקבצו אצל החכם שבאומות להתיעץ עמו מה לעשות — אבל הוא הרגיע את רוחם ואמר להם „ד׳ עוז לעמו יתן יברך את עמו בשלום״. —

כן אנו רואים, שגם מלאך רע כבלעם היה מוכרח לענות אָמן — שעם ישראל לא הפיץ את תורתו בחרב ובחנית — במבול של דם ואש ותמרות עשן, כדרכם של האומות בהרעוואָלוציות שלהם, וקול ד׳ אף שיחולל אילות ויחשוף יערות — אבל „ובהיכלו כלו אומר כבוד״, לא על ידי טירור ושפיכות דמים השמיע ד׳ את תורתו!

וכן אנו רואים בדברי ימי העם הנפלא הזה. הוא ידע תמיד איך לשפוך את דמו בעד תורתו ובעד דעותיה הנעלות כדברי הנביא „ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך״ בכל פרק מפרקי דברי ימי עם ישראל אָנו רואים איך שהוא מתבוסס בדמיו — אבל לא בדמיו של עם אחר — „בדמיך חיי״...

ואם אָנו פוגשים באיזה יהודי שהוא רוח החיה של איזו ריוואלוציה בין הרעוואלוציות של האומות — הוא רק ה„רוח החיה״ — אבל לא ה„חיה״ שבהרעוואלוציה. — ועל המקרא ו„המכתב מכתב אלהים חרות על הלוחות״ חז״ל אמרו לנו א„ת חרות אלא חרות, ר״ל שהחירות צריכה להיות יחד עם „חרות על הלוחות״ — חירות יחד עם ה„לא תרצח״.

וכה אנו מתגאים בתורה כזאת שלמדה אותנו לפרסם דעות רעוואָלוצינערית בדרך ובאופן כזה וחביבים עלינו היסורים שאנו

סובלים מהרר השנאה מעת שעמדנו על הר סיני ובהתרוממות הנפש אנו חוגגים את יום כלולתו של ישראל ואורייתא, והננו מקדמים בברכה, בברכת יומא טבא וגדא טבא לנו ולכל ישראל

אָמן.

נדפס בבית הדפוס אָריאָם פּרעס, א. רעכטמאן, מנהל.
54 רחוב קאנאל ניו יארק, נ. י.